

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
TEISĖS FAKULTETO
VERSLO TEISĖS KATEDRA

IEVA GUNTULIONYTĖ-GRIGONIENĖ
VERSLO TEISĖS STUDIJŲ PROGRAMA

TEMA

VALSTYBINĖS VARTOTOJŲ TEISIŲ APSAUGOS TARNYBOS PRAKTIKA
KONTROLIUOJANT NESĄŽININGAS VARTOJIMO SUTARČIŲ SĄLYGAS

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovė
doc. dr. Lina Novikovienė

Vilnius, 2011

TURINYS

IVADAS	3
1. Vartojimo sutarčių fundamentiniai principai	6
1.1. Sąžiningumo principo turinys	6
1.2. Skaidrumo principo turinio analizė.....	9
1.3. Silpnosios šalies gynimo principo esmė	12
2. Nesąžiningos sąlygos vartojimo sutartyse	15
2.1. Vartojimo sutarčių nesąžiningų sąlygų samprata.....	15
2.2. Atskiros nesąžiningų sutarčių sąlygos	21
3. Vartojimo sutarčių nesąžiningų sąlygų reglamentavimas	26
3.1. Nesąžiningas vartojimo sutarčių sąlygas reglamentuojantys Lietuvos Respublikos teisės aktai	26
3.2. Europos Bendrijų Tarybos direktyva dėl nesąžiningų sąlygų vartojimo sutartyse	30
4. Vartojimo sutarčių nesąžiningų sąlygų kontrolės mechanizmas	34
4.1. Vartojimo sutarčių nesąžiningų sąlygų kontrolė kaip viena iš VVTAT funkcijų.....	36
4.1.1. VVTAT priemonės, kuriomis vykdoma vartojimo sutarčių nesąžiningų sąlygų kontrolė.....	37
5. VVTAT praktikos kontroliuojant nesąžiningas vartojimo sutarčių sąlygas analizė	42
Išvados	57
Pasiūlymai	60
Literatūros sąrašas	61
Santrauka	65
Summary	66

IVADAS

Tyrimo aktualumas. Darbo tema yra aktuali ne vien tik šios srities mokslininkams ar tyrėjams, bet ir kiekvienam iš mūsų, nes visi mes esame vartotojai – kai perkame prekes, naudojames kasdieninėmis paslaugomis, vykstame atostogauti, remontuojame automobilius, būstą ir t.t. Vartotojams didėjanti pasiūla ir konkurencija visuomet bus naudinga, nes tai suteikia pasirinkimo laisvę ir užtikrina mūsų augančių poreikių tenkinimą. Vartojimo sutartys dėl kasdieninio poreikio sudaromos ne abipusėmis derybomis, o prisijungiant prie iš anksto pardavėjo ar paslaugų teikėjo parengtų standartinių sutarčių sąlygų. Toks sutarčių sudarymo būdas yra patogus tiek vartotojams, tiek ir verslininkams, nes standartinės sutartys yra žymiai greitesnės, pigesnės ir nereikia kiekvienos sutarties sąlygų derinti iš naujo. Būtent todėl atsiranda galimybė pardavėjui ar paslaugų teikėjui primesti savo valią, tokiu būdu pažeidžiant vartotojų interesus bei sutrikdant sutarčių šalių teisių ir pareigų pusiausvyrą. Dėl šios priežasties vartotojas yra laikomas silpnesniąja sutarties šalimi, o pardavėjas ar paslaugų teikėjas, turėdamas didesnę ekonominę ir derybinę galią, vadinamas stipresniąja sutarties šalimi. Valstybė vartotoją, kaip silpnesniąją sutarties šalį, yra įpareigota ginti nuo nesąžiningų sutarties sąlygų vartojimo sutartyse jas kontroliuodama. LR Vartotojų teisių apsaugos įstatymas standartinių sąlygų kontrolę ir nesąžiningų vartojimo sutarčių sąlygų ginčijimą paveda Valstybinei vartotojų teisių apsaugos tarnybai (toliau – VVTAT).¹ Kreiptis į VVTAT su prašymais dėl nesąžiningų sąlygų įvertinimo taikymo požiūriu gali fiziniai asmenys taip pat juridiniai asmenys, norintys, kad jų teikiamos vartotojams pasirašyti sutartys būtų įvertintos minėtu požiūriu. VVTAT vartojimo sutarčių nesąžiningų sąlygų kontrolę vykdo ir savo iniciatyva².

Atsižvelgiant į dabartinį rinkos ekonomikos dinamiškumą, galime daryti išvadą, kad standartinių sutarčių sąlygų naudojimas tik didės, o VVTAT vykdoma nesąžiningų sutarčių sąlygų kontrolės funkcija įgaus vis didesnę praktinę reikšmę kiekvienam vartotojui.

Tyrimo naujumas. Lietuvoje išleistose mokslinėse publikacijose nesąžiningos vartojimo sutarčių sąlygos analizuojamos daugiau akcentuojant Europos Bendrijų Tarybos direktyvos 93/13/EEB dėl nesąžiningų sąlygų vartojimo sutartyse (toliau – Nesąžiningų sąlygų direktyva) integravimo į Lietuvos teisinę sistemą problemas, o VVTAT praktika kontroliuojant nesąžiningas vartojimo sutarčių sąlygas dar nebuvo tiriama ir pateikta jokiose publikacijose.

¹ Lietuvos Respublikos vartotojų teisių apsaugos įstatymas // Valstybės žinios, 2007, Nr. 12-448.

² Valstybinė vartotojų teisių apsaugos tarnybos 2010 metų veiklos ataskaita. 2011 m. vasario 7 d. Nr. 3-47, Vilnius. P. 12. <http://www.vvtat.lt/index.php?2267040817> Prisijungimo laikas: 2011-03-10.

Šiame darbe atskleisime vartojimo sutarčių nesąžiningų sąlygų kontrolės mechanizmo sistemą ir išsamiai paanalizuosime VVTAT komisijos 2009 ir 2010 metais priimtus nutarimus dėl sutarčių nesąžiningų sąlygų taikymo.

Tyrimo objektas – VVTAT praktika kontroliuojant nesąžiningas vartojimo sutarčių sąlygas.

Tyrimo tikslas. Šio tyrimo tikslas – analizuojant VVTAT komisijos 2009 ir 2010 metais priimtus nutarimus dėl sutarčių nesąžiningų sąlygų taikymo atskleisti šiuose nutarimuose ginčijamų nesąžiningų vartojimo sutarčių sąlygų turinį.

Tyrimo uždaviniai. Siekiant šio tikslo keliami tokie uždaviniai:

- 1) atskleisti fundamentinių vartojimo sutarčių principų turinį, išanalizuoti vartojimo sutarčių nesąžiningų sąlygų sampratą bei atskiras nesąžiningų sutarčių sąlygas;
- 2) išnagrinėti Lietuvos Respublikos teisės aktus, reglamentuojančius nesąžiningas vartojimo sutarčių sąlygas, ir Nesąžiningų sąlygų direktyvą;
- 3) atskleisti VVTAT priemones, kuriomis ji siekia įgyvendinti vartojimo sutarčių nesąžiningų sąlygų kontrolę;
- 4) išanalizuoti VVTAT komisijos 2009 ir 2010 metais priimtus nutarimus dėl sutarčių nesąžiningų sąlygų taikymo.

Tyrimo hipotezė. Atliekant tyrimą tikrinama hipotezė, kad tam tikrų nesąžiningų sąlygų naudojimas vartojimo sutartyse yra tendencingas, t.y., kad kai kurios nesąžiningos sąlygos (pagal LR Civilinio kodekso (toliau – LR CK) 6.188 str. 2 d. nesąžiningų sąlygų sąrašą) ypač dažnai įtvirtinamos vartojimo sutartyse.

Darbe taikomi metodai. Pagrindinis tyrimo metu taikytas metodas – sisteminė dokumentų analizė. Šiuo metodu buvo analizuojami VVTAT komisijos priimti nutarimai dėl sutarčių nesąžiningų sąlygų taikymo. Istorinės analizės metodu analizuojamos priežastys, kurios lėmė Nesąžiningų sąlygų direktyvos priėmimą, išaiškinamos direktyvos integravimo į Lietuvos teisę problemos. Lyginamasis metodas taikomas lyginant užsienio šalių praktiką Nesąžiningų sąlygų direktyvos atžvilgiu ir įvairių autorių pasisakymus. Apibendrinant sąvokas naudojamas lingvistinis ir loginis metodai.

Darbo šaltiniai. Darbe nagrinėjamos atitinkamos LR CK, LR Vartotojų teisių apsaugos įstatymo, Nesąžiningų sąlygų direktyvos ir kitų norminių teisės aktų nuostatos. Ypatingas dėmesys skirtas VVTAT praktikai ir 2010 metų bei 2009 metų VVTAT veiklos ataskaitoms. Paminėtini autoriai, kurių darbais remtasi: D. Bublienė, Z. Čeponytė, J. Galginaitis, P. Ravluševičius, S. Katuoka, A. Norkūnas, D. Ambrasienė ir kt.

Darbo struktūra. *Pirmajame* skyriuje atskleidžiamas fundamentinių vartojimo sutarčių principų turinys ir jų svarba vartotojų apsaugos teisei. *Antrajame* skyriuje analizuojamos

vartojimo sutarties, vartotojo, pardavėjo ir paslaugų teikėjo, standartinių sutarčių sąlygų bei nesąžiningų vartojimo sutarčių sąlygų sąvokos bei pateikiama atskirų nesąžiningų sutarčių sąlygų analizė. *Trečiajame* skyriuje nagrinėjami Lietuvos Respublikos teisės aktai, reglamentuojantys nesąžiningas vartojimo sutarčių sąlygas, ir atskleidžiama Nesąžiningų sąlygų direktyvos įgyvendinimo į Lietuvos teisės aktus specifika. *Ketvirtasis* darbo skyrius skirtas nesąžiningų sąlygų kontrolės mechanizmui aptarti ir VVTAT nesąžiningų vartojimo sutarčių sąlygų kontrolės funkcijai apibrėžti. *Penktajame* skyriuje pateikiama VVTAT komisijos 2009 ir 2010 metais priimtų nutarimų dėl sutarčių nesąžiningų sąlygų taikymo analizė.

1. VARTOJIMO SUTARČIŲ FUNDAMENTINIAI PRINCIPAI

Šiame skyriuje analizuojami trys pagrindiniai principai, kurie privalo atsispindėti visose vartojimo sutartyse ir be kurių nebūtų įmanoma užtikrinti vartotojų teisių apsaugos. Šie principai yra:

- sąžiningumo principas;
- skaidrumo principas;
- silpnosios šalies gynimo principas.

Sąžiningumo ir skaidrumo principais privalo vadovautis vartojimo sutartis sudarančios šalys įgyvendindamos savo teises ir atlikdamos pareigas. Silpnosios šalies gynimo principą įgyvendina teismas ir kitos vartotojų teises ginančios institucijos. Šiuos principus pasirinkome neatsitiktinai, o atsižvelgę į jų svarbą vartotojų teisių apsaugai ir į jų vaidmenį, užtikrinant nesąžiningų vartojimo sutarčių sąlygų kontrolę. Tolimesnis šio darbo temos plėtojimas yra neįmanomas be išsamios minėtų principų turinio analizės.

1.1. Sąžiningumo principo turinys

Sąžiningumo principas įtvirtintas LR CK 1.5 str. ir yra priskiriamas bendriesiems civilinės teisės principams. Sąžiningumas civilinėje teisėje apibūdinamas kaip pamatinė teisinė vertybė, kurios taikymo būtinumas specialiai pabrėžiamas konkrečiuose sutartinius santykius reglamentuojančiuose straipsniuose, pavyzdžiui, LR CK 6.188 ir kt. Vartojimo sutarčių šalys, pačios nusistatančios tarpusavio teises ir pareigas, tarpusavio santykius privalo reglamentuoti nepažeisdamos sąžiningumo principo, nes subjektų susitarimai prieštaraujantys minėtam principui negali būti ginami ir priverstinai įgyvendinami teismine tvarka, nes negalioja³.

Pasak A. Norkūno, sąžiningumo, kaip principo, turinys nusakomas pagal protingumo ir teisingumo principų reikalavimus. Tai reiškia, kad sąžiningas yra tas asmuo, kuris veikia rūpestingai ir teisingai, t.y. taip, kaip tokioje pačioje situacijoje būtų pasielgęs apdairus, rūpestingas ir atidus žmogus. O nesąžiningu elgesiu laikomas atidumo, apdairumo ir rūpestingumo reikalavimų neatitinkantis veikimas bei teisės aktų neatitinkantis elgesys (sukčiavimas, apgaulė). Elgesio vertinimo kriterijai yra du:

a. Objektyvūs. Ar objektyviuoju požiūriu asmuo sąžiningas, nustatoma pagal tai, ar jis privalėjo ką nors žinoti, ką nors daryti ar nedaryti. Privalėjimo žinoti (pareiga išnaudoti galimybes gauti informaciją) ir veikti ribas nustato atitinkantys asmens situaciją protingi ir

³ Ambrasienė D., Baranauskas E., Bublienė D. ir kt. Civilinė teisė. Prievolių teisė. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2004. P. 109.

teisingi reikalavimai. Sąžiningumas objektyviau požiūriu apibrėžiamas LR CK 4.26 str. 3 d., 4.96 str. ir kt.

b. Subjektyvusis. Ar subjektyviau požiūriu asmuo yra sąžiningas, sprendina pagal subjektyvius gebėjimus ir galimybes konkrečioje situacijoje – ar asmuo galėjo ką nors žinoti, daryti ar nedaryti.⁴

Konstatavus asmens sąžiningumą asmuo galėtų pasinaudoti teisine apsauga, kuri teikiama sąžiningam asmeniui. Jeigu asmens elgesys būtų įvertintas kaip nesąžiningas, tai taikytinos teisinės priemonės būtų jo atsakomybė, atsisakymas ginti jo pažeistą teisę arba suteikti įstatymo numatytą apsaugą, kuri suteikiama sąžiningam asmeniui.⁵

LR CK 6.188 str. reglamentuotos sąžiningumo kriterijams prieštaraujančios vartojimo sutarčių sąlygos. Kadangi sąžiningumo aspektai siejami su protingumu ir teisingumu, tai sąlygos neturi atitikti šių reikalavimų. Nesąžiningų vartojimo sutarčių sąlygos išvardintos minėto straipsnio 2 dalies 1-18 punktuose, tačiau tai nėra baigtinis sąrašas, nes 3 dalis leidžia teismui pripažinti nesąžiningomis ir kitas vartojimo sutarties sąlygas, jei jos atitinka LR CK 6.188 str. 1 ir 2 dalyse nustatytus kriterijus.⁶

Sąžiningumo principo turinį siekiame apibendrinti analizuodami įvairių autorių požiūrius, tačiau peršasi išvada, kad konkretaus atsakymo taip ir nerasime. Kaip nurodo LR CK komentaro autoriai, sąžiningumo turinys sąmoningai buvo neatskleistas, nes jis kiekvienu konkrečiu atveju priklauso nuo faktinių bylos aplinkybių.⁷

R. Balčikonis patvirtina LR CK komentaro autorių poziciją ir sąžiningumo turinio tikrųjų ištakų siūlo ieškoti ne LR CK normose ir net ne teismų praktikoje, nes tai yra tik reikšmingų interesų visuotinio gynimo priemonės arba jų taikymo padariniai, o dorovės normose, - jos visuomenėje įtvirtina svarbiausias vertybes. Dorovės normos yra teisės normų kūrimo šaltinis ir vertinimo pagrindas. „Sąžiningumas“ vadovaujantis LR CK 1.9 str. 2 d. reiškia „viską daryti pagal sąžinę“, o „sąžinė“ yra dorovinio atsakingumo už savo poelgius jausmas. Bendrinė žodžio reikšmė patvirtina anksčiau išdėstytą nuomonę, kad „sąžiningumas“ yra moralės kategorija. Anot R. Balčikonio, vidinės sąžiningumo, kaip principo ir socialinės vertybės, atliekamos funkcijos yra šios:

1) sutarties papildymo naujomis ir papildomomis pareigomis, kurios nėra aiškiai užrašytos pačioje sutartyje;

⁴ Norkūnas A. Sąžiningumo principo įgyvendinimas // Jurisprudencija. 2003, Nr. 42(34). P. 5.

⁵ Ten pat, P. 10.

⁶ Ten pat, P. 6.

⁷ Mikelėnas V., Vileita A., Taminskas A. ir kt. Lietuvos Respublikos CK komentaras. Pirmoji knyga. Bendrosios nuostatos. Vilnius: Justitia, 2001. P. 75.

2) sutarties papildymas teigiamomis pareigomis (nors įsakmiai sutarties tekste tai ir nenurodyta), reikalaujančiomis aktyvių veiksmų visose sutarties įgyvendinimo stadijose, tiek kontrahentui vykdant savo pareigas, tiek naudojantis savo teisėmis, pavyzdžiui, informuoti, dokumentuoti, kooperuotis, saugoti;

3) sutarties papildymas neigiamomis pareigomis (nors įsakmiai sutarties tekste tai ir nenurodyta), reikalaujančiomis susilaikyti naudotis savo sutartinėmis teisėmis.⁸

Asmuo bus sąžiningas, jeigu liks ištikimas sudarytos sutarties reikalavimams, kol tai yra protinga ir teisinga, ir jeigu atsisakys vykdyti sutartį, kai tai yra neprotinga ir neteisinga. Tai veda prie išvados, kad skolininko sąžiningumas reiškia ištikimybę sutarties įvykdymui, kol tai yra protinga ir teisinga.⁹

Lietuvos teisės doktrinoje nėra specialaus visuotinai pripažinto lietuviško termino „sąžiningumą“ įtvirtinančiai normai apibūdinti, todėl R. Balčikonis siūlo šias normas vadinti ne „bendrosiomis“ (vadovaujantis pažodiniu užsienio valstybių doktrinos vertimu), o „vertinamosiomis“ pabrėžiant didelę teismo reikšmę galutinai atskleidžiant šios normos turinį.¹⁰

Sąžiningumo principas Europos Bendrijos teisėje sutinkamas kaip „*good faith*“ principas. Analizuojant užsienio šalių teisės doktriną minėto principo turinio atžvilgiu randame įvairių „*good faith*“ principo interpretacijų, kurios papildoma viena kita.

Nesąžiningų sąlygų direktyvos 3 str. 1 d. nustatytas bendrasis sąžiningumo kriterijus - „...sąlyga, dėl kurios nebuvo atskirai derėtasi, yra laikoma nesąžininga, jeigu pažeidžiant sąžiningumo reikalavimą dėl jos atsiranda ryškus neatitikimas tarp iš sutarties kylančių šalių teisių ir pareigų vartotojo nenaudai.“¹¹ Šioje bendrojoje sąžiningumo sąlygoje yra nustatyti du nesąžiningumo kriterijai:

- prieštaravimas geros valios (sąžiningumo) reikalavimams;
- ryškus neatitikimas tarp iš sutarties kylančių šalių teisių ir pareigų.¹²

Teisinėje literatūroje yra pateikiama nuomonė, kad Nesąžiningų sąlygų direktyvos 3 str. 1 d. pateiktas terminas „vartotojo nenaudai“ galėtų būti trečiuoju kriterijumi, tačiau jo užduotis yra daugiau nurodyti tai, kad direktyva nėra taikoma toms situacijoms, kai pardavėjas ar paslaugų teikėjas ginčija nesąžiningumą, kitaip tariant, terminas „vartotojo nenaudai“ aiškinamas kaip pardavėjui ar paslaugų teikėjui nesuteikta galimybė siekti direktyva nustatytos apsaugos. Vartotojo nenaudai reiškia nenaudą vartotojui kaip asmeniui – sutarties šaliai. Svarbu paminėti

⁸ Balčikonis R. Sąžiningumo principas sutarčių teisėje // Jurisprudencija. 2003, Nr. 41(33). P. 177-178.

⁹ Ten pat, P. 177.

¹⁰ Ten pat, P. 165.

¹¹ 1993 m. balandžio 5 d. Europos Bendrijų Tarybos direktyva 93/13/EEB dėl nesąžiningų sąlygų vartojimo sutartyse (OJ L 1993 95/29).

¹² Bublienė D. Vartojimo sutarčių nesąžiningų sąlygų kontrolė. Monografija. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2009. P. 233.

tai, kad Nesąžiningų sąlygų direktyva nereguliuoja tų atvejų, kai teisių ir pareigų neatitikimas yra verslininko nenaudai.¹³

Good faith samprata teisinėje literatūroje nėra pateikta, nes ji tiesiog nebūtų naudinga sprendžiant konkrečias bylas. *Good faith* teorinis statusas nėra aiškus ir daugelis autorių vartoja įvairią terminologiją apibrėžiant *good faith*: tai yra norma, labai reikšmingas principas, taisyklė, maksimumas, pareiga, elgesio taisyklės arba standartas, nerašytinės teisės šaltinis, bendroji norma, moralės standartas – teisinis etikos principas, kuris apima lojalumą, patikimumą, dorumą, sąžiningumą, protingumą, tai yra vartai per kuriuos moralinės vertybės įeina į teisę.¹⁴

Europos Bendrijos, užsienio teisės šalių bei Lietuvos teisės doktrinoje galime rasti plačiau ar siauriau argumentuotų ir išplėtotų „sąžiningumo“ ir „*good faith*“ terminų apibrėžimų, tačiau mūsų nuomone minėtų principų pritaikymo kriterijai kiekvienoje byloje privalo būti vertinami iš naujo individualiai atsižvelgiant į visas bylos aplinkybes: ypač į vartojimo sutartį sudariusio pardavėjo ar paslaugų teikėjo tikrąją valią.

Atsižvelgiant į tai, mums artima yra profesoriaus R. Summerso pasiūlyta atskyrimo teorija. Profesorius siūlo grupuoti bylas, kuriose buvo nustatytas nesąžiningumas, ir taip nustatyti *good faith* turinį: reikia rasti ką konkrečioje byloje teisėjas manė esant *bad faith*, tai yra kokį elgesį ar veiką teisėjas norėjo pasmerkti, tuomet atsakymą reikia performuluoti į antonimą ir tokiu būdu galima nustatyti *good faith* turinį.¹⁵ Pavyzdžiui, jeigu *bad faith* būtų - pardavėjas nuslėpė savo prekės defektą, tai *good faith* – kitai šaliai atskleisti visus esminius faktus, darančius įtaką jos apsisprendimui.

Apibendrinant profesoriaus pasiūlytą atskyrimo teoriją galime daryti išvadą, kad *good faith* sampratą reikia nustatinėti analogijos būdu pratęsinėjant jau atrastų *bad faith* veikų sąrašą, tai teismai labiausiai ir linkę daryti.

1.2. Skaidrumo principo turinio analizė

Vartotojų teisėje skaidrumo principas užtikrina apsaugą vartotojams, kaip silpnesnei sutarties šaliai, ir sukuria atitinkamas pareigas pardavėjams ir paslaugų teikėjams. Šio principo turinį atskleisime per jo *tikslus*, *elementus* ir *funkcijas*.

Skaidrumo principo pagrindiniai *tikslai*:

1. Apsaugoti vartotoją, kad nebūtų pažeisti jo interesai.
2. Pagerinti vartotojų padėtį prekių ir paslaugų siūlytojų atžvilgiu.

¹³ Ten pat, P. 234.

¹⁴ Ten pat, P. 239-241.

¹⁵ Summers R. Good Faith in General Contract Law and the Sales Provisions of the Uniform Commercial Code // Virginia Law Review. 1968, Nr. 54. P. 195-267.

3. Padidinti konkurenciją skaidrioje rinkoje.¹⁶

Skaidrumo principo *elementai* (reikalavimai):

1. Pasiūlymo, teikiamo vartotojui, aiškumas. Aiškumas reiškia, kad standartinių sąlygų naudotojas, norėdamas standartinėse sąlygose nustatyti teises pareigas ir teises, turi pareigą užtikrinti vartotojui sąlygų tikrumą, aiškumą, konkretumą, nurodyti galimus padarinius bei formuojant sutarties sąlygas vengti dviprasmybių ar siurprizų.

2. Pasiūlymo, teikiamo vartotojui, suprantamumas. Suprantamumas – vidinės vartotojo galimybės suvokti standartines sutarčių sąlygas. Šis skaidrumo elementas (reikalavimas) reiškia, kad sutarčių sąlygos turi būti parengtos taip, kad vartotojas sugebėtų suvokti jų prasmę. Verslininkai formuluodami standartines sutarčių sąlygas privalo laikytis suprantamumo reikalavimo - stiliaus, struktūros, įskaitomumo ir kalbos atžvilgiu.

3. Pasiūlymo, teikiamo vartotojui, skaidrumas. Teisinėje literatūroje pasiūlymo, teikiamo vartotojui, aiškumas ir suprantamumas yra vadinamas formaliuoju skaidrumu arba, kitaip tariant, sutarties sąlygų įtraukimo kontrole.¹⁷

Aiškumo ir suprantamumo reikalavimai yra susiję su būdu, kuriuo standartinės sąlygos yra pateikiamos vartotojui. Trečiasis elementas – skaidrumas, kuris būtinas užkirsti kelią materialiam sąlygų nesąžiningumui, apibrėžiamas kaip materialusis skaidrumas.¹⁸

Vadovaujantis D. Bublienės pateikta skaidrumo principo koncepcija, galime atskleisti šio principo turinį per jo atliekamas *funkcijas*:

1. Įpareigoti rinkoje esančius pardavėjus ar paslaugų teikėjus pasiūlymus vartotojams formuoti aiškiai ir suprantamai. Vartotojas kiek įmanoma turi gauti tikslią informaciją apie prekės ar paslaugų savybes, kainą ir sutarties sąlygas, kad galėtų padaryti informuotą sprendimą, labiausiai atitinkantį jo interesus.

2. Užkirsti kelią materialiam sąlygų, teikiamų vartotojams, nesąžiningumui.

3. Suteikti vartotojui galimybę palyginti pasiūlymus dėl prekių ir paslaugų, o ypač kainas ir kitas jų pardavimo ir teikimo sąlygas. Tai suteikia vartotojui galimybę suvokti savo būsimas teises ir pareigas, kiliančias iš sutarties, ir padidina galimybę padaryti kuo geresnį ir racionalesnį sprendimą.

4. Įpareigoti prekių ir paslaugų siūlytojus savo pasiūlymą rinkoje pateikti taip, kad vartotojas nenukentėtų nuo prekių ar paslaugų klaidinančios reklamos ar paslėptų sutarties sąlygų. Deja, bet informacijos dažnai trūksta. Ši situacija lemia vartotojo neužtikrintumą ir toks netikrumas gali būti pašalinamas tik suteikiant vartotojui reikiamą informaciją.

5. Užtikrinti efektyvią konkurenciją.

¹⁶ Bublienė D. Skaidrumo principas ir Nesąžiningų sąlygų direktyva // Mokslo darbai. Teisė. 2006, Nr. 58. P. 7-8.

¹⁷ Ten pat, P. 8.

¹⁸ Ten pat.

6. Įpareigoti valstybę pasirūpinti, kad vartotojui būtų suteikta reikiama informacija. Ši valstybės pareiga apima tiek teisinės, tiek organizacines priemones.¹⁹

Skaidrumo principas reglamentuojamas Nesąžiningų sąlygų direktyvos 5 str. „Tose sutartyse, kur visos ar tam tikros vartotojui siūlomos sąlygos pateikiamos raštu, jos visada turi būti išdėstomos aiškia, suprantama kalba. Atsiradus abejonių dėl sąlygos reikšmės, interpretuojama vartotojo naudai...“²⁰. Šis straipsnis reikalauja aiškaus ir suprantamo sutarčių parengimo ir nustato bendrą taisyklę, kad tose sutartyse, kur visos ar tam tikros vartotojui siūlomos sutarčių sąlygos pateikiamos raštu, turi būti išdėstomos aiškiai, suprantama kalba. Skaidrumo reikalavimas taip pat taikomas ir sąlygoms, kurios apibrėžia pagrindinį sutarties dalyką ir kainos bei atlygio adekvatumui:²¹ Nesąžiningų sąlygų direktyvos 4 str. 2 d. „Sąlygų nesąžiningumo vertinimas nėra susijęs nei su pagrindinio sutarties dalyko apibrėžimu, nei su kainos ir atlygio adekvatumu mainais suteiktoms paslaugoms ar prekėms, jei šios sąlygos pateikiamos aiškia, suprantama kalba“²². Šioms sutarties sąlygoms, jei jos yra neskaidrios, netaikoma Nesąžiningų sąlygų direktyvos 4 str. 2 d. numatyta išimtis, kad joms nėra taikomas sąžiningumo testas.²³

Svarbu paminėti, kad Nesąžiningų sąlygų direktyvoje buvo nustatytas naujas skaidrumo principo aspektas. Direktyvoje numatyta ne vien tik standartinių sutarčių sąlygų aiškumas ir suprantamumas, bet ir tai, ar informacija yra parengta tiek tinkamai, kad vartotojas gali palyginti savo teisinę padėtį, o tai reiškia skaidrumą konkurenciniu aspektu.²⁴

Lietuvos teisės aktuose ir teisinėje literatūroje skaidrumo principas nėra įvardinamas, bet tai nereiškia, kad jis apskritai neegzistuoja Lietuvos teisės sistemoje. Skaidrumo principas Lietuvos teisėje yra įgyvendintas tiek sutarčių teisėje, tiek per nustatytą bendrą teisinę pareigą pardavėjams ir paslaugų teikėjams teikti informaciją vartotojams ir vartotojų teisę gauti informaciją.²⁵

Ši pareiga yra nustatyta LR Vartotojų teisių apsaugos įstatymo 5 str. 1 d. „Gamintojas, pardavėjas, paslaugos teikėjas vartotojams privalo valstybine kalba suteikti Civiliniame kodekse ir kituose teisės aktuose nustatytą informaciją ir teisės aktų nustatyta tvarka ženklinti prekes“ ir 5 str. 2 d. „Valstybinė kalba privaloma visuose vartotojams skirtuose viešuose išoriniuose ir vidiniuose prekybos ir paslaugų teikimo vietų užrašuose, įskaitant prekybos ir paslaugų teikimo

¹⁹ Ten pat, P. 8-9.

²⁰ 1993 m. balandžio 5 d. Europos Bendrijų Tarybos direktyva 93/13/EEB dėl nesąžiningų sąlygų vartojimo sutartyse (OJ L 1993 95/29).

²¹ Bublienė D. Vartojimo sutarčių nesąžiningų sąlygų kontrolė. Monografija. P. 204.

²² 1993 m. balandžio 5 d. Europos Bendrijų Tarybos direktyva 93/13/EEB dėl nesąžiningų sąlygų vartojimo sutartyse (OJ L 1993 95/29).

²³ Bublienė D. Vartojimo sutarčių nesąžiningų sąlygų kontrolė. Monografija. P. 204.

²⁴ Ten pat, P. 210.

²⁵ Ten pat, P. 225.

vieta pavadinimu“.²⁶ Skaidrumo principo turinys atskleidžiamas VVTAT praktikoje. VVTAT neskaidriomis pripažino tokias sąlygas, kurios neaiškiai apibrėžia vartotojo atsakomybę arba teikiamų paslaugų teikimo (konkrečių aplinkybių, kada teikiama paslauga, kada ne) sąlygas, arba numato specifines sutarties pakeitimo nuostatas, kurios taikytinos tik juridiniams asmenims, tačiau vartojimo sutartims atskira nuostata nėra numatyta, tai suponuoja, kad vartotojas sutartį galėtų pakeisti tik per atstovą, taip pat kurios yra neaiškiai suformuluotos. VVTAT praktikoje taip pat neskaidria pripažinta sutarties sąlyga, nukreipianti į atitinkamas taisykles ir normatyvinius dokumentus, motyvuojant tuo, kad sutartyje nėra nuorodos, kur galima susipažinti su tokiais dokumentais, taip pat jie nepridėti kaip sutarties priedai, todėl vartotojas gali nežinoti tokių taisyklių, dokumentų turinio, taip pat kokių pareigų privalo reikalauti iš verslininko ir kokia pareigas vykdyti pačiam.²⁷

Mūsų nuomone, norint atskleisti skaidrumo principo turinį, remiantis VVTAT praktika, galima vėl pritaikyti profesoriaus R. Summerso pasiūlytą atskyrimo teoriją. Tuo tikslu reikia sugrupuoti VVTAT sprendimus, kuriuose buvo nustatyta neskaidri veikla ar elgesys, ir taip nustatyti skaidrumo principo turinį, t. y. nustačius elgesį, kurį VVTAT savo praktikoje laiko neskaidriu, atsakymą reikia performuluoti į antonimą ir tokiu būdu galėsime nustatyti skaidrumo principo turinį. Vadinas skaidriomis laikomos tokios sąlygos, kurios aiškiai apibrėžia vartotojo atsakomybę, sutartyje yra aiškiai apibrėžtos teikiamų paslaugų teikimo (nurodytos konkrečios aplinkybės, kada teikiama paslauga, o kada ne) sąlygos ir t.t.

Tai veda prie išvados, kad siekiant nustatyti skaidrumo principo turinį, tiksliausia tai padaryti analizuojant teismų ir VVTAT praktiką (individualias situacijas), o ne ieškant konkretaus apibrėžimo, kuris dėl savo siaurimosios paskirties negali visiškai aprėpti skaidrumo principo turinio.

1.3. Silpnosios šalies gynimo principo esmė

Vartotojų teisių gynimas yra grindžiamas silpnosios šalies gynimo sutartiniuose santykiuose principu. Šis principas įgyvendinamas per LR CK 6.188 str. normas, kurios reglamentuoja vartojimo sutarčių sudarymo ypatumus.

Nors įgyvendinant šį principą reikia formaliai atsisakyti civilinių teisinių santykių dalyvių lygybės bei sutarties laisvės principų, tačiau tam yra pateisinamas pagrindas: teisinių santykių dalyviai dėl jų skirtingo profesinio statuso, materialinės padėties arba kitų priežasčių gali būti absoliučiai nelygūs, todėl silpnosios šalies gynimo principas ir yra reikalingas, kad būtų

²⁶ Lietuvos Respublikos vartotojų teisių apsaugos įstatymas // Valstybės žinios. 2007, Nr. 12-448.

²⁷ Bublienė D. Vartojimo sutarčių nesąžiningų sąlygų kontrolė. Monografija. P. 229.

galimybė ištaisyti šią nelygiavertę padėtį tarp sutarties šalių. Toks silpnosios šalies gynimo principo turinio aiškinimas gali suponuoti klaidingą nuomonę, kad silpnoji šalis ginama vien tik atsižvelgus į šalių nelygiavertę turtinę padėtį. D. Ambrasienės ir kt. pabrėžia, kad vien tik, pavyzdžiui, šalių nelygiavertė turtinė padėtis arba vienos iš šalių neapdairumas negali būti pagrindas pripažinti sutartį negaliojančia. Tam, kad sutartis arba atskiros jos sąlygos būtų pripažintos negaliojančiomis, reikia nustatyti, jog stipresnioji šalis, sudarydama sutartį, pasinaudojo silpnosios šalies padėtimi, o pastaroji dėl tokio elgesio yra nepajėgi daryti įtaką sutarties turiniui.²⁸

Silpnosios šalies gynimo principo turinio analizę praplėsime remdamiesi D. Bublienės atskleista silpnosios šalies gynimo principo problematika. Šiuolaikinėje sutarčių teisėje išplėtojus nelygiavertės derybinės galios doktriną, atsirado pagrindas įsikišti į sutartinius teisinius santykius ir įgyvendinti silpnosios šalies apsaugos principą nustatant tam tikras teisės subjektų grupes, kurios, atitinkančios nustatytus požymius, laikomos silpnesniąja šalimi, t.y. vartotojai, darbuotojai ir nuomininkai. Problema atsiranda tuomet kai teismai sprendami bylas vadovaujasi abstrakčia, objektyviais požymiais apibūdinta vartotojo samprata, kuri yra įtvirtinta formaliojoje teisėje ir plėtota Europos Teisingumo Teismo praktikoje, iš tikrųjų neįgyvendina silpnosios šalies apsaugos principo. Jeigu nėra galimybės atsižvelgti į konkretaus asmens konkrečią padėtį, tos normos gali būti pritaikytos tam, kuriam neturi būti taikomos, atsižvelgiant į silpnosios šalies apsaugos principą, ir negalės būti pritaikytos tiems asmenims, kuriems tokia apsauga būtina. Pavyzdžiui, apginamas verslininkas, kaip silpnosios sutarties šalis, vien dėl to, kad sandoris sudaromas kitais ne verslo tikslais, nors *de facto* jis nėra ekonomiškai silpnosios šalis.²⁹

Taigi, silpnosios šalies apsaugos principo sutarčių teisėje esmė yra ta, kad mažiau patyrusi ir ekonomiškai silpnosios šalis būtų apsaugota nuo ekonomiškai stipresnės ir labiau patyrusios šalies. Būtent taip stengiamasi atkurti jėgų arba, kitaip tariant, derybinės galios pusiausvyrą, kuri prarandama, kai viena iš šalių yra stipresnė. Dėl to yra svarbu nustatyti ir apibrėžti ne tik silpnosios šalies sampratą, bet ir nustatyti bei išsiaiškinti priežastis, kurios lemia vienos šalies viršenybę prieš kitą. Priežastys dėl kurių viena šali gali būti stipresnė:

- sutarties šalis užsiima tam tikra veikla ir žino tos veiklos specifiką ir ypatumus, o kita šalis to nežino;
- sutarties šalis yra ekonomiškai galingesnė ir diktuoja sutarčių sąlygas (net jei dėl tų sutarčių sąlygų ir yra deramasi individualiai);
- sutarties šalis yra parengusi iš anksto standartines sutarčių sąlygas;

²⁸ Ambrasienė D., Baranauskas E., Bublienė D. ir kt. Civilinė teisė. Prievolių teisė. P. 114.

²⁹ Bublienė D. Silpnosios šalies apsaugos principo įgyvendinimas kontroliuojant nesąžiningas vartojimo sutarčių sąlygas // Jurisprudencija. 2007, Nr. 9(99). P. 41-43.

- ir kt. priežastys.³⁰

Silpnosios šalies apsaugos principas atliks savo pagrindinę funkciją tuomet, kai normos, kurių paskirtis yra apsaugoti silpnesnę sutarties šalį, bus pritaikytos tam, kuriam tikrai tokia apsauga būtina. Tik teismams ir kitoms vartotojų teises ginančioms institucijoms pradėjus atsižvelgti į konkretaus asmens konkrečią situaciją bus realiai atstatyta lygybė tarp sutarties šalių ir pasiektas silpnesnės šalies apsaugos principo tikslas.

Šiame skyriuje atskleidėme sąžiningumo, skaidrumo ir silpnosios šalies gynimo principus, kaip vartojimo sutarčių pamatines vertybes bei nuostatas. Minėtus principus stipresnioji vartojimo sutarties šalis privalo priimti kaip neginčijamą pareigą, o valstybė, per nesąžiningų sąlygų kontrolės mechanizmą, privalo užtikrinti, kad pardavėjas ir paslaugų teikėjas šios pareigos laikytųsi.

³⁰ Ten pat.

2. NESĄŽININGOS SĄLYGOS VARTOJIMO SUTARTYSE

Šiame skyriuje atsakysime į klausimus, kas yra nesąžiningos vartojimo sutarčių sąlygos ir kokios sąlygos laikomos nesąžiningomis pagal LR CK 6.188 str. 2 d. Siekdami atsakyti į šiuos klausimus, remsimės teisės aktais, reglamentuojančiais nesąžiningas vartojimo sutarčių sąlygas, ir įvairių autorių požiūriais.

2.1. Vartojimo sutarčių nesąžiningų sąlygų samprata

Nesąžiningos vartojimo sutarčių sąlygos yra vienas iš dažniausiai pasitaikančių ir problemiškesnių vartojimo sutarčių teisės aspektų, su kuriuo vartotojai susiduria pakankamai dažnai, tačiau nesąžiningų sąlygų vartojimo sutartyse problema pradėta spręsti palyginti neseniai – tik antrojoje XX amžiaus pusėje.³¹

Siekdami pateikti kuo išsamesnę *nesąžiningų vartojimo sutarčių sąlygų sampratos* analizę privalome išsiaiškinti tokias sąvokas kaip *vartojimo sutartis, vartotojas, pardavėjas ir paslaugų teikėjas* bei *standartinės sutarčių sąlygos*.

Vartojimo sutarties samprata. LR Vartotojų teisių apsaugos įstatymo 2 str. 14 p. nurodyta, kad vartojimo sutartis yra prekių ar paslaugų įsigijimo sutartis, su pardavėju ar paslaugų teikėju sudaroma su vartotojo verslu ar profesija nesusijusiu tikslu,³² t. y. vartotojo asmeniniams, šeimos, namų ūkio poreikiams tenkinti. Analogiška vartojimo sutarties samprata pateikiama ir LR CK 1.39 str. Vartojimo sutartys yra išskirtos iš kitų sutarčių rūšių dėl savo specifiškumo. Jose numatytas specialus sutarties silpnesnės šalies gynimas, nes valstybės neremiamas vartotojas yra nepajėgus rinkos ūkyje būti lygiaverčiu pasiūlos atstovu - gamintojų ir pardavėjų partneriu, nes neturi tiek galimybių.³³

Europos Sąjungos teisės aktuose norminės vartojimo sutarties apibrėžties nenustatyta, o šios sutarties samprata pateikiama tik netiesiogiai, direktyvose įtvirtinant vartojimo sutartiniuose santykiuose dalyvaujančių subjektų (vartotojo ir verslininko) apibrėžtis. Pavyzdžiui, Nesąžiningų sąlygų direktyvoje nustatyta, kad ši direktyva taikoma pardavėjo ar tiekėjo su vartotoju sudaromoms sutartims, vartotoju laikant bet kurį fizinį asmenį, kuris sutartyse, kurioms taikoma ši direktyva, veikia ne savo verslo, prekybos ar profesijos tikslais, o pardavėju ar tiekėju – bet

³¹ Zaščiurinskaitė R. Nesąžiningos sąlygos vartojimo sutartyse: teoriniai ir praktiniai aspektai // Teisės mokslo ir praktikos žurnalas. 2004, Nr. 2 (50). P. 28.

³² Lietuvos Respublikos vartotojų teisių apsaugos įstatymas // Valstybės žinios. 2007, Nr. 12-448.

³³ Ambrasienė D., Baranauskas E., Bublienė D. ir kt. Civilinė teisė. Prievolių teisė. P. 135.

kurį fizinį ar juridinį asmenį, kuris sutartyse, kurioms taikoma ši direktyva, veikia savo verslo, prekybos ar profesijos tikslais, nesvarbu, ar tai būtų viešoji ar privati nuosavybė.³⁴

Vartotojo samprata. LR Vartotojų teisių apsaugos įstatymo 2 str. 15 p. vartotojas apibūdinamas kaip fizinis asmuo, kuris pareiškia savo valią pirkti, perka ir naudoja prekę ar paslaugą asmeniniams, šeimos, namų ūkio poreikiams, nesusijusiems su verslu ar profesija, tenkinti.³⁵ LR CK tiesiogiai vartotojo samprata nėra įtvirtinta, bet ji atsiskleidžia per atskiras vartojimo sutarčių rūšis reglamentuojančias teisės normas, pavyzdžiui, LR CK 6.350 str., 6.504 str., 6.672 str. ir kt. Pagal Nesąžiningų sąlygų direktyvos 2 str. 2 d. vartotojas yra bet kuris fizinis asmuo, kuris sutartyse, kurioms taikoma ši direktyva, veikia siekdamas tikslų, nesusijusių su jo verslu, prekyba ar profesija.³⁶ Vadovaudamasi LR Vartotojų teisių apsaugos įstatymo ir Nesąžiningų sąlygų direktyvos normose įtvirtinta vartotojo samprata, D. Ambrasienės ir kt. išskiria du požymius pagal kurių visetą atskiriamas LR CK vartojimo sutarčių subjektas – vartotojas:

1) tai fizinis asmuo, kuris...

2) ...perka prekes arba naudojasi paslaugomis asmeniniams ar namų ūkio poreikiams, nesusijusiems su verslu ar profesija.³⁷

Sprendžiant bylas šį požymį reikia taikyti vienareikšmiškai, t.y. jeigu fizinis asmuo veikia turėdamas profesinės veiklos vykdymo ir asmeninio pobūdžio tikslus arba jeigu asmuo turi tikslą tik ateityje panaudoti sutarties dalyką verslo ar profesiniais tikslais (ne sutarties sudarymo metu), tai tokiais atvejais asmenys negali būti laikomi vartotojais ir jiems vartotojų teisių apsauga netaikoma.³⁸

Pardavėjo ir paslaugų teikėjo samprata. Pagal LR Vartotojų teisių apsaugos įstatymo 2 str. 5 p., pardavėju laikomas asmuo, kuris „...verčiasi prekyba ir vykdydamas savo verslą siūlo ir parduoda prekes vartotojams“, o 2 str. 8 p. pateikta paslaugų teikėjo samprata – „... asmuo, kuris vykdydamas savo verslą siūlo ir atlygintinai suteikia paslaugas vartotojams“.³⁹ Nesąžiningų sąlygų direktyvos 2 str. 3 d. išvesta bendra samprata apimanti ir pardavėją, ir tiekėją – „... bet kuris fizinis ar juridinis asmuo, kuris sutartyse, kurioms taikoma ši direktyva veikia ne savo verslo, prekybos ar profesijos tikslais, nesvarbu ar tai būtų viešoji, ar privati nuosavybė“.⁴⁰ Pardavėjas ar paslaugų teikėjas gali būti tiek fizinis, tiek juridinis asmuo, kuris vartojimo

³⁴ Vartotojų teisių apsauga vartojimo sutartiniuose santykiuose: teisinio reguliavimo ir teismų praktikos apžvalga // Teismų praktika Nr. 30. Vilnius, 2009.

³⁵ Lietuvos Respublikos vartotojų teisių apsaugos įstatymas// Valstybės žinios. 2007, Nr. 12-448.

³⁶ 1993 m. balandžio 5 d. Europos Bendrijų Tarybos direktyva 93/13/EEB dėl nesąžiningų sąlygų vartojimo sutartyse (OJ L 1993 95/29).

³⁷ Ambrasienė D., Baranauskas E., Bublienė D. ir kt. Civilinė teisė. Prievolių teisė. P. 136.

³⁸ Zaščiurinskaitė R. Nesąžiningos sąlygos vartojimo sutartyse: teoriniai ir praktiniai aspektai. P. 27.

³⁹ Lietuvos Respublikos vartotojų teisių apsaugos įstatymas// Valstybės žinios. 2007, Nr. 12-448.

⁴⁰ 1993 m. balandžio 5 d. Europos Bendrijų Tarybos direktyva 93/13/EEB dėl nesąžiningų sąlygų vartojimo sutartyse (OJ L 1993 95/29).

sutartyse atstovauja savo verslui, užsiėmimui ar profesijai. LR CK 2.4 str. 2 d. nurodyta, kad fiziniai asmenys, kurie įstatymų nustatyta tvarka verčiasi ūkine komercine veikla, laikomi verslininkais.⁴¹ Sąvoka „ūkinė komercinė veikla“ reiškia nuolatinę savarankišką, t.y. savo rizika plėtojamą asmens veiklą siekiant pelno, susijusią su daiktų pirkimu – pardavimu ar paslaugų teikimu kitiems asmenims už atlyginimą.⁴²

Taigi, išskirtini tokie ūkinės komercinės veiklos požymiai, kuriais apibūdinamas verslininkas:

1) tęstinumas, nuolatinis pobūdis, t.y. vienkartinis veiksmas, pavyzdžiui, automobilio pardavimas, neturint tikslo verstis verslu ar profesija, nelaikomas ūkine komercine veikla;

2) savarankiškumas, t.y. veikimas savo vardu ir rizika, pavyzdžiui, asmuo, kuris dirba pagal darbo sutartį, veikia darbdavio, o ne savo vardu, todėl ūkine komercine veikla besiverčiančiu laikomas darbdavys, o ne darbuotojas;

3) atlygintinumas, t.y. ja siekiama pelno, todėl tokia veikla nelaikoma neatlygintinė veikla, pavyzdžiui, labdaros teikimas ir pan.⁴³

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo (toliau - LAT) Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija nagrinėdama civilinę bylą Nr. 3K-3-366/2008, konstatuojamojoje dalyje pažymėjo, kad asmuo, kuris užsiima verslu „...dėl savo patirties, ekonominės padėties yra stipresnioji, o pirkėjas – silpnesnioji sutarties šalis. <...> iš vartojimo sutarčių atsiradusiems santykiams, iš kurių kylančioms prievolėms vykdyti stipresniajai sutarties šaliai keliami didesni sąžiningumo ir teisingumo reikalavimai, ir tam tikros abejonės aiškinamos ekonomiškai silpnesnės šalies naudai...“.⁴⁴ Šioje byloje LAT pripažino, kad „...fizinių asmenų (sutuoktinių) tęstinai vykdoma butų statyba ir pardavimas yra verslas. Tokia išvada buvo padaryta, atsižvelgiant į tai, kad buvo įsigytas didelio ploto gyvenamasis namas, kuriame įrengtus atskirus butus sutuoktiniai pardavinėjo skirtingiems asmenims, o iš preliminariųjų sutarčių gautas pradinis įmokas naudojo namo tolesnei statybai finansuoti. Šiuo pagrindu teismas ginčo buto pirkėją traktavo kaip vartotoją – silpnesniąją vartojimo sutarties šalį, o pardavėją vartojimo sutarties prasme laikė verslininku.“⁴⁵

Standartinių sutarčių sąlygų samprata. Dažniausiai dar iki sudarydamos sutartį šalys derasi. Derybos gali trukti valandą, kelis mėnesius ar net kelerius metus. Derėdamosi šalys

⁴¹ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 74-2262.

⁴² Mikelėnas V., Bartkus G., Mizaras V. ir kt. Lietuvos Respublikos CK komentaras. Antroji knyga. Asmenys. Vilnius: Justitia, 2002. P. 23.

⁴³ Ten pat.

⁴⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. rugpjūčio 11 d. nutartis kasacinėje byloje Nr. 3K-3-366/2008.

⁴⁵ Vartotojų teisių apsauga vartojimo sutartiniuose santykiuose: teisinio reguliavimo ir teismų praktikos apžvalga // Teismų praktika Nr. 30. Vilnius, 2009.

tikslina sutarties sąlygas, stengiasi pakoreguoti savo interesus, pasiekti kompromisinius sprendimus ir t. t.⁴⁶

Mūsų nuomone sąžiningos ir skaidrios derybos yra išties vertingas procesas, kurio metu abiem šalims išsakant savo poreikius ir lūkesčius suderama dėl sutarčių sąlygų, tačiau gyvenime esti aplinkybių kai derybos nėra patogus būdas sudaryti sutartį. Pavyzdžiui, mums būtų labai nepatogu ir veik neprotinga, jeigu kiekvieną kartą pirkdami kasdieninio naudojimo prekes ar naudodamiesi pirmo būtinumo paslaugomis turėtume derėtis su pardavėjais ir paslaugų teikėjais kiekvieną sąlygą aptardami individualiai. Dėl šios priežasties vartojimo sutartys yra sudaromos ne derybų būdu, o prisijungiant prie iš anksto parengtų standartinių sutarčių sąlygų⁴⁷.

Šią nuomonę papildė Z. Čeponytė, A. Išarienė ir kt. išsakyta pozicija, kad standartinės sutartys yra žymiai greitesnės ir pigesnės, kadangi nereikia kiekvienos sutarties sąlygos derinti iš naujo, tačiau būtent todėl atsiranda galimybė sutarčių sąlygas panaudoti vienos šalies naudai.⁴⁸

LR CK 6.185 str. 1 d. pateikiama standartinių sutarčių sąlygų samprata „Standartinėmis laikomos sąlygos, kurias bendram ne vienkartiniam naudojimui iš anksto parengia viena šalis nederindama jų su kita šalimi ir kurios be derybų su kita šalimi taikomos sudaromose sutartyse.“⁴⁹ Komentuojamame straipsnyje nurodyti prisijungimo sutarčių sudarymo ypatumai, kai derybos dėl sutarties sąlygų nevyksta, nes standartines sąlygas yra parengusi viena šalis, o kita turi tik dvi galimybes – sudaryti sutartį arba jos nesudaryti. Standartinėmis laikomos tokios sąlygos, kurias iš anksto parengia viena šalis, nederindama su kita šalimi, ir naudoja sudarydama sutartis su neapibrėžtu skaičiumi asmenų be jokių derybų. Sąlygos parengtos iš anksto bendram, daugkartiniam naudojimui. Kai sutartys sudaromos pagal standartines sąlygas, t.y. prisijungimo būdu, svarbu užtikrinti sutarties šalių interesų pusiausvyrą ir sąžiningumo principo laikymąsi. Šalis, rengianti standartines sutarties sąlygas, gali elgtis nesąžiningai ir įtraukti tik tokias sąlygas, kurios jai yra naudingos.⁵⁰

Tai veda prie išvados, kad valstybė įtvirtino nesąžiningų sutarčių sąlygų kontrolės mechanizmą, siekdama vartotojui, kaip silpnesniajai sutarties šaliai, suteikti papildomą apsaugą. Vartotojui įstatymas suteikia teisę teismo tvarka reikalauti pripažinti negaliojančiomis sąžiningumo kriterijams prieštaraujančias vartojimo sutarties sąlygas.⁵¹

⁴⁶ Mikelėnas V. Sutarčių teisė. Bendrieji sutarčių teisės klausimai: lyginamoji studija. Vilnius: Justitia, 1996. P.122.

⁴⁷ LR CK 6.160 str. 2 d. numatyta, kad pagal sudarymo būdą sutartys skirstomos į abipusėmis derybomis sudaromas sutartis ir prisijungiant sudaromas sutartis.

⁴⁸ Čeponytė Z., Išarienė A., Jakevičius V. ir kt. Europos link. Vartotojo vadovas. Vilnius: Lietuvos vartotojų institutas, 2004. P. 148.

⁴⁹ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 74-2262.

⁵⁰ Mikelėnas V. Lietuvos Respublikos CK komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. I dalis. Pirmasis leidimas. Vilnius: Justitia, 2003. P. 321-232.

⁵¹ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 74-2262.

Nesąžiningų vartojimo sutarčių sąlygų samprata. Pagal civilinių teisinių santykių dalyvių interesų derinimo ir pusiausvyros principą vieno asmens teisė negali būti ginama ignoruojant ar paminant kito asmens teisėtą interesą. Teismas, vykdydamas teisingumą, privalo siekti šalių teisių ir teisėtų interesų protingos pusiausvyros ir, atsižvelgdamas tiek į teisės ir teisės principų, tiek į moralės reikalavimus, ginti tą šalį, kurios teisės ir teisėti interesai turi prioritetą. Nesąžiningų sutarties sąlygų institutas negali būti taikomas nesąžiningam vartotojui ginti, vartojimo sutarties šalių interesų pusiausvyra turi būti teisinga ir verslininkui.⁵²

Vadovaudamiesi LR CK 6.188 str. 1 ir 2 dalimis nesąžiningas vartojimo sutarčių sąlygas galime apibrėžti kaip tokias sutarties sąlygas, kurios prieštarauja sąžiningumo (angl. *good faith*) kriterijams (žr. 1.1. poskyrį) ir kurios šalių nebuvo individualiai aptartos, jeigu jos iš esmės pažeidžia šalių teisių ir pareigų pusiausvyrą bei vartotojo teises ir interesus.

Taigi, tam, kad sutarties sąlyga būtų pripažinta nesąžininga, būtinos tokios sąlygos:

1. Sutarties sąlyga turi būti standartinė, o ne individualiai aptarta, nes sąlyga, kuri yra individualiai aptarta, vartotojui tinkamai atskleista ir su kuria šis akivaizdžiai sutiko, negali būti laikoma nesąžininga, išskyrus atvejus, kai ji prieštarauja imperatyvioms įstatymo normoms.⁵³

R. Zaščiurinskaitė išskirdama pirmąją sąlygą, kuri yra būtina tam, kad sutarties sąlyga būtų pripažinta nesąžininga, pažymi, kad individualiai neaptartomis laikomos sąlygos, kurias parengti vartotojas negalėjo daryti įtakos, ypač jeigu tokios sąlygos nustatytos pardavėjo ar paslaugų teikėjo iš anksto parengtoje tipinėje sutartyje, vartotojui paliekant tik galimybę sudaryti tokią sutartį arba nesudaryti, t.y. sutartis sudaroma vartotojui prisidedant prie sutarties. Daugelis individualiai neaptartų sąlygų įtvirtinta standartinėse (tipinėse) sutartyse, tačiau nėra reikšmės, kad tos sąlygos gali būti parengtos kaip atskiras dokumentas ir pateikiamos kaip sutarties priedas, nesvarbu ir tai, ar tas sąlygas parengė pati sutarties šalis ar tam tikra prekybos ar profesinė institucija arba suderino su tam tikra valstybės institucija. Tik pažymėtina, kad standartinėmis sąlygomis nėra pripažįstamos abiem šalims privalomos sutarties sąlygos, kurias priima ir tvirtina atitinkama valstybės institucija, nes tai yra visuotinio ir privalomo pobūdžio teisės aktas.⁵⁴ Pavyzdžiui, LR Transporto priemonių savininkų ir valdytojų civilinės atsakomybės privalomojo draudimo įstatymo 6 str. nustatyta, kad standartines draudimo sutarties sąlygas tvirtina Draudimo priežiūros komisija.⁵⁵ Pabrėžtina, kad nustatant nesąžiningumą neapsiribojama vien tipinių (standartinių) sutarčių sąlygų kontrole, t.y. sąvoka „individualiai neaptarta sutarties sąlyga“ yra platesnė ir apima visas sutarčių sąlygas, kurios buvo vienašališkai

⁵² Vartotojų teisių apsauga vartojimo sutartiniuose santykiuose: teisinio reguliavimo ir teismų praktikos apžvalga // Teismų praktika Nr. 30. Vilnius, 2009.

⁵³ Mikelėnas V. Lietuvos Respublikos CK komentaras. Šeštoji knyga... P. 240.

⁵⁴ Zaščiurinskaitė R. Nesąžiningos sąlygos vartojimo sutartyse: teoriniai ir praktiniai aspektai. P. 29.

⁵⁵ Lietuvos Respublikos transporto priemonių valdytojų civilinės atsakomybės privalomojo draudimo įstatymas // Valstybės žinios. 2007, Nr. Nr. 46-1498.

įtvirtintos, net jei jos panaudotos tik vienoje sutartyje. Pažymėtina, kad tai, jog sąlyga buvo modifikuota, pavyzdžiui, ranka parašyta, automatiškai nelaikoma buvus individualų jos aptarimą su vartotoju. Pareiga įrodyti, kad tam tikra sutarties sąlyga buvo aptarta individualiai, tenka pardavėjui ar paslaugų teikėjui. Jeigu iš anksto parengtoje tipinėje sutartyje tam tikros sąlygos buvo aptartos individualiai, kitoms tokios sutarties sąlygoms taikomos nesąžiningumo nustatymo nuostatos. Be to, vertinant sutarties sąlygas nesąžiningumo požiūriu, nesvarbu, kad vartojimo sutartis buvo sudaryta padedant trečiajam šaliai ar net patvirtinta notaro.⁵⁶

2. Standartinė sutarties sąlyga turi atitikti LR CK 6.188 str. 2 (žr. 2.2. poskyrį) ir 5 dalyse nurodytus kriterijus.⁵⁷ Siekiant nustatyti, ar sutarties sąlygos yra nesąžiningos, sutartį būtina aiškinti atsižvelgiant į vartotojo interesus ir jo naudai.⁵⁸

Pasak R. Zaščiurinskaitės, antroji sąlyga turi iš esmės pažeisti teisių ir pareigų pusiausvyrą bei vartotojo interesus, atsižvelgiant į LR CK 6.188 str. 2, 3 ir 5 dalyse įtvirtintus vertinimo kriterijus. Sąlygos turi būti atskleistos aiškiai, visiškai ir suprantamai, be jokių užmaskuotų spąstų ar žabangų. Siekiant sąžiningo elgesio reikia, kad pardavėjas ar paslaugų teikėjas tiek tyčia, tiek neatsargiai nepasinaudotų vartotojo patirties stoka, neturtingumu, būtiniais poreikiais, žinių, susijusių su sutarties dalyku, stoka, silpna derybų pozicija ar kitais veiksniais. Tai reiškia ne tik tai, kad sąlyga paprasčiausiai negali būti panaudota apgaule, bet ir tai, kad pardavėjai ar paslaugų teikėjai privalo gerbti vartotojų teisėtus interesus tiek sudarydami sutartis, tiek derėdamiesi su jais, tiek vykdydami sutartis. Sutarties šalių teisių ir pareigų pusiausvyros pažeidimas vartotojo nenaudai atsiranda tada, kai sąlyga suteikia pardavėjui ar paslaugų teikėjui viršenybę, neatsižvelgiant į tai, žala faktiškai atsirado ar ne.⁵⁹

Pažymėtina, kad nesąžiningumo požiūriu neturi būti vertinamos tokios sutarčių sąlygos:

1. Sutarties dalyką apibūdinančios sąlygos, taip pat parduotos prekės ar suteiktos paslaugos ir jų kainos atitiktimi susijusios sąlygos, jeigu jos parašytos aiškiai ir suprantamai. Pavyzdžiui, sąlyga nėra nesąžininga vien dėl to, kad ji nustato per didelę kainą vartotojui, norinčiam pirkti tam tikrą prekę ar paslaugą, tačiau sąlyga, kuri suteikia teisę pardavėjui ar paslaugų teikėjui vienašališkai didinti kainą po to, kai ji jau suderėta, gali būti pripažinta nesąžininga.

2. Sąlygos, kurios atspindi įstatymų ar norminių aktų privalomąsias nuostatas bei tarptautinių konvencijų principus ar nuostatas.

3. Individualiai aptartos vartojimo sutarčių sąlygos.

⁵⁶ Zaščiurinskaitė R. Nesąžiningos sąlygos vartojimo sutartyse: teoriniai ir praktiniai aspektai. P. 29.

⁵⁷ Mikelėnas V. Lietuvos Respublikos CK komentaras. Šeštoji knyga... P. 240.

⁵⁸ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 74-2262.

⁵⁹ Zaščiurinskaitė R. Nesąžiningos sąlygos vartojimo sutartyse: teoriniai ir praktiniai aspektai. P. 29-31.

4. Komercinių sutarčių, t.y. kurių nė viena šalis nėra laikoma vartotoju, sąlygos.
5. Fizinių asmenų sudaromų sutarčių, nesusijusių su jų verslu, prekybos veikla ar profesija, sąlygos.
6. Darbo sutarčių, paveldėjimo teisės sutarčių, sutarčių dėl šeimos teise reglamentuojamų teisių, bendrovių steigimo, organizavimo sutarčių bei bendrijų sutarčių sąlygos.⁶⁰

Taigi, norėtume akcentuoti, kad iškilus abejonei ar konkreti sutarties sąlyga yra sąžininga ar ne, ji yra aiškinama vartotojo naudai ir pardavėjo ar paslaugų teikėjo nenaudai.

2.2. Atskiros nesąžiningų sutarčių sąlygos

Kaip jau minėjome, nesąžiningomis laikomos tokios sąlygos, kurios vartotojo ir verslininko nebuvo individualiai aptartos, ir jeigu jos iš esmės pažeidžia šalių, t.y. verslininko ir vartotojų teisių ir pareigų pusiausvyrą vartotojo nenaudai. LR CK nustato orientacinį sutarčių nesąžiningų sąlygų sąrašą, dar kitaip ES teisės doktrinoje vadinamą „juodoju sąrašu“.⁶¹

LR CK 6.188 str. 2 d. reglamentuojama, kad nesąžiningomis laikomos vartojimo sutarčių sąlygos, kurios šalių nebuvo individualiai aptartos, jeigu jos iš esmės pažeidžia šalių teisių ir pareigų pusiausvyrą bei vartotojo teises ir interesus,⁶² tai yra:

1) panaikina arba apriboja pardavėjo ar paslaugų teikėjo civilinę atsakomybę už žalą, padarytą dėl vartotojo gyvybės atėmimo, sveikatos sužalojimo, ar už žalą, padarytą vartotojo turtui;

Pavyzdžiui, nesąžininga bus laikoma sutarties sąlyga, nustatanti, kad kelionės organizatorius neatsako už žalą, atsiradusią dėl turistų mirties ar jo sveikatos sužalojimo.

2) panaikina arba apriboja vartotojo teises, susijusias su pardavėju, paslaugų teikėju ar kita šalimi tuo atveju, kai pardavėjas ar paslaugų teikėjas visiškai ar iš dalies neįvykdo ar netinkamai įvykdo bet kokius sutartyje numatytus įsipareigojimus;

3) numato, kad vartotojas privalo vykdyti sutarties sąlygas, o pardavėjo ar paslaugų teikėjo pareiga vykdyti šią sutartį priklauso nuo kitų sąlygų, ir jos įvykdomos tik paties pardavėjo ar paslaugų teikėjo valia;

4) suteikia teisę pardavėjui ar paslaugų teikėjui negrąžinti vartotojui iš šio gautų sumų, kai vartotojas nusprendžia nesudaryti sutarties ar jos nevykdyti, ir nenumato vartotojo teisės gauti iš pardavėjo ar paslaugų teikėjo tokio pat dydžio sumas, kai šie vienašališkai nutraukia sutartį;

⁶⁰ Ten pat.

⁶¹ Čeponytė Z., Išarienė A., Jakevičius V. ir kt. Europos link. Vartotojo vadovas. P. 149.

⁶² Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 74-2262.

5) nustato neproporcingai didelę vartotojo civilinę atsakomybę už sutarties neįvykdymą ar netinkamą įvykdymą;

Pavyzdžiui, šilumnešio ir šilumos tiekimo vartojimo ir atsiskaitymo sutarties su buto savininku nuostata, įpareigojanti laiku neapmokėjusį pateiktos sąskaitos vartotoją sumokėti delspinigius už suteiktas paslaugas ir patiektą energiją, tuo tarpu tiekėjui už sutartyje prisiimtų įsipareigojimų nevykdymą atsakomybė nenumatyta, nustato neproporcingai didelę vartotojo civilinę atsakomybę už sutarties nevykdymą.

6) suteikia teisę pardavėjui ar paslaugų teikėjui vienašališkai nutraukti sutartį ar bet kada savo nuožiūra jos atsisakyti, o ši teisė vartotojui nesuteikiama arba pardavėjui ar paslaugų teikėjui suteikiama teisė negražinti iš vartotojo iki sutarties įvykdymo gautų sumų, kai pardavėjas ar paslaugų teikėjas vienašališkai nutraukia sutartį ar nuo jos atsisako;

Pavyzdžiui, mobiliojo ryšio paslaugų teikimo sutartyse esanti nuostata, įtvirtinanti paslaugos teikėjo teisę vienašališkai nutraukti sutartį ar bet kada savo nuožiūra jos atsisakyti, jei vartotojas neįvykdo arba netinkamai įvykdo neesminę sutarties sąlygą, kai vartotojui ši teisė nesuteikiama, pažeidžia vartotojų teises.

7) suteikia pardavėjui ar paslaugų teikėjui teisę be pakankamo pagrindo vienašališkai nutraukti neterminuotą sutartį apie numatomą sutarties nutraukimą iš anksto tinkamai neišpėjus vartotojo;

8) suteikia pardavėjui ar paslaugų teikėjui teisę vienašališkai automatiškai pratęsti terminuotą sutartį arba numato, kad laikas, per kurį vartotojas turi pareikšti savo nuomonę dėl sutarties pratęsimo, yra neprotingai trumpas, arba kad apie savo sutikimą ar nesutikimą pratęsti sutartį vartotojas turi pranešti neprotingai anksti;

Pavyzdžiui, standartinė sutarties sąlyga, nustatanti, kad pasibaigus sutarties terminui, klientas apie sutarties nutraukimą privalo informuoti paslaugų teikėją žodžiu. Negavus pranešimo, sutartis laikoma pratęsta.

9) įpareigoja vartotoją vykdyti sutarties sąlygas, su kuriomis jis neturėjo realios galimybės susipažinti iki sutarties sudarymo, be teisės jų atsisakyti;

Pavyzdžiui, lizingo bendrovės standartinė vartojimo kredito sutarties sąlyga, reikalaujanti vartotojo kreipimosi ar kitokio valios išreiškimo kaip papildomos sąlygos atlikti mokėjimų perskaičiavimą, pasikeitus lito ir JAV dolerio kursui, iš esmės pažeidžia šalių teisių ir pareigų pusiausvyrą vartotojo nenaudai.

10) suteikia teisę pardavėjui ar paslaugų teikėjui vienašališkai be sutartyje numatyto ar pakankamo pagrindo keisti sutarties sąlygas;

Pavyzdžiui, mobiliojo ryšio paslaugų teikimo standartinės sutarties nuostata, numatanti mobiliojo ryšio bendrovės teisę nustatyti klientui kredito limitą ir keisti jį savo nuožiūra.

11) suteikia teisę pardavėjui ar paslaugų teikėjui be pakankamo pagrindo vienašališkai pakeisti bet kokias prekių ar paslaugų savybes;

12) suteikia teisę pardavėjui ar paslaugų teikėjui prekių perdavimo ar paslaugų teikimo metu vienašališkai nustatyti jų kainas arba teisę vienašališkai padidinti kainą be vartotojo teisės atsisakyti sutarties, jeigu galutinė kaina yra didesnė už sutartyje nustatytąją.⁶³

LR CK komentaro autoriai pažymi, kad šis punktas netaikomas vartojimo sutartims dėl vertybinių popierių, kitų finansinių dokumentų, taip pat daiktų perleidimo ir paslaugų teikimo, kai sutarties kaina susijusi su biržų kursų ar indeksų svyravimais ir jos nekontroliuoja pardavėjas ar paslaugų teikėjas, bei užsienio valiutos, kelionės čekių ar užsienio valiuta išreikštų tarptautinių pašto perlaidų pirkimo-pardavimo sutartims. Pavyzdžiui, šis punktas netaikomas perkant ir parduodant akcijas, sudarant vartojimo kredito sutartis, banko indėlio, banko sąskaitos sutartis ir kt. Tai reiškia, kad šiais atvejais bankas ar kita kredito institucija turi teisę vienašališkai keisti palūkanų normą, atlyginimo už teikiamas paslaugas dydį. Tačiau tokiais atvejais pardavėjo ar paslaugų teikėjo teisė vienašališkai pakeisti šias sąlygas turi būti aptarta pačioje sutartyje, o pasinaudojęs šia teise, pardavėjas ar paslaugų teikėjas privalo nedelsdami apie tai informuoti vartotoją, nurodydami jo teisę vienašališkai atsisakyti sutarties.⁶⁴

13) suteikia teisę pardavėjui ar paslaugų teikėjui vienašališkai spręsti, ar pateikti daiktai arba suteiktos paslaugos atitinka sutarties reikalavimus;

14) pardavėjui ar paslaugų teikėjui suteikia išimtinę teisę aiškinti sutartį;

15) riboja pardavėjo ar paslaugų teikėjo pareigą vykdyti jų atstovų prisiimtus įsipareigojimus arba nustato, kad ši pareiga priklauso nuo tam tikrų sąlygų;

16) įpareigoja vartotoją įvykdyti visus įsipareigojimus pardavėjui ar paslaugų teikėjui net ir tuo atveju, kai šie neįvykdo savųjų arba nevisiškai juos įvykdo;

17) suteikia teisę pardavėjui ar paslaugų teikėjui be vartotojo sutikimo perleisti savo teises ir prievoles, atsirandančias iš sutarties, kai tai gali sumažinti vartotojui teikiamas garantijas;

18) panaikina arba suvaržo vartotojo teisę pareikšti ieškinį ar pasinaudoti kitais pažeistų teisių gynimo būdais (reikalauja perduoti spręsti ginčus tik arbitražui, apriboja įrodymų panaudojimą, perkelia įrodinėjimo pareigą vartotojui ir pan.).⁶⁵

LR CK 6.188 str. 2 d. išvardintas sutarčių nesąžiningas sąlygas būtų galima sąlygiškai suskirstyti į keletą stambių grupių:

1. Sąlygos, kuriomis suteikiama teisė vienai šaliai kontroliuoti sutarties sąlygas ar jų vykdymą. Prie pirmosios grupės sąlygų priskirtinos šios LR CK nustatytos sąlygos: sąlygos,

⁶³ Zaščiurinskaitė R. Nesąžiningos sąlygos vartojimo sutartyse: teoriniai ir praktiniai aspektai. P. 31-33.

⁶⁴ Mikelėnas V. Lietuvos Respublikos CK komentaras. Šeštoji knyga... P. 240.

⁶⁵ Zaščiurinskaitė R. Nesąžiningos sąlygos vartojimo sutartyse: teoriniai ir praktiniai aspektai. P. 33-34.

kurios įpareigoja vartotoją vykdyti sutarties sąlygas, su kuriomis jis neturėjo realios galimybės susipažinti iki sutarties sudarymo, be teisės jų atsisakyti; sąlygos, kurios suteikia teisę pardavėjui ar paslaugos teikėjui vienašališkai be sutartyje numatyto ar pakankamo pagrindo keisti sutarties sąlygas; sąlygos, kurios suteikia pardavėjui ar paslaugų teikėjui teisę be pakankamo pagrindo vienašališkai pakeisti bet kokias prekių ar paslaugų savybes ir kt.

2. *Sąlygos, nustatančios sutarties trukmę.* Antrajai grupei galėtų priklausyti tokios orientacinės sąlygos: sąlygos, pardavėjui ar paslaugos teikėjui suteikiančios teisę be pakankamo pagrindo vienašališkai nutraukti neterminuotą sutartį apie numatomą sutarties nutraukimą iš anksto tinkamai neįspėjus vartotojo; sąlygos, pardavėjui ar paslaugos teikėjui suteikiančios teisę vienašališkai automatiškai pratęsti terminuotą sutartį arba numatyti, kad laikas, per kurį vartotojas turi pareikšti savo nuomonę dėl sutarties pratęsimo, yra neprotingai trumpas, arba kad apie savo sutikimą arba nesutikimą pratęsti sutartį vartotojas turi pranešti neprotingai anksti ir kt.

3. *Sąlygos, užkertančios kelią šalims turėti lygias teises.* Šiai grupei priklausytų tokio pobūdžio sąlygos: sąlygos, numatančios, kad vartotojas privalo vykdyti sutarties sąlygas, o pardavėjo ar paslaugos teikėjo pareiga vykdyti šią sutartį priklauso nuo kitų sąlygų, ir jos įvykdomos tik paties pardavėjo ar paslaugos teikėjo valia; sąlygos, suteikiančios teisę pardavėjui ar paslaugų teikėjui negražinti vartotojui iš šio gautų sumų, kai vartotojas nusprendžia nesudaryti sutarties ar jos nevykdyti, ir nenumatančios vartotojo teisės gauti iš pardavėjo ar paslaugų teikėjo tokio pat dydžio sumų, kai šie vienašališkai nutraukia sutartį; sąlygos, ribojančios pardavėjo ar paslaugų teikėjo pareigą vykdyti jų atstovų prisiimtus įsipareigojimus arba nustatančios, kad ši pareiga priklauso nuo tam tikrų sąlygų.

4. *Atsakomybę panaikinančios ar apribojančios sąlygos.* Ši grupė yra viena iš dažniausia pasitaikančių pagal CLAB.⁶⁶ Ketvirtajai grupei priklausytų šios sąlygos: sąlygos, panaikinančios arba apribojančios pardavėjo ar paslaugų teikėjo civilinę atsakomybę už žalą, padarytą dėl vartotojo gyvybės atėmimo, sveikatos sužalojimo, ar už žalą, padarytą vartotojo turtui; nustato neproporcingai didelę vartotojo civilinę atsakomybę už sutarties neįvykdymą ar netinkamą įvykdymą; sąlygos, panaikinančios arba suvaržančios vartotojo teisę pareikšti ieškinį ar pasinaudoti kitais pažeistų teisių gynimo būdais (reikalauja perduoti spręsti ginčus tik arbitražui, apriboja įrodymų panaudojimą, perkelia įrodinėjimo pareigą vartotojui ir kt.).⁶⁷

LR CK 6.188 str. 2 d. pateikiamas pavyzdinis sąrašas standartinių sutarties sąlygų, kurias įstatymas laiko nesąžiningomis vartotojams, tačiau ar konkreti sąlyga tikrai nesąžininga, sprendžia tik teismas, atsižvelgdamas į šioje normoje nustatytus kriterijus ir konkrečias bylos aplinkybes. Šis sąrašas nėra baigtinis, nes komentuojamo straipsnio 3 dalyje teismui suteikiama

⁶⁶ CLAB - duomenų bazė, kurioje galima surasti teismų ir neteisminių vartotojų ginčus nagrinėjančių institucijų priimtus sprendimus dėl sutarčių nesąžiningų sąlygų.

⁶⁷ Čeponytė Z., Išarienė A., Jakevičius V. ir kt. Europos link. Vartotojo vadovas. P. 149-150.

teisė savo nuožiūra pripažinti nesąžiningomis ir kitokias standartines sutarties sąlygas. Pažymėtina, kad teismas, vadovaudamasis LR CK 1.78 str. 5 d., turi teisę pripažinti sutarties sąlygas nesąžiningomis bei negaliojančiomis ir savo iniciatyva, jeigu sąlygos pažeidžia šalių interesų pusiausvyrą, vartotojo teises, yra vienašališkos, akivaizdžiai naudingos tik jas parengusiai šaliai ir panašiai.⁶⁸

Profesorius S. Katuoka ir kt. abejoja dėl LR CK komentaro autorių požiūrio, kad „...ar konkreti sąlyga tikrai nesąžininga, sprendžia teismas, atsižvelgdamas į šioje normoje nustatytus kriterijus ir konkrečias bylos aplinkybes“, nes tai suponuoja nuomonę, kad nepakanka identifikuoti konkrečioje sutartyje nustatytos sąlygos, kuri atitiktų sąlygą, nustatytą minėtame kodekso sąraše, tačiau būtina dar įrodyti, kad visgi ši sąlyga yra nesąžininga. Pasak profesoriaus S. Katuokos ir kt., toks plečiamasis aiškinimas susiaurina vartotojo teises, įtvirtintas LR CK.⁶⁹

Abiejų autorių pozicijos tolygiai atstovauja vartotojų teises, tačiau S. Katuokos teiginys, kad nors sąlyga ir atitinka nesąžiningų sąlygų kriterijus, įtvirtintus LR CK 6.188 str. 2 d., teismui vis tiek dar būtina įrodyti, kad ši sąlyga yra nesąžininga, susiaurina vartotojo teises yra pakankamai pagrįstas. Mūsų nuomone sutarties nuostatos identifikavimas pagal LR CK 6.188 str. 2 d. yra pakankamas pagrindas ją pripažinti nesąžininga ir nėra tikslinga dar papildomai to įrodinėti remiantis bylos aplinkybėmis.

⁶⁸ Mikelėnas V. Lietuvos Respublikos CK komentaras. Šeštoji knyga... P. 240-241.

⁶⁹ Katuoka S., Kiškis M., Pranevičius G., ir kt. Vartotojų teisių apsauga Lietuvoje ir Europos Sąjungoje. Kolektyvinė monografija. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2006.

3. VARTOJIMO SUTARČIŲ NESĄŽININGŲ SĄLYGŲ REGLAMENTAVIMAS

Poreikį užtikrinti vartotojų teisių apsaugą ir gynimą lemia susiklosčiusi sudėtinga padėtis šioje srityje ir pastebimos neigiamos tendencijos - pastaraisiais metais vartotojų skundų nuolat gausėja. Dažniausiai skundžiamasi dėl įsigytų netinkamos kokybės ne maisto prekių, drabužių, mobiliojo telefono ryšių netinkamos kokybės, energijos apskaitos ir mokėjimo už suvartotą energiją pažeidimų, vartojimo sutarčių nesąžiningų sąlygų taikymo ir t.t. Deja, bet Lietuvoje dėl netobulų vartotojų teisių apsaugos įstatymų, teisinės kultūros stygiaus, vartotojų teisių apsaugos tradicijų nebuvimo ir pan. vartotojų teisių apsaugos teisinio reguliavimo netolygumai yra didesni negu Europos Sąjungos valstybėse.⁷⁰

Šiame skyriuje atskleisime, kokie Lietuvos Respublikos teisės aktai reglamentuoja vartotojų teisių apsaugą kontroliuojant nesąžiningas vartojimo sutarčių sąlygas, taip pat pateiksime Nesąžiningų sąlygų direktyvos apibendrinimą bei paanalizuosime su kokiomis problemomis buvo susidurta šią direktyvą integruojant į Lietuvos Respublikos teisės sistemą.

3.1. Nesąžiningas vartojimo sutarčių sąlygas reglamentuojantys Lietuvos Respublikos teisės aktai

Lyginant civilinės ir vartotojų teisės reguliavimo funkcijas galima teigti, kad vartotojų teisių apsauga atsirado civilinei teisei nesugebėjus pateikti rinkos reikalavimų atitinkančių reguliavimo mechanizmų. Lietuvos teisėje įgyvendinant EB direktyvas atsirado poreikis plėtoti vartotojų teisių apsaugą. Be to, vartotojų teisė išsiskiria specifiniais reguliavimo instrumentais, kuriuos būtina taikyti jei rinka neveiksminga. Vartotojų teisių apsaugos instrumentais siekiama įgyvendinti laisvą sutarčių sudarymo principą. Taip būtų galima vartotojams kompensuoti nepalankius rinkos padarinius. Galima nustatyti šiuos instrumentus:

- 1) garantuoti valios reiškimo laisvę sutartiniuose santykiuose;
- 2) informacinius įsipareigojimus;
- 3) termino apgalvoti pratęsimą;

4) sutarties turinio kontrolės nuostatas. Turinio kontrolė turi realizuoti tikrąją vartotojų valią. Tam naudojami objektyvūs kriterijai, kuriais galima nustatyti išnaudojimo galimybę. Turinio kontrolę galima laikyti formalios privatinės autonomijos apribojimu. Taikant turinio kontrolę sutartus įsipareigojimus galima paskelbti negaliojančiais, todėl užtikrinant vartotojų teisių apsaugą turinio kontrolė turi praktinę reikšmę.⁷¹

⁷⁰ Galginaitis J. ir Stankevičius R. Vartotojų teisių apsauga ir gynimas. Vilnius: Teisės institutas, 2007. P. 49-50.

⁷¹ Ravluševičius P. Vartotojų teisių apsaugos ypatumai Europos Sąjungos ir Lietuvos teisėje // Jurisprudencija. 2007, Nr. 9(99). P. 50.

Lietuvos vartotojų teisę sudaro perkelta Europos Sąjungos vartotojų teisė, todėl Europos Sąjungos vartotojų teisių apsaugos pokyčiai tiesiogiai veikia Lietuvos vartotojų teisę bei jos taikymą. Įgyvendinant EB direktyvas Lietuvos vartotojų apsaugos teisę būtina nuolat reformuoti. Lietuvos teisėje buvo priimta nuomonė, kad EB vartotojų teisių apsaugos direktyvos turi būti perkeliamos į LR CK bei LR Vartotojų teisių gynimo įstatymą. Taip nacionalinėje teisės sistemoje buvo siekiama išsaugoti Europos Sąjungos teisės *effet utile* bei tinkamai vykdyti narystės įsipareigojimus Europos Sąjungai.⁷²

Kadangi Nesąžiningų sąlygų direktyvos įgyvendinimas Lietuvos teisėje analizuojamas šio darbo 3.2. poskyryje, todėl šia tema nesiplėšime ir išsamiau patyrinėsime kokie Lietuvos Respublikos teisės aktai reglamentuoja vartotojų teisių apsaugą kontroliuojant nesąžiningas vartojimo sutarčių sąlygas.

Prieš pateikdami Lietuvos Respublikos teisės aktų, reglamentuojančių nesąžiningas vartojimo sutarčių sąlygas, analizę norėtume atkreipti dėmesį, kad apskritai vartotojų teisių apsauga, kaip konstitucinis socialinės valstybės principas, yra įtvirtintas LR Konstitucijoje. Kadangi vartotojų teisių apsauga siejama su konstituciniu socialinės valstybės principu, galima teigti, kad socialinės valstybės paskirtis – apsaugoti vartotojus nuo išnaudojimo rinkos ekonomikos sąlygomis užtikrinant šiai grupei specialų teisinį režimą. Kaip numatyta LR Konstitucijoje, Lietuvos valstybė yra socialiai orientuota. Konstitucinis Teismas, aiškindamas LR Konstituciją, socialinės valstybės principą išvelgia LR Konstitucijos normose, kurios įtvirtina žmogaus socialines teises, socialinės paramos ir socialinės apsaugos pagrindus, ir kt. Vartotojų teisių apsauga yra valstybės socialinės apsaugos politikos dalis.⁷³ Kaip numatyta LR Konstitucijos 46 str., valstybė turi ginti vartotojo interesus.⁷⁴

Lietuvos teisėje vartojimo sutarčių nesąžiningas sąlygas reglamentuoja:

- *LR Civilinis kodeksas:*
 - vartojimo sutarčių nesąžiningų sąlygų samprata;
 - pavyzdinis sąrašas vartojimo sutarčių sąlygų, kurios laikomos nesąžiningomis vartotojams.
- *LR Vartotojų teisių apsaugos įstatymas:*
 - sutarčių standartinių sąlygų kontrolė ir nesąžiningų vartojimo sutarčių sąlygų ginčijimas;
 - vartotojų teisių gynimas ne teisme;
 - vartotojų viešojo intereso gynimas.

Vartojimo sutarčių nesąžiningų sąlygų reglamentavimas LR Civiliniame kodekse. LR CK įtvirtinta:

⁷² Ten pat. P. 49.

⁷³ Ten pat.

⁷⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės žinios, 1992, Nr. 33-1014.

- vartojimo sutarčių nesąžiningų sąlygų samprata, nesąžiningų sąlygų nustatymo kriterijai;
- vartojimo sutarčių nesąžiningų sąlygų nustatymo padariniai.

LR CK 6.188 str., nustatantis nesąžiningų sąlygų vartojimo sutartyse draudimą ir sąžiningumo kontrolę, yra specialioji, tik vartojimo sutartims taikoma norma, LR CK nuostatų, įtvirtinančių bendruosius sąžiningumo reikalavimus, atžvilgiu. Šiame straipsnyje nustatyto nesąžiningų sąlygų kontrolės instituto paskirtis – atkurti sutarties šalių derybinę pusiausvyrą ir užtikrinti sutarčių laisvės principo įgyvendinimą, taip apsaugant vartotoją. Tais atvejais, kai ginčo šalių sudaryta sutartis kvalifikuojama kaip kylanti iš vartojimo teisinių santykių, bylą nagrinėjantis teismas sutarties sąlygas *ex officio* turi įvertinti pagal LR CK 6.188 str. įtvirtintus sąžiningumo kriterijus, nepriklausomai nuo to, kokius reikalavimus reiškia šalys. Pavyzdiniai esminio šalių teisių ir pareigų pusiausvyros pažeidimo vartotojo nenaudai požymiai pateikiami LR CK 6.188 str. 2 d. nustatyta nesąžiningų sąlygų sąrašė. Ar vartojimo sutarties sąlyga iš esmės pažeidžia sutarties šalių teisių ir pareigų pusiausvyrą vartotojo nenaudai, teismas turi spręsti kiekvienu konkrečiu atveju vertindamas faktines bylos aplinkybes bei atsižvelgdamas į orientacinius požymius, nustatytus LR CK 6.188 str. 2 d. Pavyzdiniame (orientacinis/indikacinis) nesąžiningų sutarčių sąlygų kataloge, kuriame nuostatos turi specialiųjų, santykinių sąžiningumo vertinimo kriterijų reikšmę, įtvirtintos sutarčių sąlygos, kurias įstatymas preziumuoja nesąžiningomis vartotojams, tačiau įvertinus konkrečias faktines aplinkybes ši prezumpcija gali būti paneigta. Pareiga paneigti nesąžiningumo prezumpciją tenka priešingai ginčo (vartojimo sutarties) šaliai – verslininkui. Nesąžiningų vartojimo sutarčių sąlygų sąrašas į LR CK 6.188 str. perkeltas iš Nesąžiningų sąlygų direktyvos priedo ir savo turiniu yra jam beveik identiškasis. Nesąžiningų sąlygų sąrašė nurodytose sutarčių sąlygose įtvirtinti nesąžiningumo požymiai: vartotojo sutartinių ir įstatyminių teisių ribojimas ar panaikinimas, vartotojo teisių į teisminę gynybą ribojimas, neproporcingos vartotojo atsakomybės nustatymas, vienašališku sutartinių teisių suteikimas verslininkui, kai vartotojui tokios teisės nesuteikiamos, verslininko civilinės atsakomybės ribojimas ir pan. (žiūrėti poskyrį 2.2.). LR CK 6.188 str. 2 d. nustatytas nesąžiningų vartojimo sutarčių sąlygų sąrašas nėra baigtinis, nes teismui suteikiama teisė pripažinti nesąžiningomis ir kitokias vartojimo sutarties sąlygas, jeigu jos atitinka LR CK 6.188 str. 1 ir 2 dalyse nustatytus kriterijus. Standartinių (tipinių) vartojimo sutarčių atveju vartotojo derybinės galios ypač ribotos, tai lemia didesnę sutarties šalių interesų pusiausvyros pažeidimo ne vartotojo naudai tikimybę. Dėl šių priežasčių įstatyme ypač akcentuojama standartinių (tipinių) sutarčių sąlygų vartojimo sutartyse sąžiningumo kontrolės būtinybė. Standartines sutarčių sąlygas reglamentuoja LR CK 6.185 str., kurio 1 ir 2 dalių normos vartojimo sutarčių atveju turi būti

aiškinamos ir taikomos kartu su LR CK 6.188 str., kaip bendrosios ir specialiosios teisės normos.⁷⁵

Taigi, į LR CK 6.188 str. reguliavimo apimtį patenka standartinės sutartys, standartinės sutarčių sąlygos, taip pat kitos sutarčių sąlygos, jeigu vartotojas neturėjo realių galimybių daryti įtakos jų turiniui ir jos nebuvo individualiai suderėtos. Tais atvejais, kai tam tikra sutarties sąlyga buvo aptarta individualiai, nesąžiningumo nustatymo nuostatos taikomos kitoms tokios sutarties sąlygoms.⁷⁶

Vartojimo sutarčių nesąžiningų sąlygų reglamentavimas LR Vartotojų teisių apsaugos įstatyme. Identifikuotos grėsmės ir pavojai, kuriuos kelia nesąžininga, įstatymų reikalavimų neatitinkanti arba juos iškraipanti bei apeinanti prekyba ar paslaugų teikimas, verčia stiprinti ir aktyviai plėtoti vartotojų teisių apsaugą. Svarbus teisinis instrumentas vartotojų teisių apsaugos srityje – LR Vartotojų teisių apsaugos įstatymas.⁷⁷

2007 m. sausio 12 d. buvo priimtas LR Vartotojų teisių gynimo įstatymo pakeitimo įstatymas, kuriuo iš esmės pakeistas LR Vartotojų teisių gynimo įstatymas, o nuo 2007 m. kovo 1 d. įsigaliojo LR Vartotojų teisių apsaugos įstatymas. Nesąžiningų sąlygų direktyvos nuostatos į nacionalinę teisę buvo perkeltos į du teisės aktus – LR CK ir LR Vartotojų teisių gynimo įstatymą. Siekiant išvengti normų dubliavimosi LR Vartotojų teisių gynimo įstatymo nuostatų, reglamentuojančių vartojimo sutarčių nesąžiningų sąlygų taikymo kontrolę, buvo atsisakyta (plačiau žr. 3.2. poskyrį).

Šiuo metu galiojančiame LR Vartotojų teisių apsaugos įstatyme reglamentuojamos vartotojų teisės, vartotojų teisių apsaugos įgyvendinimas, vartotojų teisių apsaugos sritys, vartotojų teisių apsaugos institucijų sistema, konkrečių vartotojų teisių apsaugos institucijų kompetencija, vartotojų asociacijų vaidmuo formuojant vartotojų teisių apsaugos politiką, vartotojų teisių gynimo ne teisme tvarka ir t.t.⁷⁸

LR Vartotojų teisių apsaugos įstatymo 12 str. 1 d. 6 p. sutarčių standartinių sąlygų kontrolė ir nesąžiningų vartojimo sutarčių sąlygų ginčijimas pavedamas VVTAT.⁷⁹ Apie VVTAT vykdomą nesąžiningų sąlygų kontrolę ir kalbėsime šio darbo 4 skyriuje.

➤ ***Siūlomi pakeitimai.*** LR Vartotojų teisių apsaugos įstatymas pretenduoja į specialų teisės aktą. Šis teisės aktas apima viešosios bei privatinės teisės, taip pat materialinės ir procesinės teisės elementus. Teisinėje literatūroje keliamas nacionalinio vartotojų teisių apsaugos kodekso klausimas. Galima teigti, kad sukūrus nacionalinį vartotojų teisių apsaugos

⁷⁵ Vartotojų teisių apsauga vartojimo sutartiniuose santykiuose: teisinio reguliavimo ir teismų praktikos apžvalga // Teismų praktika Nr. 30. Vilnius, 2009.

⁷⁶ Ten pat.

⁷⁷ Galginaitis J. ir Stankevičius R. Vartotojų teisių apsauga ir gynimas. P. 50.

⁷⁸ Lietuvos Respublikos vartotojų teisių apsaugos įstatymas// Valstybės žinios. 2007, Nr. 12-448.

⁷⁹ Ten pat.

kodeksą sustiprėtų vartotojų teisės savarankiškumas ir jos apibrėžtumas Lietuvos teisės sistemoje. Be to, tai sudarytų galimybes atskirti vartotojų teisės bei civilinės teisės reguliavimo sritis ir sustiprintų verslo teisės veiksmingumą. Nacionalinis vartotojų teisių kodeksas galėtų atlikti Europos Sąjungos vartotojų teisės įgyvendinimo šaltinio funkcijas. Nors atskiras vartotojų teisių apsaugos kodeksas Lietuvoje – tik teorinė galimybė, tačiau kitų ES valstybių narių kodifikavimo pavyzdžiai rodo, kad teisėje plėtojama specialiųjų įstatymų koncepcija pasitvirtino.⁸⁰

3.2. Europos Bendrijų Tarybos direktyva dėl nesąžiningų sąlygų vartojimo sutartyse

Sutarčių nesąžiningų sąlygų reglamentavimas į Lietuvos teisę atėjo iš ES teisės, kur ši problema pradėta gvildinti dar 1970 metais. 1990 metais Europos Komisija parengė ir priėmė pasiūlymą direktyvos Dėl sutarčių nesąžiningų sąlygų vartojimo sutartyse projektą. 1993 metais buvo priimta Tarybos direktyva 93/13/EEB dėl nesąžiningų sąlygų vartojimo sutartyse.⁸¹

Priežastys sąlygojusios Nesąžiningų sąlygų direktyvos priėmimą. Poreikis reglamentuoti nesąžiningas sąlygas ir jų kontrolę atsirado dėl ekonominės situacijos pasikeitimo ir standartinių sąlygų naudojimo. Būtent tai buvo pagrindas nustatyti rinkos kontrolės mechanizmą, kuris atsispindi ir Nesąžiningų sąlygų direktyvoje. Sutarčių sudarymo, naudojant standartines sutarčių sąlygas, paplitimas privertė ieškoti galimybių įveikti problemas, susijusias su standartinių sąlygų naudojimu. 1960 ir 1970 metais „nevienodos derybinės galios“ koncepcija tapo pagrindu reguliuoti nesąžiningas sutarčių sąlygas. Nevienoda derybinė galia pasireiškė tuo, kad sutarties sąlygos buvo nustatytos vienos šalies, o kita šalis neturėjo jokio pasirinkimo kaip tik arba akceptuoti jas, arba nesudaryti jokios sutarties. Buvo manoma, kad gerai organizuotas verslas individualiems vartotojams primeta *take it or leave it* (priimk tai arba atmesk tai) ir kad vartotojams yra sudėtinga apsiginti prieš verslo galią. Dėl šių priežasčių 1993 metų balandžio 5 dieną buvo priimta Europos Bendrijų Tarybos direktyva dėl nesąžiningų sąlygų vartojimo sutartyse. Ši Nesąžiningų sąlygų direktyva yra Vokietijos, Prancūzijos bei kitų Europos Sąjungos valstybių narių teisės indėlis, arba, kitaip tariant, teisės kompromisas.⁸²

Nesąžiningų sąlygų direktyvos tikslai. Direktyva siekiama suderinti valstybių narių įstatymus ir kitus teisės aktus, susijusius su nesąžiningomis sąlygomis pardavėjo ar tiekėjo su vartotoju sudaromose sutartyse, pateikiami nesąžiningų sąlygų nustatymo kriterijai, valstybių narių įsipareigojimai kontroliuojant nesąžiningų sutarčių sąlygų taikymą. Nesąžiningų sąlygų direktyva, kaip ir daugelis ES antrinių teisės aktų vartotojų apsaugos srityje, yra minimaliai

⁸⁰ Ravluševičius P. Vartotojų teisių apsaugos ypatumai Europos Sąjungos ir Lietuvos teisėje. P. 49, 52.

⁸¹ Čeponytė Z., Išarienė A., Jakevičius V. ir kt. Europos link. Vartotojo vadovas. P. 148.

⁸² Bublienė D. Vartojimo sutarčių nesąžiningų sąlygų kontrolė. Monografija. P. 34-35.

suderinta, t.y. valstybės narės turi teisę griežčiau reguliuoti nesąžiningų sąlygų su vartotojais sritį. Direktyva siekiama padėti prekių pardavėjams ir paslaugų teikėjams, veikiantiems bendrojoje rinkoje, skatinama konkurencija, padidinant vartotojų pasirinkimą ir suteikiant vartotojams atitinkamą apsaugą. Nesąžiningų sąlygų direktyva buvo ruošiama daugiau kaip 20 metų, tai liudija didelį verslo ir vartotojų asociacijų dėmesį šios srities suderinimui.⁸³

M. Tenreiro ir kt. teigia, kad pabrėžti tik direktyvos vartotojų apsaugos tikslą, tai reiškia nevisiškai apibrėžti jos tikslus. Direktyvos tikslas taip pat yra apsaugoti „padorų“ verslininką, kuris sąžiningai elgiasi rinkoje nuo nesąžiningo verslininko konkurencijos. Tai atsispindi direktyvos preambulės septintojoje pastraipoje, kurioje yra nurodytas vienas iš direktyvos tikslų – skatinti konkurenciją, taip pat ir 7 str. 1 d., kuri mini konkurentą tarp tų, kuris turi būti apsaugotas nuo nesąžiningų sąlygų naudojimo. Verslo pasitikėjimas ir vartotojo pasitikėjimas – pagrindiniai direktyvos principai.⁸⁴

D. Bublienė sutinka su tokia nuomone ir kaip trečią direktyvos tikslą išskiria sąžiningo verslininko apsaugą nuo nesąžiningo verslininko konkurencijos. Tačiau autorė pabrėžia, kad pastarasis yra tik netiesioginis Nesąžiningų sąlygų direktyvos tikslas: tiek, kiek bus pašalintos nesąžingos sutarčių sąlygos iš rinkos, siekiant apsaugoti vartotoją, daugiau ar mažiau bus apsaugotas ir verslininkas. Akivaizdu, kad šie tikslai tarpusavyje yra persipynę ir griežtai juos atriboti vieną nuo kito būtų sudėtinga.⁸⁵

Atsižvelgus į išsakytas autorių nuomones bei vadovaujantis Nesąžiningų sąlygų direktyvos nuostatomis galime direktyvos tikslus apibrėžti taip:

- sukurti vieningą vidaus rinką;
- apsaugoti vartotoją;
- apsaugoti sąžiningą verslininką nuo nesąžiningo verslininko konkurencijos;
- suderinti valstybių narių įstatymus ir kitus teisės aktus, susijusius su nesąžiningomis sąlygomis pardavėjo ar tiekėjo su vartotoju sudaromose sutartyse;
- skatinti konkurenciją;
- padidinti vartotojų pasirinkimą.

Nesąžiningų sąlygų direktyvos tikslus galima išplėsti nagrinėjant kiekvieną atskirą direktyvos preambulės pastraipą ir joje išryškinant atskirą ne tik visos direktyvos, bet ir kiekvieno direktyvos straipsnio tikslą.

⁸³ Katuoka S., Kiškis M., Pranevičius G., ir kt. Vartotojų teisių apsauga... P. 66-69.

⁸⁴ Tenreiro M., Karsten J. Unfair Terms in Consumer Contracts: Uncertainties, Contradictions and Novelties of a Directive. In: Schulte-Nölke H., Schulze R. Europäische Rechtsangleichung und nationale Privatrechte, 1999. P. 229.

⁸⁵ Bublienė D. Vartojimo sutarčių nesąžiningų sąlygų kontrolė. Monografija. P. 53.

Nesąžiningų sąlygų direktyvos įgyvendinimas Lietuvos teisėje. Išanalizavus Europos Sąjungos valstybių narių patirtį perkeltant Nesąžiningų sąlygų direktyvą į nacionalinę teisę, aiškiai pastebimas bendras reiškinys – visos valstybės narės sprendė klausimą ar direktyvą įgyvendinti priimant atskirą įstatymą, ar integruoti į jau galiojančius teisės aktus. Galima išskirti tris šios direktyvos perkėlimo į nacionalinę teisę formas (arba tris valstybių grupes):

1) valstybės, kuriose buvo priimti atskiri nauji įstatymai, įgyvendinantys Nesąžiningų sąlygų direktyvą (pvz., Anglija);

2) valstybės, kuriose buvo keičiami galiojantys įstatymai (pvz., Vokietija);

3) valstybės, kuriose buvo keičiamas Civilinis arba Vartojimo kodeksai (pvz., Prancūzija ir Italija).⁸⁶

Lietuva Nesąžiningų sąlygų direktyvos nuostatas perkėlė į nacionalinę teisę dar nebūdama Europos Sąjungos valstybe nare ir tai padarė gana komplikuoju būdu – analogiškas nuostatas sureguliuavo net dviejuose teisės aktuose. Visų pirma, ji buvo perkelta į LR Vartotojų teisių gynimo įstatymą 2000 m. rugsėjo mėnesį papildant minėtą įstatymą nuostatomis, įgyvendinančiomis Nesąžiningų sąlygų direktyvą, – nuostatos buvo numatytos įstatymo ketvirtajame skirsnyje (11-13 str.). Tačiau tuo pačiu metu šios nuostatos buvo perkeltos ir į naująjį LR CK. Naujasis LR CK buvo priimtas netgi anksčiau nei buvo priimtas LR Vartotojų teisių gynimo įstatymo pakeitimas. Akivaizdu, toks teisės normų dubliavimas yra nelogiškas ir nesuprantamas. Be to, perkelti nuostatas į du atskirus teisės aktus dėl nevienodo vertimo kai kurios nuostatos formuluojamos nevienodai. Pakoreguotas naujos redakcijos LR Vartotojų teisių gynimo įstatymas įgavo platesnį pavadinimą – Lietuvos Respublikos vartotojų teisių apsaugos įstatymas. Šiame įstatyme buvo atsisakyta LR CK normų dubliavimo ir numatytos tik LR CK nesančios materialinės vartotojų apsaugos normos, be to, šis įstatymas buvo skirtas procedūrinėms vartotojų apsaugos normoms įtvirtinti. Lietuva perkeldama Nesąžiningų sąlygų direktyvos nuostatas į nacionalinę teisę neišvengė klaidų:

- turinio (netinkamas direktyvos nuostatų perkėlimas);
- koordinavimo (analogiškų teisės normų kartojimas ar nesuderinimas su egzistuojančia nacionaline teise);
- organizacinio pobūdžio (geresnis institucinio mechanizmo sukūrimas direktyvos nustatytam tikslui pasiekti).⁸⁷

Kalbant apie LR Vartotojų teisių gynimo įstatymo ir LR CK normų dubliavimą, mums kyla klausimas, kaip jos buvo taikomos praktikoje. Kai Nesąžiningų sąlygų direktyvos nuostatos

⁸⁶ Ten pat, P. 65-68.

⁸⁷ Ten pat, P. 70-71.

buvo perkeltos į LR Vartotojų teisių gynimo įstatymą ir į LR CK, praktikoje nacionalinės institucijos abiejų teisės aktų normas taikė kartu.⁸⁸

Inovatyvius pasiūlymus Nesąžiningų sąlygų direktyvos taikymo atžvilgiu pateikė Danguolė Bublienė, kuri dalyvavo rengiant teisės aktus, susijusius su vartotojų apsauga, bei sprendė klausimus dėl tinkamo Europos Sąjungos teisės aktų perkėlimo ir įgyvendinimo Lietuvos teisėje.

Pasak D. Bublienės, Nesąžiningų sąlygų direktyvos nuostatos, apibrėžiančios taikymą *ratione materiae*⁸⁹, į Lietuvos teisę perkeltos tinkamai, tačiau siekiant išvengti direktyvos taikymo klaidų, atkreiptinas dėmesys, kad pagal Nesąžiningų sąlygų direktyvą nustatyta nesąžiningų sąlygų kontrolė yra taikoma ne tik standartinėms sutarčių sąlygoms, bet ir sąlygoms, kurios skirtos naudoti tik vieną kartą, tačiau vartotojas joms negali daryti jokios įtakos. Be to, siekiant labiau užtikrinti vartotojų interesus siūlytina nedaryti išimties kontroliuojant nesąžiningas sutarčių sąlygas: tiek individualiai suderėtas, tiek pagrindines sutarčių sąlygas.⁹⁰

➤ **Siūlomi pakeitimai.** Lietuvos teisėje netinkamai perkeltos Nesąžiningų sąlygų direktyvos nuostatos, apibrėžiančios direktyvos taikymą *ratione personae*⁹¹ ir taikytiną teisę, todėl D. Bublienė siūlo keisti LR CK ir/ar LR Vartotojų teisių apsaugos įstatymą:

- 1) vartojimo sutartį apibrėžiant kaip sutartį tarp vartotojo ir verslininko;
- 2) vartotoją apibrėžiant kaip fizinį asmenį, kuris veikia visiškai ar daugiausiai ne verslo tikslais (arba fizinis asmuo, kuris sandorius sudaro visiškai ar daugiausiai ne verslo tikslais);
- 3) verslininką apibrėžiant kaip fizinį ar juridinį asmenį, kuris veikia verslo tikslais (arba fizinis ar juridinis asmuo, kuris sandorius sudaro tikslu, susijusiu su verslo veikla);
- 4) numatant tokią taikytinos teisės taisyklę: jei sutartis turi glaudų ryšį su kurios nors Europos Sąjungos valstybės narės ar Europos ekonominės erdvės valstybės narės teritorija, nuostatos, įgyvendinančios vartotojų apsaugos direktyvas, taikomos nepriklausomai nuo šalių pasirinktos teisės, jeigu sutarties šalių pasirinkta valstybės teisė nustato mažesnius vartotojų apsaugos standartus nei nuostatos, įgyvendinančios vartotojų apsaugos direktyvas.⁹²

Analizuojant Nesąžiningų sąlygų direktyvos įgyvendinimą Lietuvos teisėje pastebime, kad direktyvos perkėlimo procesas dar nėra baigtas, nes esamas normų turinys turi būti tobulinamas ir plėtojamas siekiant kuo aiškesnio ir tikslesnio direktyvos įgyvendinimo Lietuvos teisėje.

⁸⁸ Ravluševičius P. Europos Sąjungos vartotojų teisių apsauga ir Lietuvos teisė // Jurisprudencija. 2003, Nr. 44(36). P. 100.

⁸⁹ *Ratione materiae* - direktyvos taikymo sritis turinio atžvilgiu.

⁹⁰ Bublienė D. Vartojimo sutarčių nesąžiningų sąlygų kontrolė. Monografija. P. 192-193.

⁹¹ *Ratione personae* - direktyvos taikymo sritis subjektų atžvilgiu.

⁹² Ten pat.

4. VARTOJIMO SUTARČIŲ NESĄŽININGŲ SĄLYGŲ KONTROLĖS MECHANIZMAS

Nesąžiningų sąlygų kontrolės reglamentavimas dažnai apibūdinamas kaip sutarties laisvės principo pažeidimas arba šio principo ribojimas arba kaip lygybės principo pažeidimas, tačiau D. Bublienė teigia, kad nesąžiningų sąlygų kontrolė yra ne kas kita, kaip apriboto arba pažeisto sutarties laisvės principo bei pažeisto lygybės principo padarinys (rezultatas); laikant, kad viena iš sutarties šalių buvo nelygiavertė – silpnesnė padėtyje nei kita sutarties šalis, tokiu atveju nesąžiningų sąlygų kontrolė atstato pusiausvyrą tarp šalių ir sudaro sąlygas sutarties laisvės principui įgyvendinti.⁹³

Remiantis nustatytu orientaciniu nesąžiningų sąlygų sąrašu bei kitais sąžiningumo kriterijais, standartinių sutarčių sąlygos negali būti laikomos automatiškai nesąžiningomis. Lietuvos teisėje yra nustatytas mechanizmas, kaip sutarčių sąlygos nagrinėjamos ir pripažįstamos nesąžiningomis. Sutarčių nesąžiningų sąlygų kontrolės mechanizmai yra tokie:⁹⁴

1. Negatyvus sutarčių nesąžiningų sąlygų kontrolės mechanizmas.

Tradicinis požiūris, besiremiantis uždraudimais, eliminuojant nesąžiningas sąlygas, yra „negatyvi“ sistema. Teismas pripažinęs sąlygą nesąžininga, priima nutartį ją panaikinti. Vartojimo sutartyje verslininkas privalo jos nebenaudoti. Paprastai kalbant, jis vieną sąlygą turi pakeisti kita. Galimas šio proceso rezultatas – nauja sąlyga gali būti taip pat nesąžininga ir vienintelis kelias ją panaikinti – nagrinėjimą pradėti iš naujo.⁹⁵

2. Pozityvus sutarčių nesąžiningų sąlygų kontrolės mechanizmas.

Pozityvus sutarčių nesąžiningų sąlygų kontrolės mechanizmas yra siejamas su individualiomis ir kolektyvinėmis derybomis. Individualių derybų pavyzdys - institucija gavusi vartotojo skundą inicijuoja individualias derybas su verslininku tam, kad pastarasis pakeistų sutarties sąlygas. Kolektyvinių derybų pavyzdys – sutarties rengimo stadijoje dėl sutarčių sąlygų verslininkų organizacijos, jų nariai ar paskirti verslininkai tariaisi su visuomeninėmis vartotojų organizacijomis bei valstybės institucijomis.⁹⁶

Teisinėje literatūroje nesąžiningų sąlygų kontrolės mechanizmas dar yra grupuojamas į tokias tris rūšis:

1. Teisinių gynybos priemonių kontrolė. Tokia kontrolė gali būti taikoma po sutarties sudarymo. Ši kontrolė yra *a posteriori* kontrolė, išplaukianti iš Nesąžiningų sąlygų direktyvos 6

⁹³ Ten pat, P. 40.

⁹⁴ Čeponytė Z., Išarienė A., Jakevičius V. ir kt. Europos link. Vartotojo vadovas. P. 152.

⁹⁵ Report from the Commission on the implementation of Council Directive 93/13/EEC of 5 April 1993 on unfair terms in consumer contracts, 27 April 2000. P. 24.

http://ec.europa.eu/consumers/cons_int/safe_shop/unf_cont_terms/uct03_en.pdf Prisijungimo laikas: 2011-03-11.

⁹⁶ Čeponytė Z., Išarienė A., Jakevičius V. ir kt. Europos link. Vartotojo vadovas. P. 152-153.

str. 1 d. Direktyva nekonkretizuoja, kuri institucija turi vykdyti tokią kontrolę: administracinė institucija ar teismas. Taigi Europos Sąjungos valstybės narės šį klausimą turi teisę spręsti individualiai pagal nacionalinius teisės aktus. Teisinių priemonių kontrolė priklausomai nuo to, kas paduoda ieškinį ir kieno interesai ginami, skirstoma į:

- individualią ar konkrečią kontrolę, kai nesąžiningos sutarčių sąlygos yra ginčijamos individualiame procese;
- abstrakčią kontrolę, kai nesąžiningos sąlygos yra ginčijamos naudojant viešojo intereso gynimo ieškinį.

2. Preventyvi kontrolė. Ši kontrolės forma taikoma sutarties rengimo ir sudarymo procese ir yra nukreipta ne tik sandorių pripažinimui negaliojančiais, bet ir siekiant pašalinti nesąžiningas sąlygas iš rinkos. Preventatyvios kontrolės pareiga Europos Sąjungos valstybėms narėms yra numatyta Nesąžiningų sąlygų direktyvos 7 str.

3. Ultra preventyvi kontrolė. Ši kontrolės forma yra taikoma rengiant sutarčių projektus, kitaip tariant, yra *ex ante* nesąžiningų sąlygų kontrolė. Ši kontrolės forma yra ypatingai akcentuojama kaip efektyvi, nes labiausiai užtikrina ir per ją realizuojamas verslininkų ir vartotojų bendradarbiavimas, tokiu atveju patys rinkos dalyviai susitaria dėl tinkamų sutarčių sąlygų, ypač kai taikomas sutarčių sąlygų derinimo su vartotojų organizacijomis būdas. Be to, ši kontrolės forma užkerta kelią nesąžiningoms sąlygoms jau pačiame ankstyvajame periode, kai dar jos yra rengiamos ir nėra pateiktos vartotojams. Pažymėtina, kad Nesąžiningų sąlygų direktyva neįpareigoja Europos Sąjungos valstybės narės nustatyti tokios kontrolės formos. Ultra preventyvi kontrolė gali būti realizuojama:

- nustatant reikalavimą patvirtinti standartines sutarčių sąlygas tam tikroje valstybinėje institucijoje: teisme arba administracinėje institucijoje. Šios institucijos atsisako patvirtinti sutartis, jei jose randa nesąžiningų sąlygų;
- numatant kolektyvinių derybų dėl standartinių sutarčių sąlygų sistemą, t.y. kai dėl sutarčių sąlygų derasi vartotojus atstovaujančios organizacijos arba atitinkamos įgaliotos institucijos ir verslininkai ar verslininkus atstovaujančios organizacijos. Taip vyksta didesnis susikalbėjimas tarp verslininkų ir vartotojų.⁹⁷

Susiejant abiejų autorių pateiktas nesąžiningų sąlygų kontrolės mechanizmo grupes, galime apibendrintai pasakyti, kad teisinių gynbos priemonių kontrolės ir preventyvios kontrolės rūšys priskirtinos prie negatyviosios kontrolės, o ultra preventyvi kontrolė gali būti laikoma pozityviaja kontrole.

⁹⁷ Bublienė D. Vartojimo sutarčių nesąžiningų sąlygų kontrolė. Monografija. P. 328-330.

4.1. Vartojimo sutarčių nesąžiningų sąlygų kontrolė kaip viena iš VVTAT funkcijų

LR CK 6.188 str. 7 ir 8 dalyse ir LR Vartotojų teisių apsaugos įstatyme yra įgyvendintas Nesąžiningų sąlygų direktyvos 7 str., kuris reikalauja Europos Sąjungos valstybėms narėms nustatyti nesąžiningų sąlygų kontrolės mechanizmą.⁹⁸ Lietuvoje nesąžiningų sąlygų kontrolės mechanizmą įgyvendina:

- 1) teismai;
- 2) kitos vartotojų teises ginančios institucijos.⁹⁹

D. Bublienė pažymi, kad LR CK sutarties pripažinimo negaliojančia klausimą priskiria teisminei kontrolei. LR CK 6.188 str. 1 d. nustato, kad vartotojas turi teisę teismo tvarka reikalauti pripažinti negaliojančiomis sąžiningumo kriterijams prieštaraujančias sutarties sąlygas. Ši nuostata koreliuoja su šio straipsnio 7 ir 8 dalimis. LR CK numato, kad vartotojas, kurio interesai pažeidžiami dėl nesąžiningų sąlygų taikymo, turi teisę dėl šio pažeidimo kreiptis ir į vartotojų teises ginančias institucijas, taip pat numatyta, kad vartotojų teises ginančios institucijos turi teisę įstatymų nustatyta tvarka kontroliuoti sutarčių standartines sąlygas ir ginčyti nesąžiningas vartojimo sutarčių sąlygas. Taigi kitos institucijos nesąžiningų sąlygų kontrolę gali vykdyti įvairiais būdais, bet galutinė sąlygų pripažinimo negaliojančiomis sprendimo teisė priskirta tik teismui. Šio straipsnio nuostatos, manytina, daugiau nukreiptos į konkrečios jau sudarytos sutarties sąlygų pripažinimą negaliojančiomis, tačiau kita tvarka galėtų būti taikoma rekomenduotoms standartinėms sutarčių sąlygoms.¹⁰⁰

Vartotojas visada turi teisę kreiptis į teismą dėl atitinkamų sąlygų pripažinimo nesąžiningomis ir tuo pačiu negaliojančiomis, tačiau be teismo mechanizmo yra numatytas ir mišrus administracinis - teisminis būdas. Vartotojas gali kreiptis į VVTAT, kuri turi teisę kontroliuoti nesąžiningas sutarčių sąlygas. Be to, VVTAT tokią kontrolę vykdo ir savo iniciatyva. Pažymėtina, nors LR Vartotojų teisių apsaugos įstatyme ir nėra aiškiai pabrėžta, kad tarnyba turi teisę spręsti ir kreiptis į teismą tiek dėl naudojamų, tiek dėl nenaudojamų, bet rekomenduojamų atitinkamų subjektų sąlygų konkrečioje sutartyje, nėra numatytas ir priešingas apribojimas. Svarbu pabrėžti, kad VVTAT nesąžiningų sąlygų kontrolę vykdo tik per teismą, t. y. pati tarnyba neturi teisės pripažinti sąlygų nesąžiningomis, tuo pačiu ir negaliojančiomis.¹⁰¹

Taigi, neteisminis sutarčių nesąžiningų sąlygų nagrinėjimas LR Vartotojų teisių apsaugos įstatymu yra pavestas VVTAT. Nors tarnybos sprendimas yra rekomendacinio pobūdžio, tačiau verslininkas, nenorintis vykdyti jo atžvilgiu priimto sprendimo, gali patekti į

⁹⁸ 1993 m. balandžio 5 d. Europos Bendrijų Tarybos direktyva 93/13/EEB dėl nesąžiningų sąlygų vartojimo sutartyse (OJ L 1993 95/29). 7 str.

⁹⁹ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 74-2262. 6.188 str. 7 d.

¹⁰⁰ Bublienė D. Vartojimo sutarčių nesąžiningų sąlygų kontrolė. Monografija. P. 339-340.

¹⁰¹ Ten pat, P. 340-341.

vadinamąjį „juodąjį sąrašą“.¹⁰² LR Vartotojų teisių apsaugos įstatymo 28 str. numatyta, kad gavus informaciją, kad per nurodytą terminą pardavėjas, paslaugos teikėjas neįvykdė sprendimo, VVTAT nustatyta informacija apie sprendimo neįvykdymą bus skelbiama viešai VVTAT svetainėje.¹⁰³

Neteisminis sutarčių nesąžiningų sąlygų nagrinėjimas VVTAT vartotojams yra patogus tuo, kad nėra numatyto mokesčio už ginčo nagrinėjimą neteisminiu būdu¹⁰⁴, taip pat siekiama skatinti taikų ginčų sprendimą pirmiausia siūlant vartotojui kreiptis į pardavėją ar paslaugų teikėją dėl, jo nuomone, pažeistų teisių.¹⁰⁵ Žvelgiant iš perspektyvos pusės, tikimasi, kad alternatyvi ginčų sprendimo procedūra sumažins vartotojų skundus teismuose ir apskritai paskatins vartotojus ginti savo teises vien dėl to, kad kreipimasis į VVTAT yra paprastesnis ir greitesnis būdas apginti savo pažeistas teises.¹⁰⁶

Nacionalinė vartotojų teisių apsaugos taryba prie Teisingumo ministerijos buvo įsteigta Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2000 m. spalio 24 d. nutarimu Nr. 1267. Nuo 2007 m. kovo 1 d., įsigaliojus LR vartotojų teisių apsaugos įstatymui, Nacionalinės vartotojų teisių apsaugos tarybos prie Teisingumo ministerijos pavadinimas buvo pakeistas į Valstybinę vartotojų teisių apsaugos tarnybą. Tarnybos veiklos prioritetas – veiksmingos vartotojų teisių apsaugos, atitinkančios Europos Sąjungos teisę, užtikrinimas. Vykdydama savo veiklą VVTAT siekia įgyvendinti strateginį tikslą – veiksmingai apsaugoti vartotojų teises, įgyvendinant valstybinę vartotojų teisių apsaugos politiką. VVTAT funkcijos nustatytos LR Vartotojų teisių apsaugos įstatymo 12 str. 1 d. Kaip viena iš VVTAT funkcijų yra sutarčių standartinių sąlygų kontrolė ir nesąžiningų vartojimo sutarčių sąlygų ginčijimas įstatymų nustatyta tvarka. Šiai funkcijai įgyvendinti VVTAT direktoriaus įsakymu sudaroma komisija.¹⁰⁷

4.1.1. VVTAT priemonės, kuriomis vykdoma vartojimo sutarčių nesąžiningų sąlygų kontrolė

VVTAT 2010 metų veiklos ataskaitoje akcentuojama, kad VVTAT vartojimo sutarčių nesąžiningų sąlygų kontrolę vykdo administraciniu – teisiniu būdu, t.y. VVTAT komisijai pripažinus, kad tam tikros vartojimo sutarties sąlygos atitinka LR CK nustatytus sutarčių nesąžiningų sąlygų taikymo kriterijus ir pardavėjui ar paslaugos teikėjui nevykdant VVTAT komisijos siūlymo pakeisti, panaikinti arba nebetaikyti nesąžiningos sąlygos ar sąlygų sudarant

¹⁰² Petrauskas F. Alternatyvus vartotojų ginčų sprendimas: kitų šalių patirties pritaikymas naujojoje vartotojų teisių gynimo įstatymo redakcijoje // Jurisprudencija. 2007, Nr. 9 (99). P. 38.

¹⁰³ Lietuvos Respublikos vartotojų teisių apsaugos įstatymas// Valstybės žinios. 2007, Nr. 12-448.

¹⁰⁴ Vartotojams išimtis numatyta LR Vartotojų teisių apsaugos įstatymo 21 str. 5 d. 2 p.

¹⁰⁵ Ten pat.

¹⁰⁶ Petrauskas F. Alternatyvus vartotojų ginčų ... P. 38-39.

¹⁰⁷ Valstybinė vartotojų teisių apsaugos tarnybos 2009 metų veiklos ataskaita. 2010 m. vasario 17 d. Nr. 2-1, Vilnius. P. 3. <http://www.vvtat.lt/index.php?2267040817> Prisijungimo laikas: 2011-02-13.

sutartis su vartotojais, VVTAT, siekdama apginti vartotojų viešąjį interesą, kreipiasi į teismą su ieškiniu ar pareiškimu (skundu) dėl nesąžiningos sąlygos (sąlygų) pripažinimo negaliojančiomis ar pakeitimo.¹⁰⁸

VVTAT vartojimo sutarčių nesąžiningų sąlygų kontrolę vykdo šiomis priemonėmis:

1. Nagrinėja vartojimo sutartis nesąžiningų sąlygų taikymo požiūriu pagal vartotojų ar kitų asmenų prašymus. Su prašymu įvertinti vartojimo sutartis nesąžiningų sąlygų taikymo požiūriu į VVTAT turi teisę kreiptis visi *fiziniai asmenys*, taip pat *juridiniai asmenys*, norintys, kad jų teikiamos vartotojams pasirašyti sutartys būtų įvertintos nesąžiningų sąlygų taikymo požiūriu.¹⁰⁹

Vartotojo prašymą dėl vartojimo sutarčių nesąžiningų sąlygų taikymo nagrinėja ir sprendimą¹¹⁰ priima VVTAT komisija. Prašymas turi būti pateikiamas su sutarties, kurią prašoma įvertinti vartojimo sutarčių nesąžiningų sąlygų taikymo požiūriu, kopija. Vartojimo sutartis išnagrinėjama per 20 darbo dienų nuo sutarties gavimo tarnyboje dienos. Kai dėl objektyvių priežasčių VVTAT komisija per 20 darbo dienų negali priimti nutarimo, šis terminas gali būti pratęstas, bet ne ilgiau kaip 10 darbo dienų. Nutarimo nuorašas per 3 darbo dienas nuo jo priėmimo dienos pateikiamas pardavėjui, paslaugų teikėjui ir prašymą pateikusiam vartotojui.¹¹¹

VVTAT komisija, išnagrinėjusi vartojimo sutartį nesąžiningų sąlygų taikymo požiūriu, priima vieną iš šių nutarimų:

- pripažįsta, kad vartojimo sutarties sąlygos neatitinka LR CK nustatytų sutarčių nesąžiningų sąlygų taikymo kriterijų;
- pripažįsta, kad vartojimo sutarties sąlygos atitinka LR CK nustatytus sutarčių nesąžiningų sąlygų taikymo kriterijus.¹¹²

Jeigu VVTAT nustato, kad tam tikros sutarčių sąlygos yra nesąžiningos, ji kreipiasi į verslininką, kuris naudoja konkrečias sutarties sąlygas su vienu iš šių pasiūlymų:

- pakeisti,
- panaikinti arba
- nebetaikyti nesąžiningos sąlygos ar sąlygų sudarant sutartis su vartotojais. VVTAT taip pat nurodo, kad neįvykdžius tokio siūlymo per dvi savaites nuo tarnybos pasiūlymo gavimo dienos, tarnyba kreipsis į teismą su ieškiniu ar pareiškimu (skundu) dėl tokių sąlygų pripažinimo

¹⁰⁸ Valstybinė vartotojų teisių apsaugos tarnybos 2010 metų veiklos ataskaita. 2011 m. vasario 7 d. Nr. 3-47, Vilnius. P. 13. <http://www.vvtat.lt/index.php?2267040817> Prisijungimo laikas: 2011-03-10.

¹⁰⁹ Ten pat, P. 12.

¹¹⁰ VVTAT komisijos sprendimas dėl vartojimo sutarčių nesąžiningų sąlygų taikymo įforminamas nutarimu.

¹¹¹ Vartotojų prašymų dėl vartojimo sutarčių nesąžiningų sąlygų taikymo nagrinėjimas.

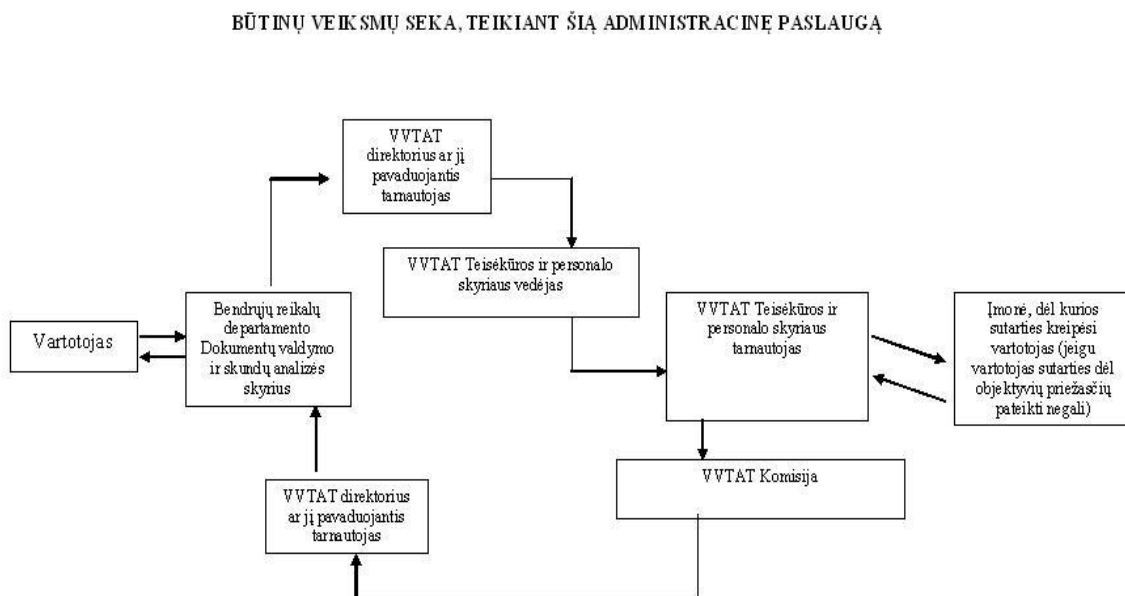
<http://www.vvtat.lt/index.php?4183908321> Prisijungimo laikas: 2011-02-14.

¹¹² Valstybinė vartotojų teisių apsaugos tarnybos 2010 metų veiklos ataskaita. 2011 m. vasario 7 d. Nr. 3-47, Vilnius. P. 13. <http://www.vvtat.lt/index.php?2267040817> Prisijungimo laikas: 2011-03-10.

negaliojančiomis ar pakeitimo, jeigu pardavėjas ar paslaugų teikėjas nevykdys VVTAT pasiūlymo.¹¹³

Siekdami kuo aiškiau nurodyti, kaip veikia vartotojų prašymų dėl vartojimo sutarčių nesąžiningų sąlygų taikymo nagrinėjimas, pateikiame schemą, kurioje aiškiai matyti, kokia yra veiksmų seka teikiant minėtą administracinę paslaugą¹¹⁴ (žr. schema Nr. 1).

Schema. Nr. 1.

2. Nagrinėja vartojimo sutartis nesąžiningų sąlygų taikymo požiūriu savo iniciatyva. Šia priemone siekiama užtikrinti visapusišką vartotojų teisių apsaugą bei nesąžiningų vartojimo sutarčių sąlygų pašalinimą iš rinkos. Pažymėtina, kad VVTAT direktoriaus 2009 m. gegužės 22 d. įsakymu Nr. 1-84 „Dėl vartojimo sutarčių nesąžiningų sąlygų taikymo požiūriu stebėsenos (monitoringo)“ nustatyta, kad VVTAT, siekdama efektyviau ginti vartotojų viešąjį interesą, savo iniciatyva kartą metuose atlieka aktualios vartojimo srities vartojimo sutarčių stebėseną (monitoringą) ir tos vartojimo srities pasirinktų bendrovių sutartis vertina vartojimo sutarčių nesąžiningų sąlygų taikymo požiūriu. VVTAT savo iniciatyva nagrinėja vartojimo sutartis nesąžiningų sąlygų taikymo požiūriu, atsižvelgdama į tam tikras itin aktualias ir daugiausiai problemų keliančias vartojimo santykių sritis.¹¹⁵

- 2009 metais VVTAT, atsižvelgdama į tai, kad šilumos ir karšto vandens tiekėjai, vadovaudamiesi Lietuvos Respublikos energetikos ministro įsakymu, privalo buitiniams

¹¹³ Ten pat.

¹¹⁴ Vartotojų prašymų dėl vartojimo sutarčių nesąžiningų sąlygų taikymo nagrinėjimas. <http://www.vvtat.lt/index.php?4183908321> Prisijungimo laikas: 2011-02-14.

¹¹⁵ Valstybinė vartotojų teisių apsaugos tarnybos 2010 metų veiklos ataskaita. 2011 m. vasario 7 d. Nr. 3-47, Vilnius. P. 12. <http://www.vvtat.lt/index.php?2267040817> Prisijungimo laikas: 2011-03-10.

vartotojams pasiūlyti pasirašyti šilumos bei karšto vandens vartojimo pirkimo – pardavimo sutartis bei siekdama, kad minėtose vartojimo sutartyse nebūtų nesąžiningų sąlygų buitinių vartotojų atžvilgiu, vykdė teikiamų pasirašyti sutarčių dėl šilumos ir karšto vandens tiekimo stebėseną.¹¹⁶

- 2010 metais VVTAT vykdė bankų teikiamų pasirašyti būsto paskolų sutarčių stebėseną (monitoringą) nesąžiningų sąlygų taikymo požiūriu. Per 2010 m. buvo išnagrinėtos SEB banko, banko „Snoras, Parex banko, Nordea bank Finland Plc Lietuvos skyriaus, Šiaulių banko, Ūkio banko, Medicinos banko, AB Swedbank, Danske banko bei DnB Nord banko vartotojams teikiamos pasirašyti būsto kreditavimo sutartys bei priimti nutarimai, kuriais atitinkamos sutarčių nuostatos buvo pripažintos atitinkančiomis nesąžiningų sąlygų nustatymų kriterijus. Paminėtina, kad kai kuriais atvejais VVTAT savo iniciatyva vertino vartojimo sutartis, pateiktas kartu su vartotojo prašymu, nors vartotojas tokio reikalavimo nebuvo išreiškęs.¹¹⁷

3. Bendradarbiauja su verslininkais, organizuoja susitikimus, siūlo konkrečias vartojimo sutarčių sąlygų formuluotes ir pan. Verslininkams siekiama paaiškinti, kodėl vartojimo sutarčių sąlygos buvo pripažintos nesąžiningomis vartotojų atžvilgiu. 2010 metais nagrinėjant bankų būsto paskolų sutartis buvo organizuojami susitikimai su bankais dėl sutarčių, kurių sąlygos nutarimais buvo pripažintos atitinkančiomis vartojimo sutarčių nesąžiningų sąlygų nustatymo kriterijus, pakeitimo.¹¹⁸

4. Teikia išvadas bylose, kai teismas įtraukia VVTAT kaip proceso dalyvę. Teismams pagal LR Civilinio proceso kodekso 49 str. 2 d. įtraukus VVTAT į civilinių bylų nagrinėjimus kaip išvadą teikiančią valstybės instituciją,¹¹⁹ VVTAT, nustačiusi, kad tarp ginčo šalių buvo sudaryta vartojimo sutartis, visuomet ją įvertina nesąžiningų sąlygų taikymo požiūriu ir savo išvadas pateikia teismams.¹²⁰

Išskirtina tendencija, kad vis daugiau vartotojų savo iniciatyva kreipiasi į teismą, siekdami apginti savo pažeistas teises ir interesus. Tokiais atvejais teismams įtraukiant į civilinės bylos nagrinėjimą VVTAT kaip išvadas teikiančią instituciją, tikėtina, kad 2011 metais būtent išvadų teikimas teismams sudarys didžiausią rengiamų procesinių dokumentų dalį. Augant teismams teikiamų išvadų skaičiui, neišvengiamai didėja laiko sąnaudos, susijusios su atstovavimu teismuose bei poreikis nuolat kelti darbuotojų kvalifikaciją, nes procesinių

¹¹⁶ Valstybinė vartotojų teisių apsaugos tarnybos 2009 metų veiklos ataskaita. 2010 m. vasario 17 d. Nr. 2-1, Vilnius. P. 16. <http://www.vvtat.lt/index.php?2267040817> Prisijungimo laikas: 2011-02-13.

¹¹⁷ Valstybinė vartotojų teisių apsaugos tarnybos 2010 metų veiklos ataskaita. 2011 m. vasario 7 d. Nr. 3-47, Vilnius. P. 13. <http://www.vvtat.lt/index.php?2267040817> Prisijungimo laikas: 2011-03-10.

¹¹⁸ Ten pat, P. 12.

¹¹⁹ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas // Valstybės žinios. 2002, Nr. 36-1340.

¹²⁰ Valstybinė vartotojų teisių apsaugos tarnybos 2010 metų veiklos ataskaita. 2011 m. vasario 7 d. Nr. 3-47, Vilnius. P. 13. <http://www.vvtat.lt/index.php?2267040817> Prisijungimo laikas: 2011-03-10.

dokumentų rengimas bei atstovavimas teismuose reikalauja ypač gilių ir plačių tiek materialinės, tiek ir procesinės teisės žinių bei gebėjimo jas taikyti praktikoje.¹²¹

5. Gina vartotojų viešąjį interesą teismuose kreipdamasi su ieškiniu ar pareiškimu (skundu) dėl nesąžiningos sąlygos (sąlygų) pripažinimo negaliojančiomis ar pakeitimo.

Pagal LR Vartotojų teisių apsaugos įstatymo 32 str. nuostatas, VVTAT, nustačiusi, kad pažeistas vartotojų viešasis interesas, taip pat nustačiusi, kad vartojimo sutarties sąlygos yra nesąžiningos, imasi priemonių siekdama nutraukti viešojo intereso pažeidimą, o pardavėjui ar paslaugų teikėjui nenutraukus viešojo intereso pažeidimo, kreipiasi į teismą su ieškiniu ar pareiškimu (skundu) viešajam interesui ginti. Taigi, minėtas įstatymas nustato teisinį pagrindą VVTAT ginti vartotojų viešąjį interesą teismuose.¹²²

6. Skelbia VVTAT komisijos priimtus nutarimus savo internetiniame puslapyje.

Siekdama tiek vartotojus, tiek verslininkus supažindinti su VVTAT formuojama praktika vartojimo sutarčių nesąžiningų sąlygų kontrolės srityje, skelbia VVTAT komisijos priimtus nutarimus, į kuriuose išdėstytus siūlymus dėl nesąžiningų vartojimo sutarčių sąlygų pakeitimo, panaikinimo ar nebetaikymo bendrovės atsižvelgė, internetiniu adresu www.vvtat.lt.¹²³

D. Bublienės nuomone, VVTAT komisijos priimtų nutarimų viešinimas savo internetiniame puslapyje yra nepakankamas nesąžiningų sąlygų kontrolės srityje, nes visiškai neatlieka prevencinio vaidmens. Šie sprendimai visiškai neatskleidžia nesąžiningos sąlygos turinio: nei vartotojai negali palyginti savo sudarytų sutarčių, nei verslininkai ar teisininkai gali įvertinti atitinkamą praktiką.¹²⁴

Pritardami D. Bublienės išsakytai nuomonei, toliau darbe kaip tik ir analizuosime VVTAT komisijos 2009 ir 2010 metais priimtus nutarimus nesąžiningų sąlygų turinio atžvilgiu.

¹²¹ Ten pat, P. 15.

¹²² Ten pat, P. 14-15.

¹²³ Ten pat, P. 12.

¹²⁴ Bublienė D. Vartojimo sutarčių nesąžiningų sąlygų kontrolė. Monografija. P. 343.

5. VVTAT PRAKTIKOS KONTROLIUOJANT NESĄŽININGAS VARTOJIMO SUTARČIŲ SĄLYGAS ANALIZĖ

Atsižvelgiant į tai, kad nors ir VVTAT nutarimai dėl sutarčių nesąžiningų sąlygų taikymo yra skelbiami VVTAT internetiniame puslapyje, tačiau mūsų nuomone toks supažindinimo su VVTAT formuojama praktika vartojimo sutarčių nesąžiningų sąlygų kontrolės srityje būdas iš esmės nepasiekia savo paties tikslo dėl to, kad verslininkams ir vartotojams yra pakankamai nepatogu ir painu palyginti savo sudarytas sutartis ar įvertinti atitinkamą praktiką. Siekdami ištaisyti šią nedėkingą padėtį tiek vartotojų, tiek ir verslininkų atžvilgiu atlikome VVTAT komisijos 2009 - 2010 metais priimtų nutarimų dėl sutarčių nesąžiningų sąlygų taikymo analizę.

Analizės tikslai. VVTAT komisijos 2009 ir 2010 metais priimtų nutarimų dėl sutarčių nesąžiningų sąlygų taikymo analizės pagrindinis tikslas – taikant sisteminės analizės metodą atskleisti šiuose nutarimuose ginčijamų nesąžiningų vartojimo sutarčių sąlygų turinį. Papildomas šios analizės tikslas - suteikti vartotojams ir verslininkams patogesnę galimybę susipažinti su VVTAT komisijos praktika kontroliuojant nesąžiningas vartojimo sutarčių sąlygas.

Ši analizė taip pat atlieka prevencinį ir informacinį vaidmenį apsaugant vartotojų teises ir kontroliuojant nesąžiningas vartojimo sutarčių sąlygas.

Analizės metodika. VVTAT nutarimų dėl sutarčių nesąžiningų sąlygų taikymo analizė atlikta vadovaujantis LR CK 6.188 str. 2 d. nesąžiningų vartojimo sutarčių sąlygų sąrašu. Prie kiekvienos analizuojamos nesąžiningos sąlygos (pagal LR CK 6.188 str. 2 d.) pateikėme nesąžiningos sąlygos turinio apibendrinimą iliustruodami jį atitinkamų VVTAT komisijos užginčytų vartojimo sutarčių nuostatų pavyzdžiais bei komisijos išaiškinimais, kodėl atitinkama sutarties nuostata yra laikytina nesąžininga. Analizavome VVTAT komisijos 2009 ir 2010 metais priimtus nutarimus dėl sutarčių nesąžiningų sąlygų taikymo, kurie yra pateikti VVTAT internetiniame puslapyje adresu www.vvtat.lt.

VVTAT savo internetiniame puslapyje yra paskelbusi 106 nutarimus dėl nesąžiningų sąlygų taikymo, kurie buvo priimti 2009 metais, ir 15 nutarimų, kurie buvo priimti 2010 metais. Taigi, iš viso analizavome 121 VVTAT nutarimą dėl nesąžiningų sąlygų taikymo.

Analizės metu nustatėme, kad 2009 - 2010 metų laikotarpiu VVTAT komisija:

- 68-iose nutarimuose užginčijo vartojimo sutarčių sąlygas, atitinkančias vartojimo sutarčių nesąžiningų sąlygų LR CK 6.188 str. 2 d. 5 p. nustatymo kriterijų, t.y. nustato neproporcingai didelę vartotojo civilinę atsakomybę už sutarties neįvykdymą ar netinkamą įvykdymą;

- 34-juose nutarimuose užginčijo vartojimo sutarčių sąlygas, atitinkančias vartojimo sutarčių nesąžiningų sąlygų LR CK 6.188 str. 2 d. 9 p. nustatymo kriterijų, t.y. įpareigoja vartotoją vykdyti sutarties sąlygas, su kuriomis jis neturėjo realios galimybės susipažinti iki sutarties sudarymo, be teisės jų atsisakyti;

- 28-juose nutarimuose užginčijo vartojimo sutarčių sąlygas, atitinkančias vartojimo sutarčių nesąžiningų sąlygų LR CK 6.188 str. 2 d. 2 p. nustatymo kriterijų, t.y. panaikina arba apriboja vartotojo teises, susijusias su pardavėju, paslaugų teikėju ar kita šalimi tuo atveju, kai pardavėjas ar paslaugų teikėjas visiškai ar iš dalies neįvykdo ar netinkamai įvykdo bet kokius sutartyje numatytus įsipareigojimus;

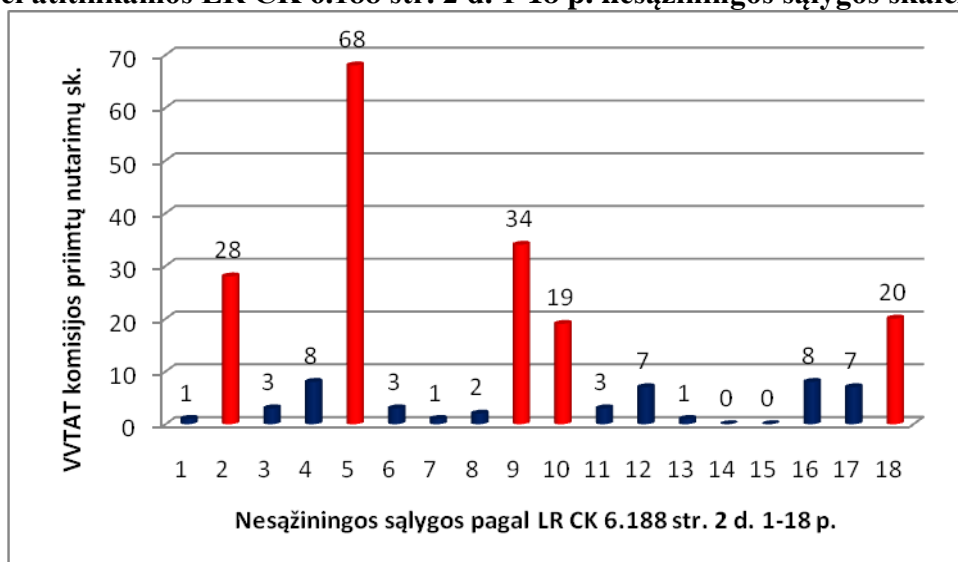
- 20-juose nutarimų užginčijo vartojimo sutarčių sąlygas, atitinkančias vartojimo sutarčių nesąžiningų sąlygų LR CK 6.188 str. 2 d. 18 p. nustatymo kriterijų, t.y. panaikina arba suvaržo vartotojo teisę pareikšti ieškinį ar pasinaudoti kitais pažeistų teisių gynimo būdais (reikalauja perduoti spręsti ginčus tik arbitražui, apriboja įrodymų panaudojimą, perkelia įrodinėjimo pareigą vartotojui ir pan.);

- 19-oje nutarimų užginčijo vartojimo sutarčių sąlygas, atitinkančias vartojimo sutarčių nesąžiningų sąlygų LR CK 6.188 str. 2 d. 10 p. nustatymo kriterijų, t.y. suteikia teisę pardavėjui ar paslaugų teikėjui vienašališkai be sutartyje numatyto ar pakankamo pagrindo keisti sutarties sąlygas.

Be aukščiau paminėtų dažniausiai VVTAT praktijoje pasitaikančių nesąžiningų vartojimo sutarčių sąlygų, VVTAT komisija taip pat ginčijo ir kitas (žr. schema Nr. 2) vartojimo sutarčių sąlygas, atitinkančias vartojimo sutarčių nesąžiningų sąlygų LR CK 6.188 str. 2 d. nustatymo kriterijus.

Schema Nr. 2.

VVTAT komisijos 2009-2010 metais priimtų nutarimų dėl atitinkamos LR CK 6.188 str. 2 d. 1-18 p. nesąžiningos sąlygos skaičius

Analizuodami 2009-2010 metais VVTAT komisijos priimtus nutarimus nustatėme, kad minėtu laikotarpiu komisija nei viename nutarime neužginčijo vartojimo sutarčių sąlygų, kurios pardavėjui ar paslaugų teikėjui suteiktą išimtinę teisę aiškinti sutartį (LR CK 6.188 str. 2 d. 14 p.) ir apribotų pardavėjo ar paslaugų teikėjo pareigą vykdyti jų atstovų prisiimtus įsipareigojimus arba nustatytų, kad ši pareiga priklauso nuo tam tikrų sąlygų (LR CK 6.188 str. 2 d. 15 p.).

Kaip matyti iš pateiktos schemos, vartojimo sutartims būdingos bei VVTAT komisijos 2009-2010 metais dažniausiai buvo pripažintos, atitinkančiomis vartojimo sutarčių nesąžiningų sąlygų nustatymo kriterijus sąlygos, kurios nustatė neproporcingai didelę vartotojo civilinę atsakomybę už sutarties neįvykdymą ar netinkamą įvykdymą (LR CK 6.188 str. 2 d. 5 p.), įpareigojo vartotoją vykdyti sutarties sąlygas, su kuriomis jis neturėjo realios galimybės susipažinti iki sutarties sudarymo, be teisės jų atsisakyti (LR CK 6.188 str. 2 d. 9 p.), panaikino arba apribojo vartotojo teises, susijusias su pardavėju, paslaugų teikėju ar kita šalimi tuo atveju, kai pardavėjas ar paslaugų teikėjas visiškai ar iš dalies neįvykdo ar netinkamai įvykdo bet kokius sutartyje numatytus įsipareigojimus (LR CK 6.188 str. 2 d. 2 p.), panaikino arba suvaržė vartotojo teisę pareikšti ieškinį ar pasinaudoti kitais pažeistų teisių gynimo būdais (reikalauja perduoti spręsti ginčus tik arbitražui, apriboja įrodymų panaudojimą, perkelia įrodinėjimo pareigą vartotojui ir pan.) (LR CK 6.188 str. 2 d. 18 p.) bei suteikė teisę pardavėjui ar paslaugų teikėjui vienašališkai be sutartyje numatyto ar pakankamo pagrindo keisti sutarties sąlygas (LR CK 6.188 str. 2 d. 10 p.). Pastarąsias nesąžiningas sąlygas dėl jų tendencingo naudojimo vartojimo sutartyse ir analizuosime.

Taigi, nesąžiningomis laikomos vartojimo sutarčių sąlygos, kurios šalių nebuvo individualiai aptartos, jeigu jos iš esmės pažeidžia šalių teisių ir pareigų pusiausvyrą bei vartotojo teises ir interesus,¹²⁵ tai yra:

1. Panaikina arba apriboja vartotojo teises, susijusias su pardavėju, paslaugų teikėju ar kita šalimi tuo atveju, kai pardavėjas ar paslaugų teikėjas visiškai ar iš dalies neįvykdo ar netinkamai įvykdo bet kokius sutartyje numatytus įsipareigojimus (LR CK 6.188 str. 2 d. 2 p.).

Vadovaudamasi LR CK 6.188 str. 2 d. 2 p. VVTAT komisija užginčijo 28-ias vartojimo sutartis: 2009 m. - 19 vartojimo sutarčių, o 2010 m. – 9 vartojimo sutartis.

Išanalizavę VVTAT komisijos nutarimus nustatėme, kad vartotojo teisės, susijusios su pardavėju, paslaugų teikėju ar kita šalimi, panaikinamos arba apribojamos, kai pardavėjas ar paslaugų teikėjas visiškai ar iš dalies neįvykdo ar netinkamai įvykdo bet kokius sutartyje numatytus įsipareigojimus šiais būdais:

¹²⁵ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 74-2262.

- vartojimo sutartyje *vienašališkai nustato*, kad sutarties sąlygos buvo aptartos individualiai;

- vartojimo sutartyje *automatiškai įtvirtina* vartotojo sutikimą dėl tam tikrų veiksmų atlikimo, pvz., dėl asmens duomenų tvarkymo tiesioginės rinkodaros tikslais ir pan.;

- vartojimo sutartyje *apriboja savo atsakomybę* už atliktų darbų kokybę, už vartotojo patirtus netiesioginius nuostolius dėl įmonės kaltės, už prekių trūkumus ir pan.

- vartojimo sutartyje *apriboja vartotojo teisę* atsisakyti teikiamų paslaugų ar vienašališkai nutraukti sutartį.

Atsižvelgdami į šios nesąžiningos sąlygos naudojimą vartojimo sutartyse ir siekdami analizės koncentruotumo, vartojimo sutarčių nuostatas, kurias VVTAT komisija nustatė atitinkant LR CK 6.188 str. 2 d. 2 p. suskirstėme į grupes. Grupės sudarytos pagal tai, ko siekė verslininkas įtvirtindamas atitinkamą nuostatą. Pažymėtina, kad atliekant analizę pasitaikė ir tokių pavienių vartojimo sutarčių nuostatų, kurios nepriskirtinos nei vienai žemiau nurodytų grupių, tačiau dėl darbo apimties ribotumo minėtos nuostatos nebus analizuojamos. Taigi, nuostatas, kurios panaikina arba apriboja vartotojo teises, susijusias su pardavėju, paslaugų teikėju ar kita šalimi tuo atveju, kai pardavėjas ar paslaugų teikėjas visiškai ar iš dalies neįvykdo ar netinkamai įvykdo bet kokius sutartyje numatytus įsipareigojimus, galime suskirstyti į šias grupes:

• **Nuostatos, atimančios iš vartotojo galimybę pasinaudoti LR CK 6.188 straipsnio garantuojama apsauga.** Pavyzdžiui: VVTAT komisija konstatavo, kad vartojimo sutarties punktas „*Visos Susitarimo sąlygos šalių buvo pilnai aptartos ir suderintos individualiai*“ yra nesąžininga sutarties sąlyga pagal LR CK 6.188 str. 2 d. 2 p., nes paslaugų teikėjui vienašališkai nustačius, kad sutarties sąlygos buvo aptartos individualiai, iš vartotojo atimama galimybė pasinaudoti LR CK 6.188 str. garantuojama apsauga nuo nesąžiningų vartojimo sutarčių sąlygų. Taip pat pabrėžiama, kad ši sąlyga negali būti laikoma individualiai aptarta, nes ji nebuvo įtraukta į sutartį aktyviai veikiant vartotojui, t.y. tokiai sąlygai vartotojas negalėjo daryti įtakos, pavyzdžiui, reikalauti kurią nors sąlygą, esančią sutartyje, išbraukti ar įrašyti į sutartį naują sąlygą, keisti tam tikras sutarties sąlygas ir pan.¹²⁶

• **Nuostatos, vienašališkai parengtoje sutartyje įtvirtinančios vartotojo sutikimą atlikti tam tikrus veiksmus.** Pavyzdžiui: a. Nuostatos, automatiškai įtvirtinančios vartotojo sutikimą su jo asmens duomenų tvarkymu tiesioginės rinkodaros tikslais. Vartotojams sudarant vartojimo sutartis siūlome atkreipti dėmesį ar sutartyje nėra numatytos sąlygos, kuri *įpareigoja vartotoją pačiam pranešti, jeigu jis nesutinka, kad jo asmeniniai duomenys būtų naudojami ir*

¹²⁶ VVTAT komisijos 2010-01-05 nutarimas Nr. 10-10 "Dėl UAB "Vilniaus būstas" 2009 m. birželio 15 d. susitarimo".

tvarkomi įmonės tiesioginės rinkodaros tikslais.¹²⁷ Vartotojas turėtų žinoti, kad jo asmens duomenys pagal LR Asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymo 14 str. 1 d. gali būti tvarkomi tiesioginės rinkodaros tikslais tik po to, kai duomenų subjektas duoda sutikimą.¹²⁸ Vadovaujantis minėtu įstatymu, vartojimo sutartyse negali būti nuostatų, automatiškai įtvirtinančių vartotojo sutikimą su jo asmens duomenų tvarkymu tiesioginės rinkodaros tikslais, nes tai apriboja vartotojo teisę tokio sutikimo neduoti bei panaikina įmonės pareigą prieš tvarkant vartotojo asmens duomenis tiesioginės rinkodaros tikslais gauti jo sutikimą.¹²⁹

b. Nuostatos, įtvirtinančios vartotojo sutikimą su tam tikra lėšų nurašymo tvarka. Pavyzdžiui, VVTAT komisija nustatė, kad banko Skolinimo obligacijų apmokėjimo sutartyje esantis punktas „Šalys susitaria, kad visos esamos ir būsimos lėšos Kliento atsiskaitomojoje sąskaitoje, <...> bei visose kitose Kliento sąskaitose, esančiose Banke, yra įkeistos Bankui <...> ir Bankas turi teisę Bankui mokėtinas sumas nurašyti nuo šių sąskaitų“ atitinka LR CK 6.188 str. 2 d. 2 p. nesąžiningą sąlygą.¹³⁰ Atsižvelgiant į LR Mokėjimų įstatymo 2 str. 30 d., toks sutarties punktas, suteikiantis bankui absoliučią teisę nurašyti mokėtinas sumas nuo visų vartotojo sąskaitų esančių banke, banko vienašališkai parengtoje sutartyje įtvirtinus vartotojo sutikimą su tokiu lėšų nurašymu, panaikina vartotojo teisę apskritai tokio sutikimo neduoti.¹³¹ Tokiu būdu pažeidžiama šalių teisių ir pareigų pusiausvyra bei vartotojo teisės ir interesai.¹³²

• **Nuostatos, neteisėtai apribojančios verslininko atsakomybę.** Analizuodami VVTAT komisijos nutarimus pastebime, kad dažnai pardavėjai ar paslaugų teikėjai vartojimo sutartyse neteisėtai apriboja savo atsakomybę už atliktų darbų kokybę, už vartotojo patirtus netiesioginius nuostolius dėl įmonės kaltės, už prekių trūkumus ir pan. Pavyzdžiui: a. Rangos sutartyje VVTAT komisija užginčijo sutarties punktą nustatantį, kad „<...> Užsakovas įsipareigoja kasdien arba pagal poreikį laistyti įrengtą veją, kad grunto sluoksnis būtų iki 20 cm drėgnas. Jei Užsakovas nevykdo šio įsipareigojimo, Rangovas neprisiima atsakomybės dėl vejų sudygimo“. Šiuo punktu rangovas suteikia sau teisę visais atvejais, jei vartotojas nelaisto vejų, neatsakyti už vejų nesudygimą, tačiau įrengta veja gali nesudygti ne tik dėl jos nelaistymo, t. y. dėl vartotojo kaltės, tačiau ir dėl nuo rangovo priklausančių priežasčių, pvz., netinkamai atliktų darbų, netinkamos kokybės medžiagų, ir pan. Atsižvelgiant į tai, tik įrodęs, kad veja nesudygo

¹²⁷ VVTAT komisijos 2010-02-18 nutarimas Nr. 10-70 "Dėl AB DnB NORD banko Obligacijų pasirašymo sutarties".

¹²⁸ Lietuvos Respublikos asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymas // Valstybės žinios. 1996, Nr. 63-1479.

¹²⁹ VVTAT komisijos 2010-02-18 nutarimas Nr. 10-70 "Dėl AB DnB NORD banko Obligacijų pasirašymo sutarties".

¹³⁰ VVTAT komisijos 2010-02-18 nutarimas Nr. 10-71 "Dėl AB DnB NORD banko Skolinimo obligacijų apmokėjimui sutarties Nr. 2411-2007-324".

¹³¹ Lietuvos Respublikos mokėjimų įstatymas // Valstybės žinios. 1999, Nr. 97-2775.

¹³² VVTAT komisijos 2010-02-18 nutarimas Nr. 10-71 "Dėl AB DnB NORD banko Skolinimo obligacijų apmokėjimui sutarties Nr. 2411-2007-324".

būtent dėl to, kad vartotojas jos nelaistė taip, kaip buvo sutartimi įsipareigojęs, rangovas turėtų teisę neatsakyti už vejos nesudymą.¹³³

b. VVTAT komisija nustatė, kad UAB „Bitė GSM“ teisiškai nepagrįstai numatė absoliutų įmonės atsakomybės už vartotojo patirtus netiesioginius nuostolius (dėl įmonės kaltės) apribojimą šiame sutarties punkte UAB „Bitė GSM“ „<...> *neatsako už netiesioginius nuostolius, atsiradusius dėl „Bitės GSM“ tinklo sutrikimų (neįvykę sandoriai su trečiaja šalimi, gamybos nuostoliai, negautas pelnas ir t.t.)*“.¹³⁴ Nors LR CK 6.251 str. 1 d. numatyta, kad „Padaryti nuostoliai turi būti atlyginti visiškai, išskyrus atvejus, kai įstatymai ar sutartis nustato ribotą atsakomybę“,¹³⁵ tačiau UAB „Bitė GSM“ sutartis yra parengta pagal standartines sąlygas, kurias bendram nevienkartiniam naudojimui iš anksto parengia viena šalis nederindama jų su kita šalimi, todėl sutartyje negali būti nuostatų, automatiškai numatančių, kad vartotojui netiesioginiai nuostoliai nebus atlyginami.¹³⁶

c. Norėtume atkreipti dėmesį, kad toliau išdėstyta sutarties punkto formuluotė labai dažnai pasitaiko vartojimo sutartyse ir formuoja klaidingą vartotojų nuomonę, kad negalima įsigyto netinkamos kokybės daikto grąžinti pardavėjui vien tik dėl to, kad sutartyje pardavėjas nenustatė tokios pirkėjo teisės - kas yra laikytina nesąžininga sąlyga pagal LR CK 6.188 str. 2 d. 2 p.

Taigi, prekių pristatymo ir apmokėjimo sąlygų punkto nuostata „*Tuo atveju, kai nustatomi prekių trūkumai, atsiradę ne dėl Pirkėjo kaltės, Pardavėjas Pirkėjo pasirinkimu neatlygintinai pašalina nustatytus trūkumus arba pakeičia netinkamos kokybės prekę tinkamos kokybės preke*“ prieštarauja¹³⁷ LR CK 6.363 str., kuriame numatyta, kad pirkėjas, kuriam buvo parduotas netinkamos kokybės daiktas, turintis pardavėjo neaptartų trūkumų, savo pasirinkimu turi teisę reikalauti iš pardavėjo: 1) pakeisti netinkamos kokybės daiktą tinkamos kokybės daiktu, 2) atitinkamai sumažinti prekės kainą, 3) per protingą terminą neatlygintinai pašalinti daikto trūkumus, 4) atlyginti daikto trūkumų pašalinimo išlaidas, jeigu pardavėjui per protingą terminą jų nepašalinus trūkumus pašalino pirkėjas pats ar trečiųjų asmenų padedamas arba vartotojas gali vienašališkai nutraukti sutartį ir pareikalauti grąžinti sumokėtą kainą.¹³⁸ Pažymėtina, kad vieną iš aukščiau paminėtų alternatyvių reikalavimų, vartotojas pardavėjui gali pateikti atsižvelgdamas į savo asmeninius poreikius ir interesus. Tuo tarpu prekių pristatymo ir

¹³³ VVTAT komisijos 2010-08-12 nutarimas Nr. 10-530 "Dėl IĮ "Sodo bitės" apželdinimo darbų rangos sutarties Nr. 090824-1".

¹³⁴ VVTAT komisijos 2010-03-13 nutarimas Nr. 10-179 "Dėl UAB „Bitė GSM“ telefono ryšio paslaugų teikimo sutarties Nr. 029787".

¹³⁵ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 74-2262.

¹³⁶ VVTAT komisijos 2010-03-13 nutarimas Nr. 10-179 "Dėl UAB „Bitė GSM“ telefono ryšio paslaugų teikimo sutarties Nr. 029787".

¹³⁷ VVTAT komisijos 2009-01-07 nutarimas Nr. 10-5 "Dėl UAB „LUX PRO“ pirkimo-pardavimo sutarties ir prekių pristatymo ir apmokėjimo sąlygų".

¹³⁸ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 74-2262.

apmokėjimo sąlygų analizuojamas punktas įtvirtina vartotojo, įsigijusio netinkamos kokybės prekę, teisę reikalauti iš pardavėjo pašalinti prekių trūkumus arba pakeisti netinkamos kokybės prekę tinkamos kokybės preke, tačiau nenumato kitų LR CK 6.363 str. išdėstytų alternatyvių reikalavimų.¹³⁹

• **Nuostatos, apribojančios vartotojo teisę nutraukti sutartį.** Neretai vartojimo sutartyse pardavėjai ir prekių ar paslaugų teikėjai įtraukia nuostatas, kuriomis apriboja vartotojų teisę nutraukti sutartį. Pavyzdžiui: a. VVTAT komisija nustatė, kad pirkimo – pardavimo sutarties punktas „*Pirkėjas įsipareigoja Pardavėjui sumokėti 200 Lt amortizacijos mokesį už prekės naudojimą, pirkimo – pardavimo sutarties nutraukimo atveju*“¹⁴⁰ prieštarauja LR CK 6.357 str. 6 d., kuriame nustatyta, kad pirkėjo teisės nutraukti sutartį negalima suvaržyti jokiais papildomais įsipareigojimais ar įmokomis arba bet koku kitu būdu apriboti ar panaikinti.¹⁴¹ Tokiu būdu šis punktas suvaržė vartotojo teisę nutraukti pirkimo – pardavimo sutartį.¹⁴²

b. AB TEO LT viešojo fiksuoto telefono ryšio paslaugų sutartyje numatyta, kad „<...>. *Atsisakęs interneto prieigos paslaugų mokėjimo plano „Optimus plus internetas“ nepasibaigus nustatytam minimaliam naudojimosi paslauga laikotarpiui, sutartyje nustatyta tvarka turi sumokėti nuolaidas, suteiktas pagal Akcijos sąlygas. <...>.*“ VVTAT konstatavo, kad tokiu būdu ši nuostata apriboja vartotojo teisę AB TEO LT nevykdant ar netinkamai vykdant sutartinius įsipareigojimus pagal sutartį, atsisakyti interneto prieigos paslaugų mokėjimo plano „Optimus plus internetas“ nepatiriant nepagrįstų išlaidų.¹⁴³

c. Skaitmeninės IP televizijos sutarties punktas numato, jog „*Abonentas turi teisę vienašališkai nutraukti šią sutartį arba atsisakyti bet kurios šios sutarties pagrindu užsakytos paslaugos, apie tai raštu pranešęs Vykdytojui ne vėliau kaip prieš 10 (dešimt) dienų, jeigu Abonentas daugiau kaip 30 (trisdešimt) dienų iš eilės dėl Vykdytojo kaltės negali naudotis atitinkama paslauga.*“ Tai veda prie išvados, kad vartotojas neturėtų teisės nutraukti sutarties, jei dėl bendrovės kaltės negalėtų naudotis paslaugomis 30 dienų iš eilės ar mažiau, pavyzdžiui, 25 dienas iš eilės. Ši punkto nuostata apriboja vartotojo teisę atsisakyti teikiamų paslaugų ir vienašališkai nutraukti atlygintinų paslaugų teikimo sutartį net esant bendrovės kaltei.¹⁴⁴

¹³⁹ VVTAT komisijos 2009-01-07 nutarimas Nr. 10-5 "Dėl UAB „LUX PRO“ pirkimo-pardavimo sutarties ir prekių pristatymo ir apmokėjimo sąlygų".

¹⁴⁰ VVTAT komisijos 2009-01-07 nutarimas Nr. 10-5 "Dėl UAB „LUX PRO“ pirkimo-pardavimo sutarties ir prekių pristatymo ir apmokėjimo sąlygų".

¹⁴¹ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 74-2262.

¹⁴² VVTAT komisijos 2009-01-07 nutarimas Nr. 10-5 "Dėl UAB „LUX PRO“ pirkimo-pardavimo sutarties ir prekių pristatymo ir apmokėjimo sąlygų".

¹⁴³ VVTAT komisijos 2009-06-19 nutarimas Nr. 10-248 "Dėl TEO, AB interneto paslaugos užsakymo Nr. 262336672".

¹⁴⁴ VVTAT komisijos 2009-06-11 nutarimas Nr. 10-225 "Dėl UAB "Penkių kontinentų komunikacijos centras" skaitmeninę IP televizijos paslaugų teikimo sutarties Nr. KC/TV/32239".

2. Nustato neproporcingai didelę vartotojo civilinę atsakomybę už sutarties neįvykdymą ar netinkamą įvykdymą (LR CK 6.188 str. 2 d. 5 p.).

2009 m. VVTAT komisija užginčijo 59, o 2010 m. - 9 vartojimo sutartis, kuriose buvo įtvirtintos nuostatos atitinkančios LR CK 6.188 str. 2 d. 5 punkto nesąžiningos sąlygos nustatymo kriterijų.

Išanalizavę VVTAT komisijos nutarimus nustatėme, kad pardavėjai ir prekių ar paslaugų teikėjai nustato neproporcingai didelę vartotojo civilinę atsakomybę už sutarties neįvykdymą ar netinkamą įvykdymą šiais būdais:

- sutartimi vartotojui, nevykdančiam arba netinkamai vykdančiam savo sutartinius įsipareigojimus, nustatoma atsakomybė netesybų forma, tačiau verslininkui sutartyje nėra numatytos analogiškos atsakomybės arba numatyta mažesnė atsakomybė nei vartotojui;

- vartotojui už sutarties neįvykdymą ar netinkamą įvykdymą nustatomos neproporcingai didelės baudos ir/ar delspinigiai, o tai verslininkui sudaro sąlygas nepagrįstai praturtėti kitos šalies sąskaita ir piktnaudžiauti savo teisėmis.

VVTAT savo praktikoje pažymi, kad iš sutarties sąlygų turi būti aišku koku teisiniu pagrindu vadovaujantis įmonė turi teisę reikalauti iš vartotojo atitinkamo dydžio baudos, vartotojui uždelsus sumokėti tam tikrą kalendorinių dienų skaičių, ir kodėl būtent tokio dydžio bauda gali padengti įmonės dėl vartotojo įsipareigojimų netinkamo vykdymo patirtas išlaidas, kurių įmonė neprivalėtų įrodyti ir pagrįsti.

Siekdami kuo aiškiau atskleisti LR CK 6.188 str. 2 d. 5 p. nesąžiningos sąlygos turinį, VVTAT 2009-2010 metų nutarimuose užginčytas vartojimo sutarčių nuostatas, kurios nustato neproporcingai didelę vartotojo civilinę atsakomybę už sutarties neįvykdymą ar netinkamą įvykdymą, suskirstėme į šias atskiras grupes:

• **Nuostatos, įpareigojančios vartotoją mokėti nepagrįstai didelius delspinigius ir/ar baudas už sutarties neįvykdymą ar netinkamą įvykdymą.** Nuostatos, kurios įpareigoja vartotoją mokėti nepagrįstai didelius delspinigius ir/ar baudas, išskyrėme į atskirą grupę norėdami atkreipti dėmesį, kad VVTAT komisija užginčijo nemažai vartojimo sutarčių nuostatų, kuriose:

a) vartotojams numatyti neproporcingai dideli delspinigių ir/ar baudų mokėjimai už sutartinių įsipareigojimų nevykdymą ar netinkamą vykdymą;

b) verslininkui sutartyje numatytas delspinigių ir/ar baudos dydis už sutartinių įsipareigojimų netinkamą vykdymą ar nevykdymą yra mažesnis nei vartotojams taikytinas delspinigių ir/ar baudų dydis;

c) verslininkui sutartimi apskritai nenumatytas delspinigių ir/ar baudų mokėjimas už sutartinių įsipareigojimų netinkamą vykdymą ar nevykdymą, nors vartotojams tokia pareiga

numatyta. Pavyzdžiui, nekilnojamojo turto pirkimo – pardavimo sutarties punkte numatyta, kad „Pirkėjas, uždelsęs atsiskaityti su Pardavėju Bendrosios Dalies 5.11-5.12 punktuose numatytais terminais, įsipareigoja mokėti Pardavėjui 0,05 % (penkių šimtųjų procento) dydžio delspinigius nuo laiku nesumokėtos sumos už kiekvieną uždelstą atsiskaityti dieną“, tačiau nei šiame, nei kituose sutarties punktuose nėra numatyta pardavėjo pareiga mokėti delspinigius už sutartinių įsipareigojimų netinkamą vykdymą ar nevykdymą. Taip pat VVTAT komisija atkreipia dėmesį, kad sutartyje vartotojui numatyti 0,05 procentų dydžio delspinigiai už kiekvieną uždelstą atsiskaityti dieną yra per didelės netesybos. Delspinigiai yra vienas iš prievolės įvykdymo užtikrinimo būdų, jų taikymas skatina skolininką laiku įvykdyti prievolę. Teismų praktiką formuojančiose Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartyse yra ne kartą konstatuota, kad komercinėje praktikoje įprasti delspinigiai yra 0,02 procento už kiekvieną praleidimo dieną.¹⁴⁵

• **Nuostatos, kuriose vartotojui už sutarties neįvykdymą ar netinkamą įvykdymą atimama teisė atsiimti sumokėtą avansą.** Pavyzdžiui, sutarties punkte nustatyta, kad užsakovas pagal sutartį įsipareigoja: „Vienašališkai nutraukęs sutartį sumokėti netesybas – 30 proc. dydžio baudą nuo sutarties kainos (1.5 p.). Avansas šiuo atveju negrąžinamas“. VVTAT komisija pažymi, kad avansas – iš anksto duodama būsimųjų įmokų dalis, t.y. atsiskaitymuose tarp sutarties šalių avansas atlieka mokėjimo funkciją. Tačiau avansas, skirtingai nei rankpinigiai, neatlieka užtikrinamosios funkcijos, o sumokėjusi avansą šalis turi teisę reikalauti jį grąžinti visais sutartinių įsipareigojimų neįvykdymo atvejais. Tokiu būdu, vartotojas turi teisę atgauti pagal sutartį sumokėtą avansą.¹⁴⁶

• **Nuostatos, kurios nustato neproporcingai didelę vartotojo civilinę atsakomybę už paslaugų teikimo sutarties nutraukimą.** Pardavėjai ir prekių ar paslaugų teikėjai pasinaudodami savo kaip stipresniosios sutarties šalies padėtimi apriboja vartotojo teisę į sutarties nutraukimą nustatydami vartotojui neproporcingai didelę civilinę atsakomybę. Vartotojams nutraukiant paslaugų teikimo sutartį neproporcingai didelė civilinė atsakomybė atsiranda, kai paslaugų teikėjas įpareigoja vartotoją atlyginti negautas pajamas, pvz., „Jei nepasibaigus nurodytam minimaliam naudojimosi OMNITEL ryšio paslaugomis terminui abonentas bus išjungtas, sumokėti netesybas, kurių dydis skaičiuojamas po 69 Lt už kiekvieną mėnesį nuo abonto išjungimo dienos iki minimalaus naudojimosi ryšio paslaugomis termino pabaigos.“ Teisėtai paslaugų teikėjas gali reikalauti tik tiesioginių nuostolių atlyginimo –

¹⁴⁵ VVTAT komisijos 2010-01-19 nutarimas Nr. 10-19 "Dėl UAB „Hausuva“ ir UAB „Urban housing“ preliminariosios nekilnojamojo turto pirkimo - pardavimo sutarties".

¹⁴⁶ VVTAT komisijos 2009-10-30 nutarimas Nr. 10-465 "Dėl UAB "Gedmira" sutarties Nr. G09-275".

vartotojas privalėtų sumokėti už tas paslaugas, kurios yra faktiškai suteiktos, bei atlyginti protingas išlaidas, kurias turėjo paslaugų teikėjas, norėdamas įvykdyti sutartį.¹⁴⁷

3. Įpareigoja vartotoją vykdyti sutarties sąlygas, su kuriomis jis neturėjo realios galimybės susipažinti iki sutarties sudarymo, be teisės jų atsisakyti (LR CK 6.188 str. 2 d. 9 p.).

Analizuodami 2009 - 2010 metų VVTAT komisijos nutarimus nustatėme, kad 2009 m. VVTAT komisija užginčijo 28, o 2010 m. 6 vartojimo sutartis, kuriose buvo įtvirtintos nuostatos atitinkančios LR CK 6.188 str. 2 d. 9 punktą.

Taigi, išanalizavę VVTAT komisijos nutarimus nustatėme, kad pardavėjai ir prekių ar paslaugų teikėjai įpareigoja vartotoją vykdyti sutarties sąlygas, su kuriomis jis neturėjo realios galimybės susipažinti iki sutarties sudarymo, be teisės jų atsisakyti šiais būdais:

- vartojimo sutarčių nuostatose nustatoma, kad tam tikri sutartyje neaptarti klausimai yra reglamentuojami kitose tvarkose ar normatyviniuose dokumentuose, tačiau sutartyje nėra nurodyta kur ir kaip vartotojas galėjo ar galėtų su šiais dokumentais susipažinti;

- vartojimo sutartyje nenurodomi arba nepakankamai išsamiai nurodomi prievolės įvykdymo terminai, prievolės įvykdymo būdai, įkainiai bei jų dydžiai ir pan.

Siekdami apibendrinti nesąžiningas vartojimo sutarčių nuostatas, kurios atitiko LR CK 6.188 str. 2 d. 9 p. nesąžiningos sąlygos kriterijų, suskirstėme jas į šias grupes:

• **Nuostatos, nukreipiančios į atitinkamas taisykles ar kitus normatyvinius dokumentus.** Jeigu sutartyje numatytas įpareigojamas laikytis tam tikrų nuostatų, vidaus tvarkos taisyklių ir pan., tokiu atveju sutartyje privaloma nurodyti kur ir kaip vartotojas galėtų susipažinti su šiais dokumentais. Pavyzdžiui, AB DnB NORD banko Obligacijų pasirašymo sutarties punkte nustatyta, kad „<...> Šioje Sutartyje neaptarti su Obligacijomis susiję klausimai reglamentuojami Programos prospekte. Investuotojas patvirtina, kad yra susipažinęs su Programos prospektu“, tačiau nei šiame, nei kituose sutarties punktuose nėra nurodyta kur ir kaip vartotojas galėjo ar galėtų su šiuo programos aprašu susipažinti, t. y. neaišku, ar šis aprašas duodamas vartotojui kartu su sutartimi, ar jis skelbiamas banko internetiniame puslapyje, ir pan. Atsižvelgiant į tai, minėto sutarties punkto nuostatomis vartotojas įpareigojamas vykdyti sutarties sąlygas, su kuriomis jis neturėjo realios galimybės susipažinti iki sutarties sudarymo, be teisės jų atsisakyti.¹⁴⁸

• **Kitos vartojimo sutarčių nuostatos nesuteikiančios vartotojui reikiamos bei pakankamos informacijos, kad pastarasis galėtų suvokti sutarties atitinkamas nuostatas**

¹⁴⁷ VVTAT komisijos 2009-01-21 nutarimas Nr. 10-30 "Dėl UAB "Omnitel" prašymo prijungti abonentą (-us) sąlygų".

¹⁴⁸ VVTAT komisijos 2010-02-18 nutarimas Nr. 10-70 "Dėl AB DnB NORD banko Obligacijų pasirašymo sutarties".

esmę. Pardavėjai ir prekių ar paslaugų teikėjai piktybiškai, dėl savo neapdairumo, patirties trūkumo formuluojant vartojimo sutarčių nuostatas ar kitų priedasčių, pakankamai dažnai neišsamiai išdėsto atitinkamas sutarties sąlygas, jų nedetalizuoja, o tai klaidina vartotojus ir sudaro galimybę verslininkui ateityje pasinaudoti vartotoju. Pavyzdžiui: a. Studijų sutarties punktas „*Mokestis už mokslą negražinamas, jei studentas direktorės įsakymu pašalinamas iš Kolegijos*“ nėra išsamus, nes jame nėra nurodyta už kokių sutartinių įsipareigojimų nevykdymą ar netinkamą vykdymą studentas gali būti pašalintas iš mokymo įstaigos. Atsižvelgiant į tai, kad pašalintam studentui kyla neigiamos pasekmės, t.y. jam negražinamas mokestis už mokslą, sutartyje turi būti aiškiai ir suprantamai vartotojui apibrėžta, kokiais atvejais studentas šalinamas iš mokymo įstaigos ir jam negražinamas mokestis už studijas.¹⁴⁹

b. Vartotojas sudarydamas vartojimo sutartį turėtų atkreipti dėmesį į tokio pobūdžio sutarties sąlygos formuluotę: „*Kreditoriui pareiškus apie Sutarties nutraukimą ir pareikalavus grąžinti Kreditą, Kredito gavėjas privalo <...> sumokėti negrąžintą Kreditą, palūkanas, delspinigius bei kitus apskaičiuotus mokesčius*“. Perskaičius tokią nuostatą kyla klausimas, kokius kitus kreditoriaus apskaičiuotus mokesčius gali tekti mokėti vartotojui bei kur minėti mokesčiai yra numatyti. Pažymėtina, kad nei šiame, nei kituose sutarties punktuose nėra detalizuota kokius dar mokesčius gali tekti mokėti vartotojui. Todėl tokio pobūdžio sutarties nuostatos įpareigoja vartotoją vykdyti sutarties sąlygas su kuriomis neturėjo realios galimybės susipažinti iki sutarties sudarymo, be teisės jų atsisakyti.¹⁵⁰

Verslininkams, kurie rengia sutarčių sąlygas, bei vartotojams patartume atkreipti dėmesį ar sutartyje tiksliai nurodyti prievolės įvykdymo terminai, ar išsamiai išaiškinti visi galimi prievolės įvykdymo būdai, ar nurodyti visi sutartyje minimi įkainiai bei paaiškinta, kur ir kaip vartotojas gali su jais susipažinti.

4. Suteikia teisę pardavėjui ar paslaugų teikėjui vienašališkai be sutartyje numatyto ar pakankamo pagrindo keisti sutarties sąlygas (LR CK 6.188 str. 2 d. 10 p.).

2009 m. VVTAT komisija užginčijo 15, o 2010 m. 4 vartojimo sutartis, kuriose buvo įtvirtintos nuostatos atitinkančios LR CK 6.188 str. 2 d. 10 punkto nesąžiningą sąlygą.

Vartojimo sutarties nuostata gali būti pripažinta kaip LR CK 6.188 str. 2 d. 10 p. nesąžininga sąlyga, jeigu sutarties sąlygos keičiamos:

- vienašališkai (verslininko iniciatyva);
- sutartyje nenurodant pagrindo keisti sutarties sąlygas;
- sutartyje numatant nepakankamą pagrindą keisti sutarties sąlygas.

¹⁴⁹ VVTAT komisijos 2009-08-19 nutarimas Nr. 10-343 "Dėl Šiaulių krašto vadybos, teisės ir kalbų kolegijos pagrindinių neakivaizdinių studijų sutarties".

¹⁵⁰ VVTAT komisijos 2009-01-28 nutarimas Nr. 10-37 "Dėl UAB "Ūkio banko lizingas" vartojimo kredito sutarties".

Vadovaudamiesi aukščiau išvardintais kriterijais, vartojimo sutarčių nuostatas, kurias VVTAT komisija užginčijo kaip nesąžiningas sąlygas atitinkančias LR CK 6.188 str. 2 d. 10 p. nesąžiningos sąlygos kriterijų, suskirstėme į šias grupes:

- **Nuostatos, kuriose nėra numatyto pagrindo, kuriuo remiantis verslininkas vienašališkai keičia sutarties sąlygas.** Peržiūrėjus visas 2009 - 2010 metų VVTAT komisijos užginčytas vartojimo sutarčių nuostatas, pastebima tendencija, kad dažniausiai pardavėjai ir prekių ar paslaugų teikėjai apskritai nenurodo pagrindo, kuriam esant galėtų vienašališkai keisti sutarties sąlygas. Pavyzdžiui, UAB „Tele2“ telefono ryšio paslaugų teikimo sutarties punktas numato, kad Tele2 turi teisę: „Nustatyti Klientui teikiamų Paslaugų kredito limitą bei keisti jo dydį, apie pakeitimus išpėjant Klientą SMS žinute ar kitu būdu.“ Šis sutarties punktas suteikia teisę UAB „Tele2“ vienašališkai, po sutarties sudarymo keisti esminę sutarties sąlygą dėl nustatyto kredito limitu, kuri galbūt lėmė vartotojo apsisprendimą sudaryti sutartį būtent su UAB „Tele2“ ir turi vartotojui esminę reikšmę naudojantis šios bendrovės teikiamomis paslaugomis. Atkreiptinas dėmesys, kad šiame punkte, nei kitur sutartyje nėra numatyti ir apibrėžti sutarties sąlygų keitimo pagrindai, kas suteikia teisę UAB „Tele2“ piktnaudžiauti ir bet kada savo nuožiūra nuspręsti, koks bus kredito limitas bei jo dydis.¹⁵¹

- **Nuostatos, kuriose numatytas, tačiau nesukonkretintas pagrindas, kuriuo vadovaujantis verslininkas vienašališkai keičia sutarties sąlygas.** Pavyzdžiui, remonto firmos „Runėja“ sutarties nuostatoje, kurią VVTAT komisija pripažino kaip nesąžininga sąlyga pagal LR CK 6.188 str. 2 d. 10 p., numatyta, kad „Valdytojas ir Naudotojas turi teisę, iškilus naujoms aplinkybėms patikslinti arba nutraukti šią sutartį išpėję vienas kitą prieš mėnesį“. Šiame punkte nėra konkretizuota, kokių aplinkybių pasikeitimo atveju įmonė pasilieka sau teisę keisti sutartį, ar esant force majeure (nenugalimos jėgos) aplinkybėms ar bet kokių aplinkybių, net ir ne esminių, atveju.¹⁵²

- **Nuostatos, kuriose numatytas pagrindas nėra pakankamas, kad suteiktų teisę pardavėjui ar paslaugų teikėjui vienašališkai keisti sutarties sąlygas.** Pavyzdžiui, būsto kreditavimo sutarties punkte nurodyta, kad „Bankas turi teisę keisti mokesčius ir rinkliavas, nurodytus Banko paslaugų įkainiuose, jei taip nusprendžia Banko Valdymo Komitetas, <...>“, tačiau VVTAT komisija konstatavo, kad Banko Valdymo Komiteto sprendimas nėra laikytinas kaip pakankamas pagrindas vienašališkai keisti sutarties sąlygas.¹⁵³

¹⁵¹ VVTAT komisijos 2010-03-02 nutarimas Nr. 10-115 "Dėl UAB "Tele2" telefono ryšio paslaugų teikimo sutarties Nr. 1.10a606932072581".

¹⁵² VVTAT komisijos 2009-06-15 nutarimas Nr. 10-228 "Dėl A. Runo statybos ir remonto firmos "Runėja" 2006-01-03".

¹⁵³ VVTAT komisijos 2009-04-16 nutarimas Nr. 10-153 "Dėl Nordea Bank Finland Plc Lietuvos skyriaus 2007-01-17 būsto kreditavimo sutarties Nr. BK07/01/106B".

Norėtume atkreipti dėmesį, kad pardavėjai ir prekių ar paslaugų teikėjai sutartimi negali įpareigoti vartotojo nuolat sekti informaciją apie esminių vartotojui sutarties sąlygų pasikeitimus įmonės internetiniame tinklalapyje, elektroniniame pašte ar kt. elektroninėse ryšio priemonėse, nes apie esminius vartotojui pakeitimus būtina jį informuoti asmeniškai. Taip pat pažymėtina, kad abonentui nutraukiant sutartį anksčiau laiko dėl to, kad paslaugų teikėjas pakeičia sutarties sąlygas, padidina sutartyje nurodytų paslaugų kainas arba iš esmės pažeidžia sutartį, paslaugų teikėjas neturi teisės taikyti abonentui netesybų dėl priešlaikinio sutarties nutraukimo. Tokia vartotojo teisė turi būti numatyta pačioje sutartyje.

5. Panaikina arba suvaržo vartotojo teisę pareikšti ieškinį ar pasinaudoti kitais pažeistų teisių gynimo būdais (reikalauja perduoti spresti ginčus tik arbitražui, apriboja įrodymų panaudojimą, perkelia įrodinėjimo pareigą vartotojui ir pan.) (LR CK 6.188 str. 2 d. 18 p.).

Vadovaudamasi LR CK 6.188 str. 2 d. 18 p. VVTAT komisija užginčijo 20 vartojimo sutarčių: 2009 m. - 19 vartojimo sutarčių, o 2010 m. – 1 vartojimo sutartį.

Išanalizavę VVTAT komisijos nutarimus nustatėme, kad pardavėjai ir prekių ar paslaugų teikėjai panaikina arba suvaržo vartotojo teisę pareikšti ieškinį ar pasinaudoti kitais pažeistų teisių gynimo būdais (reikalauja perduoti spresti ginčus tik arbitražui, apriboja įrodymų panaudojimą, perkelia įrodinėjimo pareigą vartotojui ir pan.) šiais būdais:

- suvaržo vartotojo teisę pareikšti ieškinį nustatydami, kad vartotojas gali pareikšti ieškinį tik pagal pardavėjo ir prekių ar paslaugų teikėjo gyvenamąją vietą;
- vartojimo sutartyse, parengtose pagal standartines sąlygas, nustato sąlygą, keičiančią teritorinį bylos teisingumą;
- suvaržo vartotojo teisę atsisakyti sutarties per sutartyje nustatytą terminą, numatant vartotojui pareigą dėl sutarties nutraukimo kreiptis tik į sutartyje nurodytą konkretų asmenį.

Taigi, visas VVTAT užginčytas vartojimo sutarčių nuostatas, kurios panaikina arba suvaržo vartotojo teisę pareikšti ieškinį ar pasinaudoti kitais pažeistų teisių gynimo būdais, suskirstėme į šias grupes:

- **Nuostatos, įpareigojančios vartotoją pareikšti ieškinį tik pagal pardavėjo ir prekių ar paslaugų teikėjo gyvenamąją vietą.** Pavyzdžiui, UAB „Pajūrio rezidencija“ preliminarioje sutartyje nustatyta, kad „<...> *Jeį Šalių nesutarimai negali būti išspręsti derybų keliu, juos sprendžia Lietuvos Respublikos teismai pagal Pardavėjo registruotos buveinės vietą, išskyrus išimtinio teisingumo atvejus, numatytus teisės aktuose*“.¹⁵⁴

¹⁵⁴ VVTAT komisijos 2010-03-03 nutarimas Nr. 10-129 „Dėl UAB „Pajūrio rezidencija“ preliminariosios sutarties“.

VVTAT komisija išvadose aiškindama, kodėl sutarčių nuostatos, įpareigojančios vartotoją pareikšti ieškinį tik pagal pardavėjo ir prekių ar paslaugų teikėjo gyvenamąją vietą, pažeidžia vartotojų teises, rėmėsi LR Civilinio proceso kodekso 29 str., 30 str. 11 d. ir 32 str. 1 d. normomis. Apibendrinami galime pasakyti, kad atsižvelgiant į tai, kad vartotojas yra silpnesnė sutarties šalis, jis turi teisę pareikšti ieškinį pagal savo gyvenamąją vietą, o jeigu ieškovas yra juridinis asmuo, jis ieškinį privalo pareikšti pagal bendrąją taisyklę, t.y. atsakovo gyvenamąją vietą.

• **Nuostatos, keičiančios teritorinį bylos teisingumą.** Kad tokia nuostata būtų pripažinta nesąžininga pagal LR CK 6.188 str. 2 d. 18 punktą, ji turi būti įtvirtinta vartojimo sutartyje parengtoje pagal standartines sąlygas, t.y. individualiai nesuderinus su kita šalimi.¹⁵⁵ Pavyzdžiui, jeigu sutarties, parengtos pagal standartines sąlygas, punktas nustatytų, kad ginčai bus sprendžiami tik Kauno miesto apylinkės arba tik Vilniaus miesto 1 apylinkės teisme, tai tokia nuostata atitiktų nesąžiningą sąlygą pagal LR CK 6.188 str. 2 d. 18 p.

Nors LR Civilinio proceso kodekso 32 str. 1 d. nustato, kad šalys gali rašytiniu tarpusavio susitarimu pakeisti teritorinį bylos teisingumą, tačiau jeigu sutarties sąlyga, keičianti teritorinį bylos teisingumą, įtvirtinama vartojimo sutartyje, parengtoje pagal standartines sąlygas, kurias bendram nevienkartiniam naudojimui iš anksto parengia viena šalis nederindama jų su kita šalimi ir kurios be derybų su kita šalimi taikomos sudaromose sutartyse, tokia sutarties sąlyga negali būti laikoma nustatyta bendru šalių susitarimu.¹⁵⁶

• **Nuostatos, suvaržančios vartotojo teisę atsisakyti sutarties per sutartyje numatytą terminą.** Tarp užginčytų vartojimo sutarčių nuostatų, kurios panaikina ar suvaržo vartotojo teisę pareikšti ieškinį, radome vieną vartojimo sutarties nuostatą, kuria suvaržoma vartotojo teisė atsisakyti sutarties per sutartyje numatytą terminą numatant vartotojui pareigą dėl sutarties nutraukimo kreiptis tik į sutartyje nurodytą konkretų asmenį. Vartotojo teisės nutraukti sutartį pažeidžiama paskolos sutarties punktu „<...>. *Paskolos gavėjas turi teisę atsisakyti Sutarties per 7 (septynias) kalendorines dienas nuo šios Sutarties pasirašymo dienos. Paskolos gavėjas privalo pateikti pareiškimą dėl Sutarties atsisakymo asmeniškai Paskolos davėjo vadovui. Tokiu atveju Sutartis laikoma nesudaryta ir Paskolos gavėjas privalo tą pačią dieną grąžinti Paskolą Paskolos davėjui.*“, kuriame nustatyta, kad paskolos gavėjas, norėdamas atsisakyti sutarties, privalo pateikti pareiškimą asmeniškai tik paskolos davėjo vadovui, suvaržo vartotojo teisę atsisakyti sutarties per sutartyje numatytą terminą. VVTAT komisija konstatavo, kad vartotojo teisės atsisakyti sutarties (nutraukti sutartį), negalima suvaržyti jokiais papildomais įsipareigojimais ar įmokomis arba bet koku kitu būdu apriboti ar panaikinti. Atsižvelgiant į tai

¹⁵⁵ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 74-2262. 6.188 str. 2 d. 18 p.

¹⁵⁶ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas // Valstybės žinios. 2002, Nr. 36-1340. 32 str. 1 d.

VVTAT pripažino, kad minėtas sutarties punktas atitinka LR CK 6.188 str. 2 d. 18 p. sutarčių nesąžiningų sąlygų nustatymo kriterijų, t.y. panaikina ar suvaržo vartotojo teisę pareikšti ieškinį ar pasinaudoti kitais pažeistų teisių gynimo būdais.¹⁵⁷

Atlikta VVTAT komisijos priimtų nutarimų dėl sutarčių nesąžiningų sąlygų taikymo analizė atskleidė, kad kai kurios nesąžiningos sąlygos, tik suformuluotos vis kitose vartojimo sutartyse, nuolat kartojasi. Šis dėsningumas veda prie klausimų, kodėl būtent šios nesąžiningos sąlygos yra taip plačiai naudojamos vartojimo sutartyse ir kokių prevencinių priemonių turėtų imtis, kad išvengtume tokių nesąžiningų sąlygų naudojimo.

Bublienė D. tvirtina, kad verslininkai naudoja nesąžiningas sąlygas dėl to, kad jie ne visada suvokia, jog tam tikra sąlyga gali būti nesąžininga vartotojo atžvilgiu.¹⁵⁸ Tačiau reikia įvertinti ir tai, kad dažnai vartojimo sutartyse pasitaikančios nesąžiningos sąlygos gali būti naudojamos verslininkui siekiant užsitikrinti geresnę padėtį vartotojų atžvilgiu, nesąžiningai praturtėti kitos šalies sąskaita ar užsitikrinti kuo mažesnę sutarties nutraukimo (vartotojo iniciatyva) tikimybę.

Prevenčines priemones, užkertančias kelią tokių nesąžiningų sąlygų naudojimui, aptarsime skyriuje „Pasiūlymai“.

¹⁵⁷ VVTAT komisijos 2009-08-28 nutarimas Nr. 10-359 "Dėl UAB "Euro Providus" paskolos grynaisiais pinigais sutarties".

¹⁵⁸ Bublienė D. Vartojimo sutarčių nesąžiningų sąlygų kontrolė. Monografija. P. 345.

IŠVADOS

Šiuo tyrimu keltas tikslas – analizuojant VVTAT komisijos 2009 ir 2010 metais priimtus nutarimus dėl sutarčių nesąžiningų sąlygų taikymo atskleisti šiuose nutarimuose ginčijamų nesąžiningų vartojimo sutarčių sąlygų turinį – pasiektas nustacius vartojimo sutartyse dažniausiai naudojamų nesąžiningų sąlygų sąrašą ir vadovaujantis VVTAT komisijos išaiškinimais, atlikus minėtų nesąžiningų sąlygų sisteminę analizę.

Darbo pradžioje kelta hipotezė, kad tam tikrų nesąžiningų sąlygų naudojimas vartojimo sutartyse yra tendencingas – pasitvirtino. Ši tendencija atsiskleidė atlikus VVTAT komisijos 2009 - 2010 metais priimtų nutarimų dėl atitinkamos LR CK 6.188 str. 2 d. 1-18 p. nesąžiningos sąlygos statistinę analizę (žr. schema Nr. 2) bei vadovaujantis VVTAT 2010 metų veiklos ataskaita, kurioje pateiktas vartojimo sutartims būdingiausių nesąžiningų sąlygų sąrašas.

1. Vartojimo sutarčių šalys, pačios nusistatančios tarpusavio teises ir pareigas, tarpusavio santykius privalo reglamentuoti nepažeisdamos sąžiningumo principo. Subjektų susitarimai prieštaraujantys minėtam principui negali būti ginami ir priverstinai įgyvendinami teismine tvarka, nes negalioja.

2. Sąžiningumo principo pritaikymo kriterijai, t.y. prieštaravimas geros valios (sąžiningumo) reikalavimams kriterijus ir ryškus neatitikimas tarp iš sutarties kylančių šalių teisių ir pareigų kriterijus, kiekvienoje byloje privalo būti vertinami iš naujo individualiai atsižvelgiant į visas bylos aplinkybes, ypač į vartojimo sutartį sudariusio pardavėjo ar paslaugų teikėjo tikrąją valią. Taigi, sąžiningumo turinys kiekvienu konkrečiu atveju priklauso nuo faktinių bylos aplinkybių.

3. Skaidrumo principo įgyvendinimas - pardavėjo ir prekių ar paslaugų teikėjo pareiga. Ši pareiga realizuojama kai pasiūlymai vartotojams formuojami aiškiai ir suprantamai, kai vartotojui suteikiama galimybė palyginti pasiūlymus dėl prekių ir paslaugų, o ypač kainas ir kitas jų pardavimo ir teikimo sąlygas, ir kai pasiūlymai rinkoje pateikiami taip, kad vartotojas nenukentėtų nuo prekių ar paslaugų klaidinančios reklamos ar paslėptų sutarties sąlygų.

4. Silpnosios šalies gynimo principas nelaikomas civilinių teisinių santykių dalyvių lygybės bei sutarties laisvės principų pažeidimu, nes vartojimo sutarčių šalys dėl jų skirtingo profesinio statuso, materialinės padėties arba kitų priežasčių gali būti absoliučiai nelygios, o silpnosios šalies gynimo principas mažiau patyrusią ir ekonomiškai silpnesnę šalį apsaugo nuo ekonomiškai stipresnės ir labiau patyrusios šalies. Vadovaujantis šiuo principu atkuriami jėgų arba, kitaip tariant, derybinės galios pusiausvyra, kuri prarandama, kai viena iš šalių yra stipresnė.

5. Nesąžiningos vartojimo sutarčių sąlygos apibrėžiamos kaip tokios sutarties sąlygos, kurios prieštarauja sąžiningumo kriterijams ir kurios šalių nebuvo individualiai aptartos, jeigu jos iš esmės pažeidžia šalių teisių ir pareigų pusiausvyrą bei vartotojo teises ir interesus.

6. Individualiai neaptartomis laikomos sąlygos, kurias parengti vartotojas negalėjo daryti įtakos, ypač jeigu tokios sąlygos nustatytos pardavėjo ar paslaugų teikėjo iš anksto parengtoje tipinėje sutartyje, vartotojui paliekant tik galimybę sudaryti tokią sutartį arba nesudaryti, t.y. sutartis sudaroma vartotojui prisijungiant prie sutarties.

7. Vartojimo sutarties sąlyga yra laikoma nesąžininga jeigu ji atitinka LR CK 6.188 str. 2 d. nesąžiningų sąlygų nustatymo kriterijus, t.y. sąlygos, kuriomis suteikiama teisė vienai šaliai kontroliuoti sutarties sąlygas ar jų vykdymą; sąlygos, nustatančios sutarties trukmę; sąlygos, užkertančios kelią šalims turėti lygias teises; sąlygos, kurios panaikina arba apriboja atsakomybę.

8. Lietuva Nesąžiningų sąlygų direktyvos nuostatas perkėlė į nacionalinę teisę gana komplikotu būdu – analogiškas nuostatas sureguliuavo net dviejuose teisės aktuose: LR Vartotojų teisių gynimo įstatyme ir LR CK. Dėl nelogiško ir nesuprantamo normų dubliavimo naujos redakcijos LR Vartotojų teisių gynimo įstatyme buvo atsisakyta LR CK normų dubliavimo ir numatytos tik LR CK neįtvirtintos materialinės vartotojų apsaugos normos.

9. Teisinėje literatūroje keliamas nacionalinio vartotojų teisių apsaugos kodekso klausimas. Argumentuojama, kad sukūrus nacionalinį vartotojų teisių apsaugos kodeksą sustiprėtų vartotojų teisės savarankiškumas ir jos apibrėžtumas Lietuvos teisės sistemoje. Be to, tai sudarytų galimybes atskirti vartotojų teisės bei civilinės teisės reguliavimo sritis ir sustiprintų verslo teisės veiksmingumą bei galėtų atlikti Europos Sąjungos vartotojų teisės įgyvendinimo šaltinio funkcijas.

10. Lietuvoje nesąžiningų sąlygų kontrolės mechanizmą įgyvendina VVTAT ir teismai. VVTAT vartojimo sutarčių nesąžiningų sąlygų kontrolę vykdo administraciniu – teisiniu būdu, t.y. VVTAT komisijai pripažinusi, kad tam tikros vartojimo sutarties sąlygos atitinka LR CK nustatytus sutarčių nesąžiningų sąlygų taikymo kriterijus ir pardavėjui ar paslaugos teikėjui nevykdant VVTAT komisijos siūlymo pakeisti, panaikinti arba nebetaikyti nesąžiningos sąlygos ar sąlygų sudarant sutartis su vartotojais, VVTAT kreipiasi į teismą su ieškiniu ar pareiškimu dėl nesąžiningos sąlygų pripažinimo negaliojančiomis ar pakeitimo.

11. VVTAT vartojimo sutarčių nesąžiningų sąlygų kontrolę vykdo šiomis priemonėmis: nagrinėja vartojimo sutartis nesąžiningų sąlygų taikymo požiūriu pagal vartotojų ar kitų asmenų prašymus; nagrinėja vartojimo sutartis nesąžiningų sąlygų taikymo požiūriu savo iniciatyva; bendradarbiauja su verslininkais, organizuoja susitikimus, siūlo konkrečias vartojimo sutarčių sąlygų formuluotes ir pan.; teikia išvadas bylose, kai teismas įtraukia VVTAT kaip

proceso dalyvę; gina vartotojų viešąjį interesą teismuose kreipdamasi su ieškiniu ar pareiškimu (skundu) dėl nesąžiningos sąlygos (sąlygų) pripažinimo negaliojančiomis ar pakeitimo; skelbia VVTAT komisijos priimtus nutarimus savo internetiniame puslapyje.

12. Nors VVTAT komisijos nutarimai dėl sutarčių nesąžiningų sąlygų taikymo yra viešinami tarnybos internetiniame puslapyje, tačiau to nepakanka siekiant, kad vartotojai ir verslininkai susipažintų su VVTAT formuojama praktika vartojimo sutarčių nesąžiningų sąlygų kontrolės srityje ir kad ateityje būtų išvengta atitinkamų nesąžiningų sąlygų naudojimo.

13. Atlikta VVTAT komisijos 2009 metų ir 2010 metų priimtų nutarimų dėl sutarčių nesąžiningų sąlygų taikymo analizė parodė, kad vartojimo sutartims būdingiausios tokios nesąžiningos sąlygos, kurios 1) nustato neproporcingai didelę vartotojo civilinę atsakomybę už sutarties neįvykdymą ar netinkamą įvykdymą, 2) įpareigoja vartotoją vykdyti sutarties sąlygas, su kuriomis jis neturėjo realios galimybės susipažinti iki sutarties sudarymo, be teisės jų atsisakyti, 3) panaikina arba apriboja vartotojo teises, susijusias su pardavėju, paslaugų teikėju ar kita šalimi tuo atveju, kai pardavėjas ar paslaugų teikėjas visiškai ar iš dalies neįvykdo ar netinkamai įvykdo bet kokius sutartyje numatytus įsipareigojimus, 4) panaikina arba suvaržo vartotojo teisę pareikšti ieškinį ar pasinaudoti kitais pažeistų teisių gynimo būdais (reikalauja perduoti spręsti ginčus tik arbitražui, apriboja įrodymų panaudojimą, perkelia įrodinėjimo pareigą vartotojui ir pan.), 5) suteikia teisę pardavėjui ar paslaugų teikėjui vienašališkai be sutartyje numatyto ar pakankamo pagrindo keisti sutarties sąlygas.

14. VVTAT 2010 metų veiklos ataskaitoje pateikė dažniausiai vartojimo sutartyse pasitaikančių nesąžiningų sąlygų sąrašą, tačiau neatskleidė šių nesąžiningų sąlygų turinio, t.y. nepateikė, kokios konkrečiai vartojimo sutarčių nuostatų formuluotės laikytinos nesąžiningomis pagal atitinkamą LR CK 6.188 str. 2 d. nesąžiningų sąlygų sąrašą.

PASIŪLYMAI

Atsižvelgdami į pateiktas išvadas ir vadovaudamiesi atlikta VVTAT komisijos 2009 metų ir 2010 metų priimtų nutarimų dėl sutarčių nesąžiningų sąlygų taikymo analize, **siūlome**:

1. VVTAT kiekvienais metais atlikti VVTAT komisijos priimtų nutarimų dėl sutarčių nesąžiningų sąlygų taikymo analizę. Šią analizę siūlome įtraukti į kasmetinę VVTAT veiklos ataskaitą.

1.1. Analizėje pateikti vartojimo sutarčių nuostatų, kurias VVTAT komisija užginčijo kaip nesąžiningas sąlygas, susistemintą apibendrinimą pagal LR CK 6.188 str. 2 dalies nesąžiningų sąlygų sąrašą. Toks sisteminimas verslininkams ir vartotojams suteiktų patogesnę galimybę palyginti savo sudarytas sutartis ir įvertinti atitinkamą praktiką.

2. Atsižvelgiant į VVTAT sudarytą dažniausiai vartojimo sutartyse pasitaikančių nesąžiningų sąlygų sąrašą, siūlome VVTAT ir kitoms vartotojų teises ginančioms institucijoms į vartotojų ir verslininkų švietimo programas įtraukti dažniausiai vartojimo sutartyse pasitaikančių nesąžiningų sąlygų aiškinimą: atskleisti jų turinį ir išaiškinti, kaip jas reikėtų suformuluoti, kad nuostatos atitiktų sąžiningumo kriterijus.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Lietuvos Respublikos teisės aktai

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės žinios, 1992, Nr. 33-1014.
2. Lietuvos Respublikos asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymas // Valstybės žinios, 1996, Nr. 63-1479.
3. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas // Valstybės žinios, 2002, Nr. 36-1340.
4. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262.
5. Lietuvos Respublikos mokėjimų įstatymas // Valstybės žinios, 1999, Nr. 97-2775.
6. Lietuvos Respublikos transporto priemonių valdytojų civilinės atsakomybės privalomojo draudimo įstatymas // Valstybės žinios, 2007, Nr. 46-1498.
7. Lietuvos Respublikos vartotojų teisių apsaugos įstatymas // Valstybės žinios, 2007, Nr. 12-448.

Europos Sąjungos teisės aktai

8. 1993 m. balandžio 5 d. Europos Bendrijų Tarybos direktyva 93/13/EEB dėl nesąžiningų sąlygų vartojimo sutartyse (OJ L 1993 95/29).

Specialioji literatūra

9. Ambrasienė D., Baranauskas E., Bublienė D. ir kt. Civilinė teisė. Prievolių teisė. Vadovėlis. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2004.
10. Balčikonis R. Sąžiningumo principas sutarčių teisėje // Jurisprudencija. Mokslo darbai 41(33) tomas. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2003.
11. Bublienė D. Silpnesnės šalies apsaugos principo įgyvendinimas kontroliuojant nesąžiningas vartojimo sutarčių sąlygas // Jurisprudencija. Mokslo darbai 9(99) tomas. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2007.
12. Bublienė D. Skaidrumo principas ir Nesąžiningų sąlygų direktyva // Mokslo darbai: teisė 58 tomas. Vilnius: VšĮ Vilniaus universiteto leidykla, 2006.
13. Bublienė D. Vartojimo sutarčių nesąžiningų sąlygų kontrolė. Monografija. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2009.
14. Čeponytė Z., Išarienė A., Jakevičius V. ir kt. Europos link. Vartotojo vadovas. Vilnius: Lietuvos vartotojų institutas, 2004.
15. Galginaitis J. ir Stankevičius R. Vartotojų teisių apsauga ir gynimas. Vilnius: Teisės institutas, 2007.

16. Katuoka S., Kiškis M., Pranevičius G., ir kt. Vartotojų teisių apsauga Lietuvoje ir Europos Sąjungoje. Kolektyvinė monografija. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2006.
17. Mikelėnas V. Lietuvos Respublikos CK komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. I dalis. Pirmasis leidimas. Vilnius: Justitia, 2003.
18. Mikelėnas V. Sutarčių teisė. Bendreji sutarčių teisės klausimai: lyginamoji studija. Vilnius: Justitia, 1996.
19. Mikelėnas V., Bartkus G., Mizaras V. ir kt. Lietuvos Respublikos CK komentaras. Antroji knyga. Asmenys. Vilnius: Justitia, 2002.
20. Mikelėnas V., Vileita A., Taminskas A. ir kt. Lietuvos Respublikos CK komentaras. Bendrosios nuostatos. I knyga. Vilnius: Justitia, 2001.
21. Norkūnas A. Sąžiningumo principo įgyvendinimas // Jurisprudencija. Mokslo darbai 42(34) tomas. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2003.
22. Petrauskas F. Alternatyvus vartotojų ginčų sprendimas: kitų šalių patirties pritaikymas naujojoje vartotojų teisių gynimo įstatymo redakcijoje // Jurisprudencija. Mokslo darbai 9 (99) tomas. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2007.
23. Ravluševičius P. Europos Sąjungos vartotojų teisių apsauga ir Lietuvos teisė // Jurisprudencija. Mokslo darbai 44(36) tomas. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2003.
24. Ravluševičius P. Vartotojų teisių apsaugos ypatumai Europos Sąjungos ir Lietuvos teisėje // Jurisprudencija. Mokslo darbai 9(99) tomas. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2007.
25. Summers R. Good Faith in General Contract Law and the Sales Provisions of the Uniform Commercial Code // Virginia Law Review (54), 1968.
26. Tenreiro M., Karsten J. Unfair Terms in Consumer Contracts: Uncertainties, Contradictions and Novelties of a Directive. In: Schulte-Nölke H., Schulze R. Europäische Rechtsangleichung und nationale Privatrechte, 1999.
27. Zaščirinskaitė R. Nesąžiningos sąlygos vartojimo sutartyse: teoriniai ir praktiniai aspektai // Teisės mokslo ir praktikos žurnalas Nr. 2 (50). Vilnius: Justitia, 2004.

Lietuvos teismų praktika

28. Vartotojų teisių apsauga vartojimo sutartiniuose santykiuose: teisinio reguliavimo ir teismų praktikos apžvalga // Teismų praktika Nr. 30. Vilnius, 2009.
29. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. rugpjūčio 11 d. nutartis kasacinėje byloje Nr. 3K-3-366/2008.

VVTAT praktika

30. VVTAT komisijos 2010-01-05 nutarimas Nr. 10-10 "Dėl UAB "Vilniaus būstas" 2009 m. birželio 15 d. susitarimo".
31. VVTAT komisijos 2010-02-18 nutarimas Nr. 10-70 "Dėl AB DnB NORD banko Obligacijų pasirašymo sutarties".
32. VVTAT komisijos 2010-02-18 nutarimas Nr. 10-71 "Dėl AB DnB NORD banko Skolinimo obligacijų apmokėjimui sutarties Nr. 2411-2007-324".
33. VVTAT komisijos 2010-08-12 nutarimas Nr. 10-530 "Dėl IĮ "Sodo bitės" apželdinimo darbų rangos sutarties Nr. 090824-1".
34. VVTAT komisijos 2010-03-13 nutarimas Nr. 10-179 "Dėl UAB „Bitė GSM“ telefono ryšio paslaugų teikimo sutarties Nr. 029787".
35. VVTAT komisijos 2009-01-07 nutarimas Nr. 10-5 "Dėl UAB „LUX PRO“ pirkimo-pardavimo sutarties ir prekių pristatymo ir apmokėjimo sąlygų".
36. VVTAT komisijos 2009-06-19 nutarimas Nr. 10-248 "Dėl TEO, AB interneto paslaugos užsakymo Nr. 262336672"
37. VVTAT komisijos 2009-06-11 nutarimas Nr. 10-225 "Dėl UAB "Penkių kontinentų komunikacijos centras" skaitmeninę IP televizijos paslaugų teikimo sutarties Nr. KC/TV/32239".
38. VVTAT komisijos 2009-08-19 nutarimas Nr. 10-343 "Dėl Šiaulių krašto vadybos, teisės ir kalbų kolegijos pagrindinių neakivaizdinių studijų sutarties".
39. VVTAT komisijos 2009-01-28 nutarimas Nr. 10-37 "Dėl UAB "Ūkio banko lizingas" vartojimo kredito sutarties".
40. VVTAT komisijos 2010-03-02 nutarimas Nr. 10-115 "Dėl UAB "Tele2" telefono ryšio paslaugų teikimo sutarties Nr. 1.10a606932072581".
41. VVTAT komisijos 2009-06-15 nutarimas Nr. 10-228 "Dėl A. Runo statybos ir remonto firmos "Runėja" 2006-01-03".
42. VVTAT komisijos 2009-04-16 nutarimas Nr. 10-153 "Dėl Nordea Bank Finland Plc Lietuvos skyriaus 2007-01-17 būsto kreditavimo sutarties Nr. BK07/01/106B".
43. VVTAT komisijos 2010-01-19 nutarimas Nr. 10-19 "Dėl UAB „Hausuva“ ir UAB „Urban housing“ preliminariosios nekilnojamojo turto pirkimo - pardavimo sutarties".
44. VVTAT komisijos 2009-10-30 nutarimas Nr. 10-465 "Dėl UAB "Gedmira" sutarties Nr. G09-275".
45. VVTAT komisijos 2009-01-21 nutarimas Nr. 10-30 "Dėl UAB "Omnitel" prašymo prijungti abonentą (-us) sąlygų".

46. VVTAT komisijos 2010-03-03 nutarimas Nr. 10-129 „Dėl UAB „Pajūrio rezidencija“ preliminariosios sutarties“.
47. VVTAT komisijos 2009-08-28 nutarimas Nr. 10-359 "Dėl UAB "Euro Providus" paskolos grynaisiais pinigais sutarties".

Internetinės svetainės

48. 2009 m. Valstybinės vartotojų teisių apsaugos tarnybos komisijos nutarimai dėl nesąžiningų sutarčių sąlygų taikymo.
<http://www.vvtat.lt/index.php?2915725603> Prisijungimo laikas: 2011-03-09.
49. 2010 m. Valstybinės vartotojų teisių apsaugos tarnybos komisijos nutarimai dėl nesąžiningų sutarčių sąlygų taikymo.
<http://www.vvtat.lt/index.php?2449449106> Prisijungimo laikas: 2011-03-09.
50. Report from the Commission on the implementation of Council Directive 93/13/EEC of 5 April 1993 on unfair terms in consumer contracts, 27 April 2000, p. 24.
http://ec.europa.eu/consumers/cons_int/safe_shop/unf_cont_terms/uct03_en.pdf
Prisijungimo laikas: 2011-03-11.
51. Valstybinė vartotojų teisių apsaugos tarnybos 2009 metų veiklos ataskaita. 2010 m. vasario 17 d. Nr. 2-1 , Vilnius P. 3, 16.
<http://www.vvtat.lt/index.php?2267040817> Prisijungimo laikas: 2011-02-13.
52. Valstybinė vartotojų teisių apsaugos tarnybos 2010 metų veiklos ataskaita. 2011 m. vasario 7 d. Nr. 3-47, Vilnius. P. 12-15.
<http://www.vvtat.lt/index.php?2267040817> Prisijungimo laikas: 2011-03-10.
53. Vartotojų prašymų dėl vartojimo sutarčių nesąžiningų sąlygų taikymo nagrinėjimas.
<http://www.vvtat.lt/index.php?4183908321> Prisijungimo laikas: 2011-02-14.

VALSTYBINĖS VARTOTOJŲ TEISIŲ APSAUGOS TARNYBOS PRAKTIKA KONTROLIUOJANT NESĄŽININGAS VARTOJIMO SUTARČIŲ SĄLYGAS

SANTRAUKA

Raktiniai žodžiai: vartotojas, verslininkas, vartojimo sutartis, standartinės sutarčių sąlygos, nesąžiningos vartojimo sutarčių sąlygos, vartojimo sutarčių nesąžiningų sąlygų kontrolės mechanizmas.

Pardavėjai ir prekių ar paslaugų teikėjai piktybiškai arba dėl patirties stokos į vartojimo sutartis dažnai įtraukia ir nesąžiningas sąlygas, kurios apriboja arba panaikina vartotojų teises bei pažeidžia jų interesus. Taigi, siekiant apsaugoti vartotoją nuo nesąžiningų sąlygų vartojimo sutartyse, Lietuvoje yra nustatytas nesąžiningų sąlygų kontrolės mechanizmas, kurį įgyvendina valstybės paskirti subjektai – teismai ir VVTAT.

Viena iš VVTAT vartojimo sutarčių nesąžiningų sąlygų kontrolės užtikrinimo priemonių yra VVTAT komisijos priimtų nutarimų dėl sutarčių nesąžiningų sąlygų taikymo skelbimas tarnybos internetiniame puslapyje. Tokiu būdu, siekiama vartotojus ir verslininkus supažindinti su VVTAT formuojama praktika vartojimo sutarčių nesąžiningų sąlygų kontrolės srityje. Tačiau toks informavimo būdas yra nenaudingas praktiškai, nes verslininkams ir vartotojams yra pakankamai nepatogu ir painu palyginti savo sudarytas sutartis ar įvertinti atitinkamą praktiką kai ji yra neapibendrinta.

Atsižvelgdami į minėtas priežastis, šiame darbe atlikome VVTAT komisijos 2009 - 2010 metų priimtų nutarimų dėl sutarčių nesąžiningų sąlygų taikymo analizę. Analizėje atskleistas nesąžiningų sąlygų, dažniausiai naudojamų vartojimo sutartyse, turinys, akcentuota, į ką vartotojai turėtų atkreipti dėmesį prieš sudarydami vartojimo sutartis bei pateikti VVTAT komisijos išaiškinimų pavyzdžiai, kuriais remiantis buvo užginčytos atitinkamos nesąžiningos vartojimo sutarčių sąlygos.

Siūlome VVTAT kasmet atlikti VVTAT komisijos priimtų nutarimų dėl nesąžiningų sutarčių sąlygų taikymo analizę ir ją įtraukti į kasmetinę VVTAT veiklos ataskaitą. Ši analizė, nesąžiningų sąlygų kontrolės srityje, atliktų prevencinį vaidmenį.

THE PRACTICE OF STATE CONSUMER RIGHTS PROTECTION AUTHORITY BY CONTROLLING UNFAIR TERMS IN CONSUMER CONTRACTS

SUMMARY

Keywords: consumer, businessman (seller, supplier), consumer contract, standard conditions, unfair terms in consumer contracts, control mechanism of unfair terms in consumer contracts.

Due to the abuse of power or lack of experience in consumer contracts, the seller or supplier often involves the unfair terms which restrict or revoke consumers' rights and infringe its interests. Thus, in order to protect consumers from unfair terms in consumer contracts, Lithuania has established a control mechanism of unfair terms in consumer contracts which is implemented by the State designated entities - the courts and the State Consumer Rights Protection Authority (further - SCRPA).

One of SCRPA means to assure the control of unfair terms in consumer contracts is to publish the SCRPA adopted resolutions due to unfair terms in contracts on its website. For this reason, the attempt is being made to introduce consumers and the seller or supplier to the formative practice of SCRPA in the field of control of unfair terms in consumer contracts. However, this method is practically useless because consumers and the seller or supplier have a difficulty in comparing their contracts or assessing the practice when it is not summarized.

Considering the reasons above, the analysis of SCRPA adopted resolutions of unfair terms in consumer contracts for year 2009 – 2010 has been made; what is more, the content of unfair terms widely used in consumer contracts has been revealed. Also, the attention has been drawn to the main points which should be considered before entering into the contract as well as the examples of explications of SCRPA commission based on contested unfair terms in consumer contracts have been presented.

It is suggested to perform annual analysis of SCRPA commission adopted resolutions due to unfair terms in consumer contracts and involve it to the SCRPA activity report. This analysis would perform the preventive role in the field of control of unfair terms in consumer contracts.